

เรื่องกินโต๊ะจีน และ นำเที่ยวจังหวัดเชียงราย

089.95911 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานตามปกกิจศพ
พ 717 พ

นางพาง พรหมพิชิตร

ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

สงวนลิขสิทธิ์

ห้ามทำซ้ำ ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งส่วนหนึ่งส่วนใด
หรือทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการ
คัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ฯลฯ หรือนำไปเผยแพร่ในรูปแบบใดๆ
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากกรมศิลปากร

All rights reserved

No part of this book may be reproduced in any
form or by any mean without prior written permission
from the Fine Arts Department.

“ทำซ้ำ” คือ การคัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ ฯลฯ
จากต้นฉบับ หรือสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

หรือ “ดัดแปลง” คือ การทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปแบบ ปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมงาน ฯลฯ ในส่วนที่เป็น
สาระสำคัญ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

หรือ “เผยแพร่ต่อสาธารณชน” เช่น การแสดง การบรรยาย การจำหน่าย การทำให้ปรากฏ
ด้วยเสียง ด้วยภาพ ฯลฯ หรือโดยวิธีอื่นใด ซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น

หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช

เรื่องกินโต๊ะจีน และ นำเที่ยวจังหวัดเชียงราย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานตามปกกิจศพ

นางพวง เพชรหมพิจิตร

ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

นางสาวกัญญากร ศรีนันทนกุล
นางสาวกัญญากร ศรีนันทนกุล

เลขห้อง ๗๕

R00040

เลขหมู่ ๐๘๙.๙๕๙๑
พ.๕๕๗

73508

นางสาวกัญญากร

คำนำ

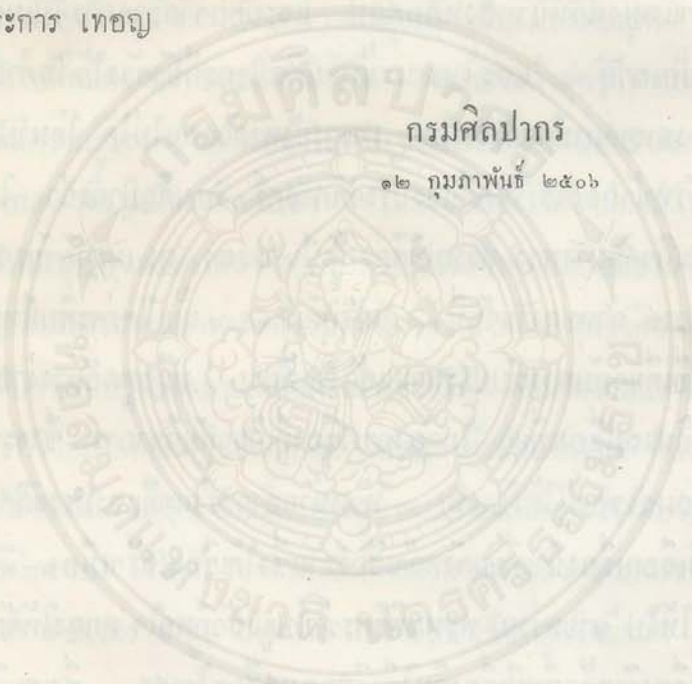
นายพรหม พรหมพิจิตร ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในกรมคิดปากร ในตำแหน่งหัวหน้ากองหัตถ์คิดป และออกจากราชการไปเมื่อครบ เกษียณอายุ และในขณะนี้กรมคิดปากรก็ยังจำได้ ในตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญสถาปัตยกรรมไทย เพราะยังหาตัวแทนไม่ได้ ได้มาปรารภ กับหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมคิดปากรว่า ในงาน ฉาบปณิกษ์พนางพวง พรหมพิจิตร ผู้เป็นภรรยา ณ เมรุวัดจักรวรรดิ- ราชาวาส กำหนดงานวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ นั้น ใครจะพิมพ์หนังสือ เรื่องที่เกี่ยวกับการรับประทานแล้วไปเที่ยว หรือพูดอย่างง่ายๆว่า เรื่องกินและเรื่องเที่ยว ไม่ต้องการเรื่องที่เกี่ยวกับวิชาการ ซึ่งจะทำให้ หนักสมองของผู้ได้รับแจก หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ จึงได้เลือกเรื่องนำเที่ยวจังหวัดเชียงรายซึ่งได้เขียนเสร็จเมื่อ ๒-๓ เดือน มาให้ไป นายพรหม พรหมพิจิตรรับไปแล้วก็พอใจ ตกกลงให้จัดพิมพ์ ส่วนเรื่องกินนั้นเห็นเรื่องกินโต๊ะจีนของเสวีรวิทย์ โกเศศ ซึ่งเคยตีพิมพ์ มาแล้วแต่เพียงเรื่องเดียว นายพรหม พรหมพิจิตร เห็นเรื่องนี้เขาก็พอใจ เพราะตรงกับความรู้สึก จึงได้ไปขออนุญาตจากท่านเสวีรวิทย์ โกเศศ ซึ่งท่านผู้เขียนยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

กรมคิดปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีที่กษนิธานอุปทาน ซึ่ง นายพรหม พรหมพิจิตร ได้บำเพ็ญอุทิศแก่งานพวง พรหมพิจิตร ภรรยา

ผู้ดองลงไป ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือ^๕ แจกจ่ายเป็นวิทยาสารณ-
ประโยชน์ ขอ^{๕๕}คุณจงเป็นบัจจัยดลบันดาลให้นางพวง พรหมพิจิตร
ผู้ดองลงไป ประดับอริยคุณมณูผลตามควรแก่ฐานะนิยมสัสมังมโน-
ปนิธานของนายพรหม พรหมพิจิตร และบุตรธิดา ผู้เป็นเจ้าของภาพ
ทุกประการ เทอญ

กรมศิลปากร

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

นางพวง พรหมพิตร

เกิด วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๓

ตาย วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

ประวัติสังเขป

นางพวง พรหมพิจิตร (เดิมชื่อ พวงเพ็ญ) เป็นบุตร นายเถย นางเหมื่อน เกิดปีชวด วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ตรงกับวันพุธ เพ็ญเดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ณ ตำบลจรัญ จังหวัดพระนคร ขณะนั้น นางสาวพวงเพ็ญอายุได้ ๑๘ ปี ข้าพเจ้าได้ไปสู่ขอทำการสมรสเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐ เมื่อยังมีบรรดาศักดิ์และราชทินนามเป็น ขุนบรรจงเดชา อยู่ ต่อมาในระยะ ๕ ปี เกิดบุตรชาย ๑ คน และต่อมา อีก ๑ คน รวมเป็น ๒ แล้วก็ไม่ออก ขณะนั้นเป็นข้าราชการทหารกรม ยุทธโยธาทหารบก กระทั่งวงกลาใหม่ทั้ง ๒ คน คือ

๑. พ.ต. สัมฤทธิ์ พรหมพิจิตร

นางชวลิต พรหมพิจิตร (อดีตแพทย์)

๒. ร.อ. กัมพล พรหมพิจิตร

หลานชายหญิงรวม ๘ คน

ด.ช. สัทธิศักดิ์ พรหมพิจิตร

ด.ญ. พัศตรพรหม พรหมพิจิตร

ด.ญ. สุภาสินี พรหมพิจิตร

ด.ญ. สิริมาลย์ พรหมพิจิตร

ด.ญ. สีนานา พรหมพิจิตร

ด.ช. วาทวิจิตร พรหมพิจิตร

๑. เป็นเจ้าภาพเชิญฐินสามัคคีระหว่างญาติไปทอด ณ วัด
บางขันธุ์ ตำบลประตุน้ำพระอินทร์ รังสิต เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๘๒ รวมพระท่งวัด ๓๒ รูป สามเณร ๔

๒. เจ้าอาวาสวัดสิงห์ จังหวัดราชบุรี ขอคู่มือหนังสือพร้อมด้วย
พระไตรปิฎกแปล กับโต๊ะหมู่ ๑ แห่งชุด ของท่งนได้ส่งขอจาก
สำนักงาน ส. ธรรมภักดี แล้วนำไปถวายด้วยตนเองทุกราย

๓. เจ้าอาวาสวัดโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา ขอหนังสือพระ-
ไตรปิฎกแปล ได้ของจากเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) และ
ส่งขอคู่มือหนังสือและโต๊ะหมู่ ๑ แห่งชุด ที่สำนักงาน ส. ธรรมภักดี
จัดรวบรวม

๔. เจ้าอาวาสวัดกลางสวน บางจาก ขอสะพานข้ามคูเข้าวัด
กว้าง ๕ ศอก ยาว ๑๐ ศอก แห่งสะพาน ได้ออกแบบและจ่ายเงิน
ให้ทางวัดจัดช่างสร้างขึ้นให้ขอสะพาน “พรหมพิจิตร”

๕. เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ถนนหน้าพระธาตุ ขอคู่มือหนังสือ
พร้อมด้วยพระไตรปิฎกแปลหนึ่งตู้ ส่งขอที่สำนักงาน ส. ธรรม-
ภักดี จัดรวบรวม

๖. เจ้าอาวาสวัดสามพระยา บางขุนพรหม ขอรูปพระพุทธร
ประวัติชุดหนึ่ง ๓๒ รูป พร้อมด้วยกรอบกระฉาก ส่งขอจากสำนัก-
งาน ส. ธรรมภักดี นำไปจัดติดตั้งตามเสาศาลาประชุมสงฆ์ซึ่ง
พอเหมาะกับเสาศาลา ๓๒ ต้นพอดี อันกุศลท่งนผู้ตายคงจะสัมฤทธิ์ผล
ตามเจตนานอนพึงมี

จึงขออนุโมทนาในส่วนกุศลของผู้ตายที่สร้างไว้ หากมีญาณใด
หยั่งทราบได้ ขอให้กุศลอันพึงมทมนจติดตามสนองคุณไปสู่สุคติภพ
อันสมบูรณ์ด้วยเถิด ด้วยความอาลัย และในโอกาสนี้ข้าพเจ้าขอ
ขอบพระคุณท่านที่ให้ความช่วยเหลือ และได้กรุณาให้เกียรติมาร่วม
งานฌาปนกิจศพ นางพวง พรหมพิจิตร ครองด้วยความชอบพระคุณ
ทุก ๆ ท่าน

อ. สิงหนาท ธีระกิจ

๓๑ ศรีบำเพ็ญ มหาเมฆ บ้านนาหวา พระนคร

เรื่องกินโต๊ะจีน

เมื่อเลี้ยงโต๊ะกันเป็นอย่างกินโต๊ะจีน เขานั่งโต๊ะ คนเดินโต๊ะยก
ลูกไม้เป็นจาน ๆ มาให้กินก่อน กินแล้วมีอาหารจานเล็ก ๆ กินเจ้าจาน
เล็ก ๆ นหมด กัดอาหารจานใหญ่ เริ่มตนตอยหุบตาลตามและอื่น ๆ
เรื่อยเป็นลำดับไป สุดท้ายกินกับปลาเค็มไข่เค็ม แล้วกินของหวาน
หมดกันเท่านั้น

เมื่อกินโต๊ะจีนทีไร เป็นกินเจ้าลูกไม้ก่อนทุกครั้ง มุ่งแต่จะกินกัน
อย่างฉกฉวย ไม่ได้นึกถึงว่าทำไมจึงต้องกินลูกไม้ก่อน แล้วกินอาหาร
จานเล็กก่อนลงมือกินอาหารจานใหญ่ ทำไมเมื่อกินในทีแรกก็ไม่ได้
เข้าใจ ต่อมาไปกินโต๊ะอย่างหลายหน คราวใดไปกินกันมากคนมาอย่าง
ไม่พร้อมกัน เราก็งงไม่เข้าใจ ต้องรอคอยกันก่อน เมื่อคอยกมกัย จน
เดินโต๊ะยกลูกไม้ได้จานมาตั้งให้กิน หยิบชนลูกไม้เข้าปาก ไม่ได้นึกถึง
อะไรหม่นม่นออกจากจะกินเท่านั้น มาคิดได้เมื่อเวลาว่างกลับบ้านแล้ว
ลูกไม้มัน คงต้องทำให้ขบเคี้ยวเล่นในเวลาคอยกันก่อนลงมือรับประทาน
ดีมากกว่าคอยนานกว่าจะลงมือกินกันทีหลัง กินเจ้าลูกไม้อย่างเกาะ
ไปก่อน ดีกว่าคอยกันได้แฉวน เมื่อคิดเห็นอย่างนี้ ก็เลื่อนไปคิดถึงอาหาร
จานเล็ก นเห็นจะเป็นกับแกงส้มเหล้ากระมัง แต่ไม่เห็นยกมาบนโต๊ะสักที
เมื่อเขานั่งโต๊ะจึงยกมาให้กิน หรือเราจะไม่รู้เรื่องของเขา เจ้เคยเดิน
ใช้เขาไปให้ต่อเมื่อนั่งโต๊ะแล้ว เคยคิดไกลไปถึงเรื่องที่ประเดเขาลูกไม้
อาหารจานเล็กจานใหญ่ไปกินทีไรรวดเร็วก็เห็นจะเนื่องมาจากเรา
นั่งโต๊ะทีเดียว เขากว้างให้กินทีเดียวเหมือนกัน เราจึงเห็นเป็นว่าต้อง

กนดกไม่กอน ทำให้คคชนอกอย่างหรงวธรรมเนยมประเพณทตงชน
ยอมมเหตุผด ครนภยหลังด่งเวดตอมเคลดอนทไป จงทำให้เหนเปลก
เหนเป็นเหดไหดไมมเหตุผด

ข้าพเจ้าเคยได้รับเชิญไปกินโต๊ะกับเพื่อนจีน เขามอกินการัดเชิญ
ว่าดงมือเวลา ๑๗ น. ไปตรงตามนัดเหนแจกทรวเชิญทยอยกันเข้ามาใน
ห้องเตียงทละคนด่งคน จนนเนนเคมห้อง เวลาดง ๑๘ น. ก็แดว ดง
๑๘ น. ก็แดว ๒๐ น. ก็แดว ยังไมเหน ก็เลาด้กท จนนดง ๒๐ น. เคษ
จึงไดรบลงมือกินโต๊ะ หิวเกอบแย่ กินเดร์จ แจกทรวเชิญต่างกดับ ไมม
ใครดาใคร เหนเปลกอยู่ นึ่งไควรวหลังไดรบเชิญอก ก็กินข้าวรองทง
ไปบ่าง เพราะกดับ ๑๗ น. จะเป็น ๒๐ น. เคษอก เรองกเป็นดงคาคไว
เมอดังเกดคพรอมทงชกทงดามดวย ก็โตควมวธรรมเนยมจีนเขาคุยกัน
กอนกิน คุยแดวกันแดวกหมดเรองกดับไต้ จะมาดะบันคุยอะไรกนอก
มีเหตุผดถูกเหมอนกัน เมากนแดว อมกันแดวถึงคุยกันดอไปก็ไมม
ประโยชน์ เวลาคุยกันก็ดองมอะไรชบเคยว เขาจกเคยวกันดกไม้อย่างเรา
กินหมาก เคยวแดวถากนเหลาดดวย กดองมกบแกดม กบแกดมนเหนจะ
เป็นเจ้าอาหารจานเดกนินเอง

จีนกินเหลาต้องมกบแกดม เพราะกินเหลาแท้ๆ ถ้าไมมีกบแกดม
กดับคอกมกหนาเหยมากนอย จะกินกันควรวดะมากอย่างคิมไมค้อยไต้
จึงดองกินเป็นจิบ จิบทีหนึ่ง ก็เอาดะเกยบคิบกบแกดมตามเข้าไต้
กินเหลาอย่างนไม่มีประดงมาเป็นผอนมาได้ เราจึงไมค้อยพบจีน
เมาเหลาเดมย้อย่างฝรัง คือกทมทงรองชางถนบอบจนไมไต้ดดิ
หรือมดะนินดองทบชาของหรือดเมยจนหรือวชางแดก (ยกเวณคน

สมัยใหม่บางคน ที่คิดว่าเอาวัฒนธรรมจากฝรั่งมาทั้งหมด) ฝรั่งอยู่
เมืองไหนจึงกินเหล้าเย็นได้ น่าโศกเศร้าเสียใจมาก ๆ จีนอยู่เมือง
ไหนข้างร้อน จึงกินเหล้าที่ตองไปตั้งไฟให้อุ่นเสียก่อน จีนกับฝรั่งไม่ใช่
ตรงกันข้ามเพียงเท่านั้น แม้แต่อาหารนอกผัดกัน จีนกินร้อนเพราะมัน
เหม็นคาว แต่ฝรั่งกินเย็น (บางอย่างต้องแช่ในน้ำแข็งไว้ให้เย็น) กินเข้าไป
คำเดียว ต้องหวนถามชมกตัญญูจะเสียกริยา จำได้จนทุกวันนี้ทำใจ
ให้คิดว่าตนเป็นฝรั่งเท่าไรไม่ช้าเร็ว

เรื่องกินเหล้า เขาว่ากินคนเดียวไม่สนุก แน่นนอนตมมือข้างเดียว
มันไม่ดัง เมื่อกินคนเดียวมันก็ไม่ใช่ว่ากินเหล้ากัน เพราะจะเอะอะมะเทิ่ง รัก
จนถึงกอดคอกัน หรือจะยกดื่มข่มทานกันอย่างไรก็อยู่ทนกินเหล้า จะหา
เรื่องโกธากันง่าย ตักกันง่าย ชอบกันง่าย หาว่าดุดกกันง่าย ใจน้อยง่าย
ด้นง่าย แดงง่ายอะไร ๆ อีกมาง่าย ก็อยู่ทนกินเหล้า เหล้าเป็นความสุข
ถ้าไม่มีความสุข เราคงไม่ดื่มให้มีความสุขกัน แปลกอยู่ทำไมให้มีความสุข
แก่ผู้ที่ไม่ดื่ม แล้วผู้ที่ไม่ได้ดื่มด้วยจะมีมีความสุขได้ในท่าไหนคิดไม่เห็น
หรือคนหนึ่งดื่ม แล้วความสุขของคนดื่มแล่นไปเป็นความสุขของผู้เรา
ดื่มให้ ถ้าเราไม่กินเหล้า เข้าไปในหมู่เหล้า เราจะต้องเขาเมื่องตาหวิด
ตาตาไม่หวิดด้วยก็เป็นดึกก็ไม่นับถือกัน ประหม่าเขี้ยวเอาด้วย ต้องกิน
ต่างที่ถูกเจ้าเหล้าชนิดกระตักคางหรือตักของเขาดูด้วย รู้ดีชอบกล เมื่อ
นึกถึงเหล้าที่เคยเห็นเขาเอามาเปิดตรวจเพื่อเก็บภาษี พอเปิดฝาไหออก
ก็เห็นงูลอยอยู่ในไหเต็มหมด งูต่างตัวเหล้าทอมไม่ดังเพราะหกพร่องไป
งูนั้นกตัญญูรวมชาติของชาติที่ไม่ชวดแล้ว งูที่เห็นอยู่ในไหต่างตัว
ดังด้วยว่ามันจะเป็นพวกงูดินแท้ ๆ บว้อ! “ไม่เห็นกินสระขาด” นี่เป็น

ภาวติของเงิน ถูกกดเดียว เป็นเรื่องนรกไปเอง นึกว่าตกดี นึกว่าไม่ตก
ไม่ แต่ตั้งที่เราหนักมันก้อยของมนอย่างน

ธรรมเนียมเงิน เวลากินโต๊ะต้องดื่มเหล้า ซอตัวกันไม่ได้ ถ้าเรา
กินเหล้าไม่เป็น ไม่เป็นไรพอบอกเขาว่า “เซย์” คือเซย์ ทุกครั้ง
เมื่อเขายกอาหารมาตัก ก่อนลงมือกิน “ทางการ” อนุญาตให้ใคร
กินแทนตัวกันได้ เราต้องจัดคนใช้ให้ยืนคอยอยู่ห่างๆ ในที่สมควร พอมี
“เซย์” คนใช้ก็กรากเข้ามากินแทน ไม่ต้องวิตกว่าคนกินแทนจะกินแทน
ไม่ได้มากครั้ง ถาดึงแก้ว “มดเสียดา” หรืออะไรในทานั้น เห็นท่าไม่ดี
เปลี่ยนคนกินแทนอีกคนก็ได้ มีคนรับอาต่ากินแทนถมไป นี่เป็นเรื่อง
ไม่ยอมทงประเพณีว่ากินโต๊ะต้องมกินเหล้า

เวลานั่งกินโต๊ะ ธรรมเนียมเงิน ถ้าจะให้ถูกต้องเป็นเกียรติยศ
ต้องไม่ถอดหมวก แต่ต้องถอดเสื้อ ตรงกันข้ามกับฝรั่ง ฝรั่งอยู่เมืองหนาว
เรื่องถอดเสื้อไม่ต้องพูด แม้แต่อาบนา ถ้า ๗ วันอาบนาหนหนึ่งก็เป็น
พิเศษแล้ว เขาว่าบางทีบหนงอาบหนงกม ถาดึงด้วยไปรดตามผู้เขา
เคยมาแถวกมถมไป เห็นจะไม่ใครนำเอามาใช้ในเมืองเรา เพราะ
ถึงแวดล้อมไม่เหมือนกัน

หมวกไม่ถอดนั้น ไม่ใช่แต่ในเวลานั่งกินโต๊ะ ถ้าท่านอยู่ในบ้าน
มีแขกคนใหญ่คนโตมาหา ท่านต้องจัดแจงดมหมวกออกมารับ มิฉะนั้น
เป็นตลกแขก ไม่ให้เกียรติยศแก่แขก หมวกในที่นี้หมายถึงหมวก
ชนิดครอบอย่างหมวกแขก หรือหมวกตมปี หมวกกุกเดียวหรือหมวก
อย่างอื่นต้องถอด ท่านคงเห็นรูปผู้พพาษาของกฤษ เวลานั้นบดลังก
เขาดมวิกหรือช่องผม นี่ก็เป็นอย่างเงินได้หมวกถือว่าเป็นเกียรติยศ

เรื่องก็เห็นจะเป็นเพราะอากาศหนาวกรรมง เขาเดาว่าผู้พากษาอังกฤษ
ที่มาบริหารการอยู่ในอินเดียต้องเลิกสวมจิกเพราะมันร้อนทนไม่ไหว
เรื่องต้องสวมหมวกก็แปลกออกอย่างหนึ่ง คือ ผู้หญิงห้ามเข้าโบสถ์
ต้องสวมหมวก ถ้าไม่ได้สวมหมวก ก็ใช้ผ้าเช็ดหน้าคลุมศีรษะผูกให้แน่น
อย่างหมวก ก็พอผ่อนผันให้เขาไปได้ เพราะฉะนั้นจะไปเห็นแปลกอยู่
แต่ธรรมเนียมของจีน ดูก็น่าพิศวงทีเดียว

อาหารของจีนที่เป็นมั่งคั่ง ต้องนับเป็นชั้นๆ เสียก่อน นี่คงเกี่ยว
กับเรื่องใช้หีบด้วยตะเกียบ พัดธงเรื่องตะเกียบ ทำให้นึกไปถึงจีน
กินหอยกะพงทองโดยไม่ต้องแกะเปลือกเสียก่อน ใช้ตะเกียบคีบหอย
ขึ้นมาทั้งตัว เอาฟันกัดหอยทางปากให้เปลือกแตก ดากเนื้อหอยติด
ตะเกียบออกมาเป็นยวง แด่ดัดเปลือกกินหอยอยู่ ฟันเปลือกหอยที่
ขบแตกไปให้เกล็ดตัว แด่ดักเนื้อหอยที่ตะเกียบ ดุนเนื้อให้หลุดออก
จากเปลือก ฟันเปลือกกินหอยไปเสีย เป็นอันดำใจ ต้องทำตาม
ดูบ้างก็ทำได้ ถามว่าแกะเปลือกให้เหลือแต่เนื้อเสียก่อน ไม่ดีกว่า
ก็ฟันเปลือกคอกหรือ เขาตอบว่าทำอย่างนั้นกินไม่อร่อย ได้คิดว่า
พวกเราต่างคนเขามองห่มะเขือกับพริกกระต่ายให้มะเขือแตก แด่บิออก
มาจมน้ำพริก เคยถามว่าทำไมไม่หันให้เป็นชั้นเสียก่อน ได้รับคำตอบ
ว่ากินไม่อร่อย แกงหอยขมคั่วแฉะแต่เนื้อหอยไม่อร่อย ดูแกงทั้งเปลือก
ไม่ได้ เจริญเป็นรูปไข่ข้างหัวสำหรับตัดจิบคิดว่า ว่าอร่อยขึ้นอีกมาก
ปุ่เค็มก็เช่นเคยจนต้องเอาเขาปากขบยาๆ ให้เนื้อมันออกมา แด่คาย
เปลือกเสีย ว่าจริงจะอร่อย ฝรั่งกินอาหารไม่หันมาก่อน ผู้กินมาดัดมาหัน
กันบนโต๊ะในเวลานั้น จีนว่ากินอย่างนี้เป็นลักษณะป่าเถื่อน แต่ฝรั่ง

คงตอบว่านั่นเป็นชนๆ มาแต่ก่อนไม่อร่อย ไม่ได้มีโอกาสใช้มีด อย่างเดียวกับของเราไม่มีโอกาสเอามือทาบกับกระดานให้มะเขือแตก หรือไม่มีโอกาสได้ดูดหอยตังจวบๆ คิดไปคิดมากเข้าภาษิตที่ว่า อารยธรรมนั้นอยู่แค่ผองหนึ่ง จะเป็นผองดำ เหลือง ผีขาวหรือผีอะไร ก็ผิดกันอยู่ที่ผองหนึ่งเท่านั้น ได้ผองหนึ่งนี้แต่ผองหนึ่งเดียวก็เป็นเนื้อดีแดงเหมือนกันหมด มีผู้เล่าว่า ฝรั่งเศสกินอาหารเนื้อเอามาตัดพลาเงาเข้าช่อมซึ่งถือในมือซ้ายทิ่มชนเนื้อเขาปากพลาเงา ส่วนฝรั่งเศสต้องตัดเป็นชิ้นเล็กๆ เสียก่อน แล้วเอาช่อมถอดด้วยมือขวา ทิ่มอาหารเข้าปาก ฝรั่งเศสถือว่าทำอย่างฝรั่งเศสเป็นตระกูล ไม่ค่อยตัดค่อยกินเป็นคำๆ อย่างผองฝรั่งเศสกินว่า ทำอย่างฝรั่งเศส เป็นตระกูล ไม่ทันตัดเสียให้เสร็จเรียบร้อย พอดดเคี้ยว ก็กินทีเดียว จินว่า จินไม่ได้ ต้องตัดมาให้เรียบร้อยก่อน ไม่ใช่เอามาตัดกินบนโต๊ะอย่างป่าเถื่อนชอบกด นักลง carve เนื้อ นักลงรูปยกย่องฝรั่งเศส อย่างในเรือนนายแยกซ้ายกันแล้วนักไกลไปถึง ชาวเอสโม ซึ่งมีผู้เล่าให้ฟังว่า ถ้าหยิบเนื้อทราส่งให้แขกคนหนึ่ง ทปาก ให้คนนั้นเขาปากคาบไว้ แล้วผู้ส่งจับขาเนื้อตั้งออกมาพอให้เนื้อหลุดติดปากคนนั้น ทำดังนี้ว่าเป็นเกียรติยศแขกที่มารับประทาน ฮัม! ชอบกลอยู่!

เวลากิน ธรรมเนียมจีนต้องทำเสียงกินให้ดังจวบๆ ถ้าเป็นหน้าแดงต้องซดให้ดังโสกๆ นี่เป็นเครื่องหมายแสดงว่าอาหารที่เลี้ยงกินอร่อยมาก เป็นให้เกียรติยศแก่ผู้เลี้ยง กินอิม "ทางการ" อนุญาตให้ท่านเรอแสดงว่ากินดีเขอเรอ หมายความว่าอร่อยมากกินเสียจนเรอ กินโต๊ะฝรั่งถ้าทำอย่างนี้เป็น โดนหม่อมทำดาเบ่งแน่ แปรกลอยู่หน่อยที่จีนเรอแล้ว

ไม่เคยเห็นต่างปาก ทำกะพงแกมบูมเข้าบูมออกเสียงครอกๆ แล้วบ่น
ปรั้งกระโถน เคยเห็นแตกอย่างหนึ่ง ซึ่งเขาไม่ใช่กระโถน

เวลากินยังไม่เสร็จ ถ้าต้องการแต่งอาหารท่านต้องเอาตะเกียบคบ
ชนอาหารให้แก่มือทั้งข้างท่าน เป็นอย่าง serve ถ้าจะให้อารออบ
ยังชนตามธรรมเนียมเก่าของจีน ท่านต้องคบได้ปากให้ทีเดียว (เพียง
เอาช้อนเปิบตักดังกล่าวยู่ ตักอาหารให้แก่มืออยู่ข้างๆ - นานๆ เห็น
ทีหนึ่ง) ถ้าท่านมีพระจำเป็นต้องอิมก่อน ให้วางตะเกียบพาดบนปากชาม
เปล่า เจ้าภาพเห็นจะหยิบตะเกียบออกวางข้างล่าง และพูดว่า “ฮ่อน”
เป็นอันว่าเราลุกไปได้ ถ้าเป็นกันเอง ต้องการอิมก่อนเราลุกขึ้นและพูด
ว่า “หนึ่งครู่ๆ เจริญ” แล้วไปได้

ผู้หญิงดูภาพไม่ไปกินโต๊ะร่วมกับผู้ชาย ถ้าไปกินโต๊ะร่วมอยู่ด้วย
ก็บอกกันว่า “ไม่สู้ดี” เราไม่รู้เรื่องดังกล่าวใจ

เวลากินโต๊ะจวนเสร็จ มีผ้าเช็ดหน้ามาให้เช็ด เคยกันมาแล้ว
รู้จักมันดี เพราะมีราคาผืนละ ๕ ดอลลาร์ ๑๐ ดอลลาร์ กินโต๊ะ
ไม่เช็ดหน้าด้วยผ้าเช็ด ก็ไม่ครบถ้วนกระบวนกินโต๊ะ ผังว่าเช็ดหน้า
ด้วยผ้าเช็ดๆ แปลก เราไม่เห็นแปลก เพราะผ้าเช็ดหน้าเช็ดเราเคยใช้
ผังว่า (ถูกผิดอยู่กับผังว่า) ผ้าเช็ดสำหรับเช็ดหน้านั้น ถ้าใช้ผืน
เดียวกันและเช็ดหน้าในอ่างเดียวกันก็งต เป็นแต่แสดงความสนิทสนมเต็ม
เป็นพี่น้องกัน นามุบอาจเดียวกัน โดนเขาบางก็ไม่รู้แทนทีเดียว ถ้า
เพียงโต๊ะกินมากคนคงฆ่าอาจกันบ้าง

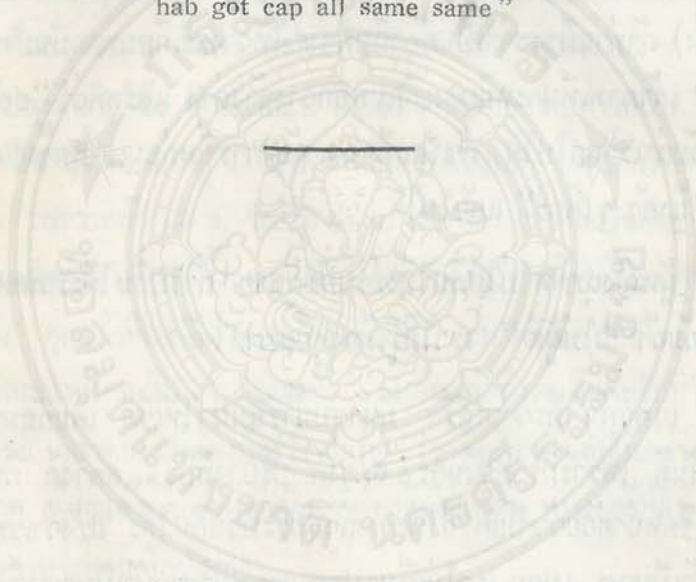
ดื่มเตาเรื่องด้อมหมวกของจีนเป็นให้เกียรติยศอันหนึ่ง เป็น
เรื่องโตมาจากหนังสือผังงั้น

สถานที่ : หอพักนักเรียน

เวลา : ค่ำ

ฝรั่ง : " Ah Sam! What foh you puttee on that piecee cap come waitee table? That no b' long ploph: no b' long polite"

Boy : " O! that b' long numbah one plopah, numbah one polite. S' pose you see Mister.....'S boy, he hab got cap all same same"

นำเที่ยว จังหวัดเชียงราย

ภูมิประเทศและสภาพทั่วไป

เชียงรายเป็นจังหวัดที่อยู่ภาคเหนือสุดของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟไปลงที่สถานีลำปาง ประมาณ ๖๔๒ กิโลเมตร และตามทางหลวงแผ่นดิน จากจังหวัดลำปางอีกประมาณ ๒๓๖ กิโลเมตร รวมเป็นระยะทางทั้งสิ้น ๘๗๘ กิโลเมตร อาณาเขตทางทิศเหนือจดดินแดนของประเทศไทยใหญ่ซึ่งรวมอยู่ในประเทศพม่าที่แม่น้ำสายมีสะพานข้ามแม่น้ำ และมีถนนไปได้สะดวกจนถึงเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐไทยใหญ่ ทิศตะวันออกจดจังหวัดน่านและแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพรมแดนกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ทิศใต้จดจังหวัดลำปาง และทิศตะวันตกจดจังหวัดเชียงใหม่ ถ้าท่านยืนอยู่ที่แม่น้ำมาบรรจบกันตรงที่เรียกว่า “สบรวก” ท่านจะมองเห็นแผ่นดินของทั้ง ๓ ประเทศได้เด่นชัดเจน แม่น้ำตรงนี้เป็นที่แบ่งดินแดนของ ๓ ประเทศออกจากกัน คือของประเทศไทยและประเทศลาวประเทศหนึ่ง กับของประเทศไทยและประเทศพม่าอีกประเทศหนึ่ง

ภูมิประเทศรอบจังหวัดเชียงรายเป็นป่า มีภูเขาล้อมรอบซับซ้อนกันมากมายและมีภูเขาลูกๆ หลายลูก ทางทิศเหนือมีเทือกเขาแดนลาว และมีภูเขาลูกหนึ่งซึ่งกั้นเขตอำเภอแม่สายกับสหรัษฎ์ไทยเดิมให้แยกออกจากกัน ภูเขาลูกนั้นคือ “ดอยตุง” ถ้าท่านผ่านไปตามทางหลวง

แผ่นดินก่อนจะถึงอำเภอแม่ลายจะพบภูเขาตึกนทอดเป็นทิวเขาวนนาน
กับทางหลวงแผ่นดินทางทิศตะวันตก ส่วนทางทิศตะวันออกก็มีเทือกเขา
หลวงพระบางทอดเป็นแนวยาวไปในอาณาจักรลาว ในเขตตัวเมืองมี
ตอยเล็ก ๆ ยาวริมแม่น้ำก เรียกว่าตอยตอง สูงประมาณ ๕๐ เมตร ถ้า
ท่านขึ้นไปบนตอยนี้ จะมองเห็นภูมิประเทศนอกตัวเมืองออกไปได้ไกล
เห็นแม่น้ำกกกว้างใหญ่ทอดเป็นแนวยาวและตอยออกไปก็มีทิวเขาตลบับ
ซ้อน ทิวนี้สภาพของจังหวัดเชียงรายงามน่าชมมาก

เชียงรายมทรามกว้างใหญ่ไพศาล ตั้งแต่อำเภอพะเยาเรื่อยไป
จนถึง อ. เชียงแสน และ อ. แม่ลาย เป็นทิวเขาท่งน ทิวเขาของจังหวัด
เชียงรายนี้กว้างกว่า ๒๐๐ กิโลเมตร

ถ้าเดินทางไปตามทางหลวงแผ่นดินจากจังหวัดลำปาง พอเข้าเขต
อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ท่านจะรู้สึกคนตาตื้อใจได้พบบึงใหญ่
ในหุบเขา ซึ่งมีความยาวถึง ๗ กิโลเมตร และกว้าง ๔ ถึง ๕ กิโลเมตร
บึงนี้เรียกกันตามภาษาพื้นเมืองว่า “กว๊านพะเยา” และเป็นบึงใหญ่
แห่งเดียวที่ท่านจะได้พบในภาคเหนือของประเทศไทย กรมการประมง
ได้มาตั้งสถานีเพาะพันธุ์ปลาอยู่ขอบบึง เพราะฉะนั้นภายในบึงจึง
มีปลาอุดมสมบูรณ์และมีนกนานาชนิดบินว่อนอยู่ในเวหาคอยโฉบเฉี่ยว
ฉีกกินปลาที่ลอยขึ้นบนผิวน้ำ นักที่ชมที่ลุดักค่อนกเป็นต้น

ทางหลวงแผ่นดินที่ท่านผ่านจังหวัดลำปางไปยังจังหวัดเชียงรายนั้น
ได้ตัดเลียบไปตามเชิงเขา ทำถนนขึ้นไปตามไหล่เขาที่สูงชัน ซึ่งมี
หน้าผาสูงชันโง่งงข้างหนึ่ง และอีกข้างหนึ่งเป็นห้วยเหวลึกลงไป
หลายสิบเมตร สองข้างทางก็ร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีกล้วยไม้

พันธุ์เกาะติดอยู่บนคาคบไม้เต็มไปหมด ถ้าท่านผ่านไปในฤดูที่กดขี่ไม้
ออกดอกแล้ว จะได้เห็นดอกสีต่าง ๆ มีทั้งสีขาว เหลือง แดง และม่วง
บานตระพรั่งเต็มไปทั้งป่า ตอนเช้าท่านจะเห็นชนห้อยโหนโยนตัว
กวัดไกวอยู่บนยอดไม้สูงและจะได้ยินเสียงกุกก้องร้องเรียกหาคู่อย่างโหย
หวน ทศนยภาพเหล่านี้งามน่าชมสุดที่จะสรรหาถ้อยคำมาบรรยายลง
เป็นลายลักษณ์อักษรให้ตรงกับความจริงได้ ถ้าท่านยังไม่เคยไป
จังหวัดเชียงราย ขอเชิญไปชมสักครั้งหนึ่ง ท่านจะรู้ถึงความความสวย
และสดชื่นชนไม่น้อยเลยทีเดียว

ตัวเมืองเชียงรายตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมและมีผังเมืองดีมาก ถนนแทบ
ทุกสายลาดยางแอสฟัลต์ บ้านเมืองสะอาดเรียบร้อย การดูแลสุขภาพ
ก็ดีมาก คือมีทั้งไฟฟ้าและน้ำประปา และมีโรงพยาบาลทันสมัย
ทั้งของรัฐบาลและของพวกรักษาชาวอเมริกัน ตลาดสดก็กว้างใหม่
ใหญ่โต และมีพืชผลนานาชนิดวางขาย

นอกจากนี้เชียงรายยังเป็นหัวมของชาวป่าเขาเขา ไม่มีจังหวัด
ใดในประเทศไทยที่จะมีชาวป่าเขามากมายหลายเผ่าเหมือนอย่าง
เช่นจังหวัดนี้ ตามป่าดงพงพีและตามภูเขาสู่ไกลทางคมนาคมออกไป
ซึ่งแต่เดิมมีไร่ฝิ่นออกดอกสีขาวและม่วงบานตระพรั่งปกคลุมดอยต่าง ๆ
เต็มไปหมดนั้น เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่นพวกก้อ แม้ว
เย้า มูเซอว์ แชรอว์ กะเหรี่ยงหรือย้าง ฉะหรือฉะว้า เป็นต้น ชาว
เขาเหล่านี้มีเครื่องแต่งกายและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ กัน และ
มีชีวิตชนอยู่แบบธรรมชาติ หากเลี้ยงชีพด้วยการหักวงถางพงทำไร่ชา
และไร่ฝิ่นอยู่บนยอดเขา แทนการทำไร่ฝิ่นอย่างแต่ก่อน นานๆ จึงจะเดิน

ทางเข้าไปในเมืองดักครองหนิง ชีวิตของชาวเขาเหล่านั้นเป็นดังที่หน้าสนใจ และนำศึกษาหาความรู้อย่างยิ่ง ท่านที่สนใจใคร่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชนเผ่าใดอาจหาคนนำทางไปยังถิ่นที่อยู่ของชนเผ่านั้นได้ และจะขออาศัยพักแรมสัก ๒-๓ คืนก็ได้ เขายนัดต้อนรับอาคันตุกะที่จะไปขอพักอาศัยกับเขาทุกคน มิได้มีความรังเกียจเสียด้วยประการใดเลย นอกจากชาวเขาแล้วเขายังมีชนชาติต่างๆ ในดินแดนของประเทศใกล้เคียงมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่อีกหลายชาติหลายภาษา เช่นพวกตองซู่ ย่อ ไทยใหญ่พม่า ลอ เซิน ลาดและแกว เป็นต้น

พืชผลและอุตสาหกรรม

เขียงรายมีพืชผลคล้ายเมืองเหนือทั้งหลาย คือมีชาวขงปลูกกันตามทิวเขาในหุบเขา และบางแห่งก็ทำบนเนินเขาเตี้ยๆ เรียกว่าชาวไร่ ชาวทปลูกตามเนินเขา มีกลิ่นหอมและมีรสอร่อยชวนรับประทานอย่างยิ่ง ถ้าท่านผ่านไปตามถนนพหลโยธิน เมื่อเข้าเขตอำเภอยะเยา แม้มองไปในทิศทางใดก็คงพบแต่ทุ่งนาท่งนั้น ชาวของจังหวัดเขียงรายนับว่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดในจังหวัดภาคเหนือ ชาวเขียงรายมิได้ทำแต่ข้าวอย่างเดียว แต่ได้ปลูกพืชผักสวนครัวเต็มไปหมด ตามยอดเขาสูงขึ้นไปไร่นาตมียง คือเป็นไร่ป่าชนิดหนึ่งซึ่งชาวเมืองเหนือนิยมรับประทานกันต่างหาก ดินตมียงนมปลูกกันมากที่สุดในอำเภอเวียงป่าเป้า และมีโรงทำใบชาซึ่งทำจากใบตมียงตากแห้ง ชาวของจังหวัดเขียงรายนี้ลงไปจำหน่ายตามเมืองต่างๆ ตลอดจนในกรุงเทพฯ กัมขยไร่ยาสูบกันมาก และมีทงยาพนเมืองและยาพนัควอรายเนย ในปัจจุบันไร่ยาสูบของจังหวัดเขียงรายนับว่าเจริญขึ้นมาก จนถึงกับตั้งโรงบ่ม

ใบยาสูบในเขตจังหวัดหลายโรง พืชผักสวนครัวของจังหวัดเชียงราย
ก็อุดมสมบูรณ์ มีผักนานาชนิด เช่น ผักกาด กระหล่ำปลี ข้าวโพด มัน
ฝรั่ง และถั่วต่างๆ เป็นต้น บำรุงจังหวัดเชียงรายก็เต็มไปด้วยไม้ดอกไม้
ไม้กระยาสูบ และไม้เบญจพรรณต่างๆ แต่น้ำเสียคายที่ไม่ลึกลับใดๆ
ซึ่งมีอายุหลายร้อยปีมีขนาดตั้ง ๒-๓ ออมนอน ได้ถูกโค่นลงเสียเป็น
จำนวนมาก จนในปัจจุบันจะหาต้นไม้ขนาดใหญ่โตเหมือนอย่างแต่ก่อน
ไม่ได้เลย

ปลาของจังหวัดเชียงรายนับว่าอุดมสมบูรณ์และดูเหมือนจะล้า
ได้เต็มปากว่า ไม่มีจังหวัดใดในภาคเหนือจะมีปลาอุดมสมบูรณ์เท่ากับ
จังหวัดเชียงรายเลยจังหวัดเดียว เพราะเพียงแต่ทกวานพะเยาแห่งเดียว
เท่านั้นก็มีปลานานาชนิด ปลาทรายเป็นปลาหมกหมก ร่องลงมากมี
ปลาดุก ปลาช่อนและปลาคะเพน ซึ่งชาวเมืองรับประทาน
กันไม่หมด ต้องตากแห้งส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดข้างเคียงทุกปี นอกจาก
ทกวานพะเยาแล้ว ยังมีปลานานาชนิดในลำน้ำโขงอีก คือปลานก
และปลาคอกชนิดหนึ่งซึ่งตัวเล็กกว่าปลานกเล็กน้อย เรียกว่าปลาเวม
ฤดูจับปลานกในแม่น้ำโขงชาวบ้านจะเริ่มทำกันตั้งแต่เดือนพฤษภาคม
ไปจนถึงเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นเวลาหน้ากาลลงชนมาก ไข่ของปลานก
ก็ใช้ทองเก็บไว้รับประทานได้ตลอดทั้งปี ว่ากันว่ามีรสอร่อยกว่าไข่ปลา
คาเวียร์ของฝรั่งเศสอีก

การคมนาคม

การไปจังหวัดเชียงรายอาจไปได้สะดวกทั้งทางบกและทางอากาศ
สำหรับทางอากาศนั้นบริษัทเดินอากาศไทย ซึ่งเดินจากกรุงเทพ ฯ ถึง

เชียงรายทุกวันอังคาร-วันพฤหัสบดี วันเสาร์และวันอาทิตย์ โดยออก
จากกรุงเทพฯ เวลา ๗.๓๐ น. นอกจากวันอาทิตย์วันเดียวที่ออกเวลา
๘.๓๐ น. และกลับจากเชียงรายเวลา ๑๕.๐๐ น. ทุกวันอังคาร วันพฤหัสบดี
วันเสาร์และวันอาทิตย์ การไปทางอากาศสะดวกสบายและรวดเร็ว
เหมาะสำหรับนักธุรกิจทั้งหลาย เพราะใช้เวลาเดินทางเพียง ๓ ชั่วโมง
เท่านั้น

สำหรับทางบกนั้น ต้องโดยสารรถด่วนจากสถานีกรุงเทพฯ ไปลง
ที่จังหวัดลำปาง รถด่วนออกจากสถานีกรุงเทพฯ เวลา ๑๗.๐๐ น. ถึง
จังหวัดลำปางในวันรุ่งขึ้นเวลา ๘.๕๐ น. ที่สถานีลำปางมีรถยนต์โดยสาร
รอคอยอยู่หลังสถานี ถ้าท่านพร้อมที่จะเดินทางไปยังจังหวัดเชียงราย
ในวันนั้น จะโดยสารรถยนต์ตรงไปทีเดียวก็ได้ หรือถ้าท่านต้องการ
จะพักผ่อนที่จังหวัดลำปางสักคนหนึ่งหรือสองคน เพื่อให้หายเหน็ด
เหนื่อยเมื่อยล้าที่ต้องเดินทางตรากตรำมาในรถไฟเสียก่อนก็ได้ รถยนต์
ของบริษัทขนส่งลำปางมีเดินไปจังหวัดเชียงรายวันละเที่ยว โดยออก
จากลำปางเวลา ๘.๐๐ น. รถยนต์ของบริษัทขนส่งมีที่นั่งนอนอยู่ตอน
๘ มิถุนา ถ้าท่านไปซื้อตั๋วลงหน้าจะนั่งให้มารับ ณ ที่พักของท่านก็ได้
นอกจากมีรถยนต์ของเอกชนบรรทุกของและรับส่งคนโดยสารด้วย
จอดอยู่ที่ริมถนน ๘ มิถุนา ตรงข้ามธนาคารออมสิน รถยนต์เหล่านี้
ออกเดินทุก ๆ ชั่วโมงเริ่มตั้งแต่ ๘.๐๐ น. เป็นต้นไป ที่จังหวัดลำปาง
มีสถานที่สำหรับที่พักแรมหลายแห่งและมีโรงแรมดี ๆ หลายโรง

ถ้าท่านมีรถยนต์ส่วนตัวอาจขับรถยนต์จากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัด
เชียงรายก็ได้ แต่เนื่องจากการเดินทางด้วยรถยนต์จากจังหวัดเชียงราย

เป็นระยะไทม์มาก จะต้องอ้อมไปทางจังหวัดตากและอ้อมไปทางจังหวัด
แพร่แล้วไปเข้าเส้นทางที่ตัดใหม่จากอำเภอธอง จังหวัดแพร่ไปอำเภอ
งาว จังหวัดลำปาง แล้วจึงจะวกมาบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินสาย
ลำปาง - เชียงราย ถ้าท่านขับรถเองและมีเวลาพักผ่อนไม่เพียงพอ อาจ
จะเดินทางโดยรถยนต์นอนก็ได้ เพราะฉะนั้นถ้าท่านสมัครใจ
จะเดินทางด้วยรถยนต์นอนดี อย่างน้อยจะต้องแวะพักเสียที่จังหวัด
นครสวรรค์คน ๑ และจังหวัดแพร่อีกคน ๑ การไปจังหวัดเชียงรายด้วย
พาหนะรถไฟก่อนแล้วจึงโดยสารรถยนต์ประจำทางต่อไป ย่อมสะดวก
และถึงเร็วกว่าการเดินทางด้วยรถยนต์จากกรุงเทพฯ มาก หรือถ้าท่าน
ต้องการจะได้รับความสะดวกในการไปทัศนศึกษาเมืองเชียงแสนด้วย จะ
เช่ารถยนต์ ไปจากจังหวัดลำปางเลยก็ได้

ที่พัก

จังหวัดเชียงรายเป็นหัวเมืองชายแดนห่างไกลจากกรุงเทพฯ หลาย
ร้อยกิโลเมตร ฉะนั้นชาวกรุงเทพฯ และชาวจังหวัดภาคใต้จึงไม่ค่อยมี
โอกาสไปทัศนศึกษาจังหวัดเชียงรายกันมากนัก โรงแรมของจังหวัดนี้
จึงสร้างขึ้นเพื่อต้อนรับนักธุรกิจในหัวเมืองทางภาคเหนือของประเทศไทย
หรือผู้ที่เดินทางเข้ามาจากประเทศข้างเคียง ไม่ได้สร้างไว้สำหรับ
ต้อนรับนักทัศนาจรโดยตรง แต่ถึงอย่างไรก็ดี โรงแรมของจังหวัด
เชียงรายบางแห่งก็สะอาดดี มีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้อย่างสะดวก
สบาย ถ้านักทัศนาจรไปจากกรุงเทพฯ อาจจะพักได้ในโรงแรมที่
ที่สุดของจังหวัดเชียงรายตามรายชื่อต่อไปนี้ คือ

๓. โรงแรมเฝ้าวัฒนา อยู่ถนนหน้าชัย
 ๔. โรงแรมต้นองศ์สุธาดพร มีบังกาโลด้วย อยู่ถนนบรรพการ
- ส่วนโรงแรมที่อยู่ตามอำเภอต่าง ๆ จะได้กล่าวถึงในเมื่อได้นำ
ทัศนภาพอำเภออื่น ๆ ต่อไป

ตำนานเมือง

เมืองเชียงรายได้ชื่อในสมัยทวารวดี คือในบริเวณที่ตั้งเมืองนั้นเป็น
ที่ราบกว้างใหญ่ มีแม่น้ำกกไหลผ่านไปทางเหนือ แม่น้ำลาวไหลผ่าน
ไปทางใต้ และมีเนินเขาเล็ก ๆ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกก เรียกว่าดอยจอมทอง
ผู้สร้างเมืองเชียงรายได้ทรงตรวจดูภูมิประเทศในบริเวณนี้ โดยรอบแล้ว
เห็นว่าไม่เหมาะที่จะตั้งเมือง จึงได้สร้างเมืองลงตรงบริเวณนี้โดย
ถือปรากฏารโอบดอยจอมทองเข้าไว้กลางเมือง^(๑)

เมืองเชียงรายได้สร้างขึ้นในเมื่อพญไทยทอพยพลงมาจากฐานอยู่
ทางใต้ใต้ดงอาณาจักรสุโขทัยแล้ว แคว้นเดือนปีที่สร้างเมืองสุโขทัย
นั้นยังหาไม่ได้ เป็นแต่คาดคะเนเอาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนวัน
เดือนปีที่สร้างเมืองเชียงรายได้หาได้ไม่สู้ยากนัก ทั้งนี้เพราะมี
ปรากฏอยู่ในตำนานสิงหนวัติ^(๒) บอกวันเดือนปีที่สร้างและผู้สร้างไว้
ได้กระจ่างบริบูรณ์ ถ้าไม่ถือกำเนิดเมืองเชียงรายได้จากตำนานสิงหนวัติซึ่ง
กล่าวไว้อย่างละเอียดแล้ว ก็ไม่มีตำนานเล่มใดที่จะจดวันเดือนปีที่สร้าง
เมืองเชียงรายได้ดีกว่าตำนานเล่มนี้ ในตำนานนั้นกล่าวไว้ว่า

(๑) บางตำนานกล่าวว่าเชื่งราชไมใช่เมืองที่สร้างใหม่ แต่สร้างลงในที่ซึ่งเคยตั้งเมือง
มาก่อนแล้วเรียกว่าเมืองไชยนาทราช

(๒) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๐ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

“เมื่อมีงารายประสูติจากครรภ์มารดาตามรุ่ง วันอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะแม ทศศก ศักราชได้ ๖๐๐^(๑) (พ.ศ. ๑๗๘๑) ต่อมาปีมะแม เอกศก ศักราชได้ ๖๑๑ (พ.ศ. ๑๘๐๒) ท่านได้ครองสมบัติแทนบิดา แล้ว ท่านก็มีความกตัญญูคิดถึงญาติวงศ์พงศา ท่านก็ให้เสนาไปถามข่าวตัวร้าย ประการใด ก็ให้มาเป็นสามัคคีพร้อมด้วยกัน

ฝ่ายท้าวพระยาทั้งปวงก็ว่าพวกข้าพเจ้าเป็นเชื้อพระวงศ์ท้าวละจังก-
ราช ใครคมเหมิได้ ไม่ต้องประชุมใคร ว่าดังนี้ทุกเมือง ฝ่ายมั่งรายก็พิจารณา
ว่า บ้านเมืองอยู่ใกล้กันไม่เป็นสามัคคีด้วยกันรักษาราชฎีกายก ท้าวจึงยก
ทัพไปตีได้เมืองบวก เมืองเชียงไร่ เมืองบง เชียงคำ เชียงเงิน เชียงช้าง
เชียงทอง เมืองเพ็ง ๑๔ หัวเมือง ถึงศักราชได้ ๖๒๔ (พ.ศ. ๑๘๐๕) ปีมะ
จุลศก มั่งรายสร้างเมืองเชียงรวบ เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันอังคาร^(๒)
เวลาเช้าลงมือทำกำแพงถึงย่ำค่ำ แด่ย่ำค่ำเท่าถึงแสงทองขึ้น จึงเสร็จบริบูรณ์

เมื่อทราบข่าวพระเจ้ามั่งรายสร้างเมืองเชียงรวบชน ณ วันอังคาร
ที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้ว ควรจะได้ทราบต่อไปว่าพระเจ้ามั่งราย
เป็นโอรสของใคร เป็นชนชาติใด ทำไมจึงมาสร้างเมืองเชียงรวบ

หัวเมืองทางภาคเหนือของไทยตลอดจนไปจนรัฐฉานหรือเชียงตุง
นั้น ปรากฏว่าในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีชนชาติไทยหลงไหลจากประเทศ
จีนตอนใต้มาสร้างบ้านแปลงเมืองอยู่กันเต็มไปหมดแล้ว เมืองที่สร้างชน
ในสมัยนั้นตั้งอยู่ไม่ห่างไกลกันมากนัก คืออยู่ห่างกันประมาณ ๑๕
กิโลเมตรบ้าง ๓๒ กิโลเมตรบ้าง ๓๐ กิโลเมตรบ้าง และบางเมืองตั้งอยู่

(๑) ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า ประสูติ ปีกุน จุลศักราช ๖๐๐

(๒) ทางสมาคมโหราได้กรุณาตรวจสอบให้ว่า ตรงกับวันที่ ๓ มกราคม

ห่างกันเพียง ๖-๗ กิโลเมตร ทงนพอเมืองคงจะเห็นว่าพวกทมาสร้าง
เมืองอยู่ใกล้เคียงกันเป็นไทยทยพพมาดด้วยกัน บางพวกบางเมือง
ก็อาจมหวหนาซึ่งดบเรอด้วยมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน เมอมาดงเมือง
อยู่ใกล้กันก็คงจะไม่ปองร้ายกันง่าย ๆ แต่ตรงกันข้ามเมอมกยพบค
เกิดขึ้นก็อาจชวยเหลือกันไดทนทงท

ปรากฏตามตำนานว่า พระเจ้ามังรายสืบเชื้อสายมาจากปู่เจ้า-
ลาวจก หรือทเรียกเป็นภาษาบาลีว่าลาวจกราช ปู่เจ้าลาวจกนี้เป็นเจ้า
ไทยพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์ครองเมืองเชียงลาว พระองค์มี
โอรส ๓ องค์ โอรสทั้งหมดมชอลาวนำหนาทงน

โอรสองค์ใหญ่มีพระนามว่าลาวหม้อ ปู่เจ้าลาวจกโปรดให้ไป
ครองเมืองกวน โอรสองค์ที่ ๒ มีพระนามว่าลาวล้าน โปรดให้ไป
ครองเวียงจันทอง โอรสองค์ที่ ๓ มีพระนามว่าลาวกดีน โปรดให้ไป
ครองเมืองเหลือก ตามตำนานถึงหนวดว่า พระเจ้ามังรายประสูติเมื่อ
พ.ศ. ๑๗๘๓ พระองค์สืบสายมาจากสายของพระเจ้าลาวล้าน คือ พระ-
ราชบิดาของพระองค์ทรงพระนามว่าลาวเมง พระเจ้ามังรายจึงเป็นราช-
นัดดาของพระเจ้าลาวล้าน ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากปู่เจ้าลาวจก

พระเจ้ามังรายเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งทรงเข้มแข็งในการศึกสงคราม
ทรงชอบท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ และทรงมีสายพระเนตรไกล และทรง
เป็นนักพัฒนาการที่ยิ่งใหญ่ โดยทรงจับจองดินแดนอันอุดมสมบูรณ์แล้ว
สร้างเมืองขึ้นหลายเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เมืองนคร
ลำปาง และเวียงกุมกาม เป็นต้น เมืองทั้งสี่ทพระเจ้ามังรายโปรดให้สร้าง
ขึ้น ปรากฏว่าเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ทงน ไม่มีผู้ใดจะคิดค้านได้เลย

ทั้ง ๔ เมืองที่กล่าวมานั้นจะไม่ยอมดมบรรณ ยกถวายนเมืองท่งเห็นว
เมืองโตมกคงดมบรรณพญชกพยายามยกกองทัพเขย็ดครอง ด้วยเหตุนี้
พระองค์จึงเป็นผู้รวบรวมเมื่อน้อยใหญ่ในภาคเหนือของไทยไว้ใน
อาณาจักรล้านนา แม่เมืองพะเยาพระองค์ทรงยกกองทัพไปตีกองทัพท่ง
ปฏิญาณเป็นมิตรกัน แต่พระยาจำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาเห็นว่าจะต่อ
ด้วยกำลังไม่ได้ จึงต้องยอมเป็นมิตรโดยยอมยกบ้านปากน้ำให้แก่
พระเจ้ามังราย และในที่สุดเมื่อจุลศักราช ๖๔๙ (พ.ศ. ๑๘๓๐) พระเจ้า
มังรายจึงได้ยอมปฏิญาณเป็นมิตรกันกับพระยาจำเมือง รวมท่งพ้อชน
รวมคำแห่งซึ่งครองกรุงสุโขทัยด้วย

พระเจ้ามังรายครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ ๓๔ พรรษา
จนถึงปีวอก จุลศักราช ๖๕๙ (พ.ศ. ๑๘๓๙) จึงได้จัดไปสร้างเมือง
เชียงใหม่ขึ้นในท้องที่ระหว่างดอยสุเทพกับแม่น้ำพิงค์^(๑) และครองราช
สมบัติอยู่ที่เมืองเชียงใหม่อีก ๒๑ พรรษา ถึงวโรกาสจุลศักราช ๖๘๐
(พ.ศ. ๑๘๖๐)^(๒) ถึงพระชนมายุได้ ๗๙ พรรษา ถอนเมืองเชียงใหม่
ขึ้นทูลกระหม่อมทูลถวายแก่กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ราชโอรส
ของพระเจ้ามังรายได้ครองราชสมบัติสืบต่อมา ขึ้นทูลกระหม่อมทูลถวาย
พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาให้ไปครองเมืองเชียงใหม่

หาเสียดยกที่เมืองเชียงใหม่มาขึ้นทูลถวายแก่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาไม่มากนัก ความ
สำคัญของการราชทานทางฝ่ายเหนือกลับแปรเปลี่ยนไปอยู่แต่ที่เมืองเชียง
ใหม่และเมืองเชียงใหม่ คือเมื่อขึ้นทูลกระหม่อมทูลถวายแก่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาอยู่

(๑) คือที่เรียกว่าแม่น้ำปิงในปัจจุบัน

(๒) บัณฑิตของพระเจ้ามังรายไม่ยุติต้องกัน ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า

สวรรคตใน พ.ศ. ๑๘๗๐ พระยาแสนภูซึ่งเป็นรัษฎาทรงเมืองเชียงใหม่
อยู่ใต้ราชสมบัติก็กลับมาครองเมืองเชียงใหม่ แต่คงครองเมืองเชียงใหม่
อยู่เพียงปีเดียว รุ่งขึ้นปี พ.ศ. ๑๘๗๑ โปรดให้อำมาตย์ไปสำรวจดินแดน
ที่เป็นชัยภูมิ เพื่อดูสร้างเมืองใหม่ชนนอกเมืองหนึ่ง อำมาตย์ไปตรวจ
พบเมืองรอยเก่าซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นชัยภูมิดีจึงมากราบทูลพระยา
แสนภู พระยาแสนภูจึงโปรดให้สร้างนครขึ้นใหม่ แล้วเสด็จไปครอง
เมืองที่ทรงสร้างขึ้นใหม่นี้ และทรงขนานนามว่า “ท้าวแสนภูราชบุรีศรี
เชียงใหม่” หรือที่เรียกกันโดยย่อแต่เพียงสั้น ๆ ว่าเมือง “เชียงใหม่”
ส่วนเมืองเชียงใหม่ก็ยังคงเป็นเมืองลูกหลวงครอง จึงทำให้เมืองนี้ขาดความ
สำคัญลงไปเป็นอันมาก

เหตุการณ์เมืองเชียงใหม่หลังรัชกาลพระเจ้าแสนภูไปแล้ว ไม่ค่อย
มีปรากฏในพงศาวดาร ดำเนินหรือจดหมายเหตุใดมากนัก เพราะความ
สำคัญไปอยู่เสียที่เมืองเชียงใหม่และเชียงแสนหมดดังได้กล่าวมาแล้วแต่
ก่อนนั้น โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ ที่พอจะนำมา
กล่าวได้มีดังต่อไปนี้

เจ้านายที่ครองเมืองเหนือแม้จะสืบสายโลหิตมาจากพระเจ้ามังราย
ด้วยกันแทบทั้งหมดก็ตาม แต่เมื่อได้ไปครองเมืองต่าง ๆ แยกย้ายกันไป
ความสัมพันธ์ในฐานะที่สืบสายโลหิตมาด้วยกันก็ลดน้อยลงไป ความ
สามัคคีปรองดองกันซึ่งเคยมีมาแต่กาลก่อนก็ค่อย ๆ เสื่อมสลายลงไปทุกที
ต่างองค์ต่างก็คิดว่าจะพยายามทำตัวเป็นใหญ่ด้วยการคิดเบียดเบียนเมือง
ที่เล็กกว่า พยายามแย่งชิงเมืองที่อุดมสมบูรณ์หรือมีหนามตากว่า เพื่อ
ตนจะได้มีอำนาจใหญ่ยิ่งขึ้นไปอีก เป็นที่น่าพิศวงตาของประเทศไทย

หรือเมืองอื่น โดยเฉพาะเรื่องของเมืองเชียงรายนปรากฏว่าเมื่อปีมะเด็ง
จุลศักราช ๗๖๓ (พ.ศ. ๑๘๔๔) พระเจ้าล้านช้างแสน ราชโอรสของ
พระเจ้าแสนเมืองมาเสวยราชย์อยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ เจ้ายกุกกามผู้เป็น
พระเชษฐาซึ่งครองเมืองเชียงรายอยู่ ทรงคิดจะแย่งราชสมบัติ จึงยก
กองทัพมาจากเมืองเชียงรายหวังจะมาตีเมืองเชียงใหม่ แต่ความทราบ
ถึงพระกรรณของพระเจ้าล้านช้างแสนเสียก่อน จึงทรงตั้งกองทัพไปสกัด
ทางไว้ เจ้ายกุกกามทรงทราบว่ากองทัพเมืองเชียงใหม่ยกลงมาสกัด
กองทัพของพระองค์อยู่กลางทาง โดยพระองค์ไม่สามารถจะตีฝ่าเข้าไป
ได้ จึงนำกองทัพเดินหลีกลงไปทางใต้ไปอาศัยพระยาไถยลือไทยเจ้าเมือง
สุโขทัย และขอกองทัพพระยาไถยลือไทยยกไปล้อมเมืองเชียงใหม่ ซึ่ง
ในตำนานเมืองเหนือกล่าวไว้ว่า เมื่อกองทัพเมืองไถยลือไทยไปล้อมเมือง
เชียงใหม่นั้น รบพุ่งกันเป็นสามารด แต่ก็ไม่แพ้ไม่ชนะกัน จึงทำสัญญา
แบ่งทหารทัพหนึ่งออกไปออกต่อสู้กันตัวต่อตัว ทหารพระยาไถยลือไทยเสียที
พระยาไถยลือไทยจึงยกกองทัพกลับไปทางเมืองเชียงรายและกวาดต้อน
ผู้คนลงมาด้วยเป็นอันมาก

เหตุการณ์ของเมืองเชียงรายในสมัยต่อมา เกิดขึ้นในสมัยที่เมือง
เชียงใหม่มิมีเจ้านายที่จะสืบราชสมบัติ คือขุนนางคนหนึ่งชื่อแสนดาว
แต่งให้คนลอบปลงพระชนม์พระเมืองเกษเกล้าเสีย ท้าวพระยาที่เคย
อยู่ในอำนาจของพระเจ้าเชียงใหม่จึงแตกกันเป็น ๒ พวก แสนดาว
เป็นหัวหน้าพวกที่อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ให้ไปเชิญเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงมา
ครองเมืองเชียงใหม่ แต่เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงไม่รับ จึงให้ไปเชิญเจ้าเมกุติ
ไทยใหญ่เมืองนาย ฝ่ายข้างท้าวพระยาเมืองนครลำปาง เมืองเชียงราย
เมืองเชียงแสน และเมืองพาน รวมกันเป็นพวกหนึ่ง ไปประชุมกันที่

เมืองเชียงแสน ให้ไปเชิญพระไชยเชษฐา ราชโอรสของพระเจ้ากรุงศรี-
สัตนาคนหุต ด้วยพระไชยเชษฐานัน พระมารดาเป็นราชบิดาของพระเมือง
เกษเกล้า

ในขณะกำลังเลือกหาเจ้านายมาครองเมืองเชียงใหม่กันอยู่นี้
เจ้าเมืองแสนหวเมืองราชว่าแสนดาวเป็นกบฏปลงพระชนม์พระเมือง
เกษเกล้าเสีย ก็ยกกองทัพลงมาตีเมืองเชียงใหม่ แต่กำลังทหารเมือง
แสนหวไม่เต็มารจะตีหักเอาเมืองเชียงใหม่ได้ เจ้าเมืองแสนหวจึงแต่ง
ทูตมาขอกองทัพสมเด็จพระไชยราชาธิราช ขึ้นไปช่วยปราบแสนดาว
แต่กองทัพของกรุงศรีอยุธยาขยับขึ้นไปไม่ถึง พอดีว่าพระยาซึ่งประชุม
กันที่เมืองเชียงแสนรวบรวมกำลังได้ ยกมาตีเมืองเชียงใหม่จากทางหนึ่ง
จับตัวแสนดาวและพรรคพวกได้มาเสีย แล้วจึงพร้อมกันยกพระนาง
จันประภาชนครครองเมืองเชียงใหม่(๑)

เมืองเชียงรายและเชียงแสนไม่เจ้านายที่เข้มแข็งในการศึกสงคราม
และเมืองกรุงศรีอยุธยามีอำนาจมากขึ้น ความสำคัญที่พวกเมืองเหนือจะ
ต่อต้านไทยทางฝ่ายใต้หมดอำนาจจนอย่างรวดเร็ว จึงมีศูนย์กลางไปอยู่
ทางเมืองเชียงใหม่มากกว่าทางเมืองเชียงรายและเมืองเชียงแสน เพราะ
ทางเมืองเชียงแสนอยู่ติดเขาไปจากเส้นทางคมนาคมกับเมืองทางฝ่ายใต้มาก
ไทยทางฝ่ายใต้คือกรุงศรีอยุธยาจะยกกองทัพขึ้นไปต่อต้านจักรวรรณา-
ไทย ก็มุ่งตีเมืองเชียงใหม่ก่อนเป็นราชธานีก่อน เมื่อได้เมืองเชียงใหม่แล้ว
เมืองเชียงรายและเชียงแสนก็ต้องยอมอ่อนน้อมต่อไป เพราะทางต้อง
เมืองนี้ไม่มีการตั้งทหารพอที่จะตีโต้กลับคืนได้ แม้พ่ายกองทัพมาก็

(๑) กล่าวตามพงสาวดารโยนกและพระอริยพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาของ
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพ.

มุงเขายัดเมืองเชียงใหม่ก่อนเมืองอื่น เจ้าเมืองที่เป็นชาวพม่ามากมาตั้ง
ปกครองอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ดัชนีเมืองเชียงรายนั้นทางพม่าและไทยไม่ค่อย
คำนึงถึง ฉะนั้นเมืองเชียงรายซึ่งเคยเป็นเมืองที่มณฑลบริวารของจึงกลับ
กลายเป็นแต่เพียงเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในอาณาจักรล้านนา-
ไทย ความสำคัญขงเมืองเชียงรายจึงมีไม่คอยมากนัก นาน ๆ พระราช
พงศาวดารจึงจะเอ่ยชื่อถึงเมืองนี้สักครั้งหนึ่ง เหตุการณ์หลังจากที่พระ
นางจันประภาได้ครองเมืองเชียงใหม่แล้ว ก็มิได้มีเรื่องราวกล่าวอ้างถึง
เมืองเชียงรายอีก จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึง
มีเรื่องดังที่ปรากฏ ในหนังสือพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นใจ
ความว่า

เมื่อกองทัพพม่าทยอยมาประชิดเมืองเห็นถูกตีแตกกลับไป ม
พระยาแพรวมั่งชัย ซึ่งพม่าจับตัวไปได้ตั้งแตกพอแซ่หล่นยกมาตีเมือง
พิษณุโลกคราวก่อนนั้น ได้มากับกองทัพพม่าคราวนี้ด้วย พม่าจึงฝากตัว
พระยาแพรวไฉ ณ เมืองยอง แต่พระยาแพรวไฉไม่ยอมอยู่ได้อำนาจพม่าอีก
จึงคิดอ่านชักชวนพระยาของให้ยอมเข้าด้วย แล้วยกกองทัพไปตีเมือง
เชียงแสน ซึ่งพม่าแต่งตั้ง อาปรกามณี ให้เป็นเจ้าเมืองปกครองอยู่
อาปรกามณีเห็นจะสู้มิได้คอยมิไพร่พลที่เป็นพมามาน้อยตัว จึงหนีลงไปหา
พระยาเชียงราย พระยาแพรวและพระยาของจึงยกกองทัพติดตามมาเมือง
เชียงราย พระยาเชียงรายเห็นพระยาแพรวและพระยาของเป็นไทยด้วยกัน
จึงจับตัวอาปรกามณีส่งให้ แล้วยกไปยังพระยาภาวดี เจ้าเมืองลำปาง
เพื่อส่งต่อไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ณ กรุงเทพฯ

ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรม
หลวงวงศาธิราชสนิทเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเชียงตุงนั้น กองทัพทาง

เมืองเหนือรวมทงเมืองเชียงรายได้ถูกเกณฑ์เข้าร่วมไปกับกองทัพ
ของกรมหลวงวงศาธิราชสนิทด้วย และทางเมืองเชียงรายได้มีหน้าทจหา
ข้าหลวงตั้งให้กองทัพเป็นจำนวน ๓,๐๐๐ ถึง นำเสียดายทกองทัพไทย
ซึ่งรวมทงกองทัพของเมืองเหนือซึ่งยกไปในคราวนั้น ไม่สามารถจะตี
เมืองเชียงตุงให้แตกได้ มิฉะนั้นแล้วทวาทพระยาทงเมืองเหนือทรวมไป
ในกองทัพรวมทงกองทัพของเมืองเชียงรายได้ คงจะได้รับการปุน
บำเหน็จรางวัลกนิ ใช้น้อย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด
ให้พระยาศรีสุทโธทนต์แผนการปกครองทวเมืองเหนือหรือทเวเรียกกันว่า
มณฑลพายัพ (๑) ขึ้น พระยาศรีสุทโธทนต์ได้ร่างข้อบังคับสำหรับปกครอง
ทวเมืองต่าง ๆ ทงเมืองเหนือขึ้นเรียกว่า “เค้าสนามหลวง” แยกการ
ปกครองออกเป็นแคว้น ในแคว้นหนึ่ง ๆ มีหลายหมู่บ้านรวมกัน มีกำนัน
เป็นหัวหน้าแคว้น แคว้นชนกับเมืองซึ่งมีเจ้าเมืองเป็นหัวหน้า เมืองชน
กับบริเวณซึ่งมีชาวดองบริเวณเป็นหัวหน้า บริเวณชนต่อเค้าสนาม-
หลวงซึ่งมีชาวดองใหญ่เป็นหัวหน้า เมืองเชียงรายได้มีฐานะเป็นบริเวณ
ด้วย ต่อมากลไทมพระราชบัญญัติจัดตั้งมณฑลพายัพขึ้น โดยมีสมเด็จพระ-
กษัตริย์เป็นผู้ปกครองต่างพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ คำนย
การปกครองของทวเมืองเชียงใหม่ โดยตั้งศาลาว่าการมณฑลทเมืองน

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยตั้งเมือง
เชียงรายได้เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่ในมณฑลพายัพ แบ่งการปกครองออก

(๑) มณฑลที่มีอยู่แล้วก่อน พ.ศ. ๒๔๓๗ คือมณฑลลาวเฉียง (ต่อมาเปลี่ยนเรียก
มณฑลพายัพ) มณฑลลาวทาว มณฑลลาวพวน มณฑลเขมร มณฑลนครราชสีมา
และมณฑลภูเก็ต.

เป็น ๑๐ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอเมืองฝาง อำเภอ
เวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอ
แม่สรวย อำเภอเมืองเชียงคำ และอำเภอเมืองเชียงทอง แต่ในปัจจุบัน
จังหวัดเชียงรายแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๒ อำเภอ นับว่าเป็นเมือง
ที่มีอาณาเขตใหญ่โตเมืองหนึ่งในประเทศไทย

เชียงรายเป็นถิ่นที่อยู่ของคนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ดิฉันมักจะกล่าว
ได้ว่าไม่มีเมืองใดในประเทศไทยที่มีชนชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่มากเท่ากับ
จังหวัดเชียงรายนเลยสักเมืองเดียว ชนบวรมนเียนของชาวเขาแต่ละเผ่า
ก็ผิดแผกแตกต่างกันไปคนละอย่าง ตลอดจนเครื่องแต่งกายก็ไม่เหมือนกัน
นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าศึกษาหาความรู้เป็นอย่างยิ่ง ถ้าท่านผ่านไป
ในท้องถื่นของจังหวัดเชียงรายทั้งห้าไกลความเจริญ ท่านจะได้พบเห็น
ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เดินทางจากยอดดอยที่เขาอาศัยอยู่มาซื้อของหรือมา
แลกเปลี่ยนสิ่งของจากพ่อค้าแม่ค้าในตลาดตามอำเภอต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ
ถ้าท่าน ใครจะชมบ้านช่องและไร่นาของชาวเขาเหล่านี้ ควรหาโอกาสขึ้น
ไปดอยตุงผาแดง ในเขตอำเภอเชียงคำ ดอยช้าง ดอยทุ่งก้อ อำเภอ
เมืองเชียงราย ดอยหลวง อำเภอเมืองเชียงทอง ดอยตุง ดอยจ้อง และ
ดอยเมื่องาม อำเภอแม่สาย ท่านจะได้พบเห็นชนบวรมนประเพณีที่แปลก
ประหลาดและการแต่งกายที่สวยงาม ตลอดจนไร่ผักต่าง ๆ ออกงาม
น่าดึงดูด ซึ่งเป็นการแน่นอนเหลือเกินว่าในภาคกลางจะไม่มีสิ่งเหล่านี้
ให้ท่านชมเป็นขวัญตาเลยทีเดียว.

โบราณสถาน

เชียงรายนอกจากจะเป็นเมืองที่มีภูมิประเทศสวยงาม มีทะเลสาบ
กว้างใหญ่ เรียกกินวากวนพะเยา และมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อยู่เป็น

อนมากแล้ว ยังมีโบราณสถานที่น่าสนใจหาความรู้อีกหลายแห่ง
มีทั้งในตัวเมืองเชียงรายและตามอำเภอต่าง ๆ ซึ่งจะได้อธิบายตามลำดับ
ไปโดยเริ่มตั้งแต่อำเภอเมืองเชียงรายก่อน คือ

วัดพระแก้ว

วัดนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของถนนไตรรัตน์ ห่างจากศาลากลาง
จังหวัดเชียงรายเพียง ๒๐๐ เมตร เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของจังหวัด
เชียงราย เพราะเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาณรัตนปฏิมากร
แก้วมรกตมาครั้งหนึ่ง โดยปรากฏในประวัติของพระแก้วมรกตว่า

พระเจ้าใหญ่วัดบูรจุพระแก้วมรกตไว้แต่เดิมได้ถูกอลันบาดพัง
ลงมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๗ ชาวเมืองเชียงรายได้พบพระพุทธรูปปิดทองคำ
ทับทิมพระองค์อยู่ในเจดีย์นั้น จึงเชิญไปประดิษฐานไว้ในวิหาร
ในวัดแห่งหนึ่ง ต่อมาประมาณเด็กด้ามเดือนปูนตั้งรักปิดทองทับทิม
พระองค์ ได้กระเทาะออกที่ตรงปลายพระนาสิก เจ้าอธิการวัดนั้น
ได้สังเกตเห็นเป็นแกวดีเขียวแก่ งดงามมาก จึงกระเทาะปูนที่พอกไว้
ออกไปหมดทององค์ เมื่อประชาชนได้เห็นและได้ทราบว่าเป็นพระพุทธรูป
แกวดีทาบทอง บริสุทธิ์ไม่มีรอยร้าวและบุบสลาย ถิ่นนิยมชมชอบและ
พากันไปนมัสการมากมาย เจ้าเมืองเชียงรายจึงได้มีใบบอกไปยัง
พระเจ้าด้ามฝักแกน เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าด้ามฝักแกนได้จัด
กระบวนแห่ไปรับพระแก้วมรกตชนหลังช้าง เพื่อจะนำไปยังเมือง
เชียงใหม่ แต่เมื่อขบวนแห่ได้เดินทางมาถึงทางแยกซึ่งจะไปเมืองนคร
ลำปาง ข้าง تربเล็ดจพระแก้วมรกตก็งดตนไปทางเมืองนั้น แม้หมอ
ความจะเชิญหรือเด้าโลมประการใดก็ไม่ยอมไปทางเมืองเชียงใหม่

ท้าวพระยาผู้ไปรับพระแก้วมรกตเห็นแปลกประหลาดจึงมีใบบอกไปยัง
เจ้าเมืองเชียงใหม่ ครั้นเจ้าเมืองเชียงใหม่รับต่อผดุงเทวดามาก
จึงคิดว่าชะรอยเทวดาซึ่งรักษาศักดิ์พระจะไม่ยอมมาเมืองเชียงใหม่ก็ได้
จึงยอมให้เชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานไว้ในเมืองนครลำปาง ชาว
เมืองนครลำปางจึงช่วยกันสร้างวัดถวาย วัดนี้เรียกกันว่าวัดพระแก้ว
ดอนเต้า^(๑) ซึ่งยังปรากฏมาจนกระทั่งถึงเวลาปัจจุบัน

เจดีย์ที่บรรจุพระแก้วมรกตนี้ยังเหลือเป็นพยานหลักฐานอยู่ เป็น
เจดีย์ ๘ เหลี่ยม เหลี่ยมหนึ่งกว้างประมาณ ๓ เมตร ทำฐานซ้อนกัน
ขึ้นไป ๗ ชั้น องค์เจดีย์ทำเป็นรูปเหลี่ยมเหมือนกับฐาน เจดีย์องค์นี้
สูงประมาณ ๓๒ เมตร มีฉัตรทำด้วยทองเหลืองปิดทองล้นมีย่นยอด
เจดีย์ออกชั้นหนึ่ง หน้าเสียดายที่เจดีย์นี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์
ของคนได้ถูกซ่อมแซมเสียหลายครั้งหลายหน การซ่อมครั้งสุดท้ายได้
กระทำใน พ.ศ. ๒๔๙๖ และได้ฉาบน้ำปูนใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔
ขณะนั้นไม่ได้พิจารณาโดยละเอียดแล้วจะรู้ดีกว่าเจดีย์ประวัติศาสตร์
ของคนเป็นของล้ำค่าไหม้ ทั้งนี้เพราะได้ซ่อมแซมกันเสียหลายต่อ
หลายครั้ง จนไม่มรรอรอยว่าจะเป็นอย่างเก่าเสียเลย

ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปหล่อหลายองค์ แต่ส่วนใหญ่ไม่ใช่
เป็นพระพุทธรูปเก่าถึงสมัยเชียงแสน (พ.ศ. ๑๒๐๐-๒๐๐๐) มีพระพุทธรูป
สมัยเชียงแสนรุ่นหลังอยู่เพียง ๒-๓ องค์เท่านั้น กับมีรูปพระโมคคัลลา
และพระสารีบุตรขนาดสูงประมาณ ๗๐ ซม. มีจารึกอักษรพนมเมือง แต่
เป็นจารึกว่าสร้างเมื่อรัชกาลที่ ๓ คักราช ๑๓๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๘)

(๑) วัดนี้ตั้งอยู่ที่บ้านเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง ห่างจากศาลากลางจังหวัด
ประมาณ ๒ กิโลเมตร.

หลังคาพระอุโบสถวัดพระแก้ว^{๒๕} ของเดิมทำเป็นหลังคาซ้อนกัน
ขึ้นไปเป็น ๒ ชั้น หนาบ้นเป็นไม้จำหลักประดับกระຈักดี และมุงด้วย
กระเบื้องไทย แต่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ เจ้าอาวาสวัดนั้นได้รื้อหลังคาของเดิม
ออกหมด แล้วทำเครื่องบนใหม่มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ จึงทำให้เห็น
เป็นของสร้างใหม่ไป

วัดพระสิงห์

วัดพระสิงห์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่
อยู่คนละฟากถนนกับศาลากลาง วัดนี้มีความสำคัญไม่น้อยกว่าวัด
พระแก้ว เพราะเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์มาครั้งหนึ่ง ใน
สมัยเจ้ามหาพรหมครองเมืองเชียงใหม่ ปราภในตำนานพระพุทธรูปสี่องค์
ว่าพระองค์ได้ยกกองทัพไปตีเมืองกำแพงเพชรได้ แล้วอัญเชิญพระพุทธรูป
สี่องค์จากเมืองนั้นมาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้

พระอุโบสถของวัดนี้ไม่ใหญ่โตนัก แต่ทำรูปทรงงามพอใช้ มี
สิ่งหักพังตั้งอยู่ดงข้างบันไดทางขึ้น ที่หนาบ้นจำหลักลายกระหนก
ประดับกระຈัก แต่ตัวพระอุโบสถได้ซ่อมใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕

ข้างในพระอุโบสถมีพระประธานสี่องค์ทำรูปร่างคล้ายพระสิงห์
เมืองเชียงใหม่ มีพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกหลายองค์ กับมีพระ-
ดิ่งกัจจายน์และพระสาธก

ในกุฏิเจ้าอาวาสมีพระพุทธรูปสี่องค์อยู่องค์หนึ่ง หน้าตักกว้าง
๓๗ ซม. สูงฐาน ๖๕ ซม. เป็นพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรก คือทำ
พระเมาฬีเป็นบัวกลม พระอุระหนุน ชายสังฆาฏิสั้น และนั่งสมาธิเพชร

มีบัวรองที่ฐาน ฝีมืองามมาก พระพุทธรูปองค์คนชาวเขียงรายถือกันว่า
เป็นพระดังที่ หรือที่ไทยทางใต้เรียกกันว่า “พระพุทธรูทึงค์”

หลังพระอุโบสถมีศาลาโถงประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท ทำเป็น
รอยบุ๋มลงไปในพื้นที่ ไม่มีลวดลายอย่างใด มีอักษรพนมเมืองจารึก
อยู่รอบพระพุทธรบาทบนบรรทัด ๓ อ่านได้ความว่า กุศลารมมา
อกุศลารมมา

วัดเจ็ดยอด

ชื่อวัดในจังหวัดเขียงราย เช่นวัดพระดังที่และวัดเจ็ดยอดนี้เหมือน
กับชื่อวัดในเมืองเชียงใหม่ แต่เมื่อได้พิจารณาจุดที่ตั้งของทั้ง
จังหวัดเขียงใหม่และจังหวัดเขียงรายแล้ว จะเห็นได้ว่าวัดพระดังที่และ
วัดเจ็ดยอดของจังหวัดเขียงใหม่ ฝีมืองามกว่าและเก๋ากว่าวัดของเมือง
เขียงรายมาก

โดยเฉพาะวัดเจ็ดยอดนี้เหมือนกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในวัด
มีร่องรอยแห่งการซ่อมแปลงใหม่หมดทุกแห่ง ถึงแม้จะปรากฏว่าวัด
เคยเป็นวัดใหญ่มาแต่โบราณ มีเจดีย์ใหญ่โตทำเป็นเจดีย์ยอดตั้งอยู่
บนฐานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ และขณะนี้เป็นสำนักของเจ้าคณะจังหวัด
เขียงรายก็ตาม แต่เมื่อได้ซ่อมแปลงโดยขาดคิดแล้ว ความงามและ
ความสำคัญขงโบราณสถานก็หมดคุณค่าลงไปอย่างเห็นได้ชัด ๆ ที่เดียว

พระอุโบสถของวัดนี้ใหญ่โตมาก แต่ซ่อมใหม่เปลี่ยนเป็นเตา
คอนกรีตและเขียนสีผนังมูขุดานหน้า โดยเฉพาะฝีมือที่เขียนไม้ทอง
กล่าวถึงก็ได้ เพราะเขียนขึ้นอย่างสนิทที่เรียกว่าขาดความรู้ในทาง

คุณทริยภาพ ภายในพระอุโบสถมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ใหญ่ ปางมารวิชัย แต่องค์พระพุทธรูปนั้นทำสูงขึ้นไปกว่าขนาดหน้าตักมาก ไม่ได้สัดส่วนสัมพันธ์กันทีเดียว

หลังพระอุโบสถมีเจดีย์สี่เหลี่ยมทำฐานสูงขึ้นไปประมาณ ๕ เมตร ได้ฐานทำเป็นอุโมงค์โค้ง มีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ เป็นของปั้นใหม่ฝีมือไม่งาม มีช่องบันไดแยกขึ้นไปข้างบนได้ทั้งทางซ้ายและขวา บนฐานมีเจดีย์เป็นประธานอยู่ตรงกลางองค์หนึ่ง และมีเจดีย์บริวารอีก ๕ องค์ ทำเป็นเจดีย์เหลี่ยม รูปร่างเจดีย์เจดีย์ยอดจะดอกแบบเจดีย์ทวดเจดีย์เจดีย์ยอด จังหวัดเชียงใหม่มาสร้างขึ้นเป็นแน่ แต่ฝีมือช่างที่ก่อสร้างนั้นด้อยกว่าเจดีย์ทเมองเชียงใหม่มาก จะเทียบกันไม่ได้เลยทีเดียว

วัดมิ่งเมือง

วัดนี้เป็นวัดโบราณวัดหนึ่งของเมืองเชียงราย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นแต่เมื่อใด อยู่ทางทิศใต้ของวัดพระแก้ว ห่างจากวัดพระแก้วประมาณ ๑๒๐ เมตร ใกล้เคียงตึกพิพิธภัณฑ์ของเดิมได้ชำรุดทรุดโทรมหักพังลง ทางวัดจึงได้รื้อและสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด ทำให้เห็นเป็นวัดสร้างใหม่ไป

สิ่งสำคัญของวัดนี้ก็คือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเล่ากันสืบต่อกันมาว่า เมื่อครั้งสงครามมหาอาณาจักรขอมพม่ามาทางระเบ็ดลงกลางเมืองเชียงรายหลายลูก แต่น้ำประหลาดทวดนมได้ถูกสะกดระเบ็ดเลยแม้แต่คนเดียว ทั้ง ๆ ที่อยู่ไม่ห่างไกลจากตำบลทูลกระเบ็ดตก เมื่อคราวเกิดเพลิงไหม้ใหญ่กลางเมืองเชียงรายใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ก็เหมือน

กัน วัดนถูกไฟไหม้โดยรอบทั้ง ๓ ทิศ เจนแต่ทางทิศเหนือซึ่งเป็นที่ตั้ง
ของวัดไฟดับไม่ไหม้ ชาวเมืองเชียงรายได้ยินกันว่าเป็นพระพุทธรูป
ศักดิ์สิทธิ์และพากันไปกราบไหว้บูชาได้ขาด พระพุทธรูปองค์
นี้เป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ทองที่ห่อหุ้มหน้าเป็น ๒ ชั้น คือ ด้านนอก
และด้านใน มองเห็นต่างกันอย่างชัดเจนทีเดียว

นอกจากพระพุทธรูปองค์นี้ยังมีของดีอีกอย่างหนึ่งคือ พระเม้า
พระพุทธรูปจมน้ำ เฉพาะพระเม้าพนักสูงกว่า ๑ เมตร จำเป็นพระเม้า
ขององค์พระพุทธรูปขนาดมหึมาที่เมืองเชียงแสน และวัดที่ประดิษฐาน
พระพุทธรูปองค์นี้ได้อุบัติยากจะหาพบที่ใดเลยตามเมืองไปหมด
ชาวเมืองเชียงรายได้แต่เฉพาะพระเม้า จึงนำมาเก็บรักษาไว้ที่วัด
มุงเมืองนี้^(๑)

วัดพระธาตุคอกยทอง (๒)

วัดนี้อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขตเทศบาลเมืองเชียงรายได้
เป็นวัดที่สร้างบนเนินคอกยทองซึ่งเป็นคอกเล็ก ๆ อยู่ห่างจากศาลา
กลางจังหวัดไปเพียงไม่กี่เมตรเศษ คอกยทองปรากฏในตำนานว่าเป็นที่
ที่พระยามังรายได้เสด็จไปทอดพระเนตรทิวทัศน์เพื่อหาชัยภูมิที่จะสร้าง
เมืองเชียงรายได้

โบสถ์ของวัดนี้เป็นของสร้างใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ พระประธาน
ในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นหลัง ขนาดหน้าตัก
กว้างประมาณ ๑ เมตร พระพุทธรูปองค์นี้มาจากวัดจำเมืองซึ่งเดิม

(๑) ดูรายละเอียดในเรื่องโบราณสถานของอำเภอเชียงแสน.

(๒) คือกอกยทอง

เคยวางไปครึ่งหนึ่ง เจ้าอาวาสวัดดอยตุงจึงนำขึ้นไปประดิษฐานเป็น
พระประธานของโบสถ์ที่สร้างขึ้นใหม่

พระเจดีย์ของวัดเดิมทำรูปร่างคล้ายกับเจดีย์วัดพระแก้ว แต่ขนาดเล็กกว่า
ฐานเจดีย์ของเดิมกว้างเพียงด้านละ ๓.๐๐ เมตรเท่านั้น แต่ต่อมา
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ เจ้าอาวาสวัดนี้ได้บูรณะแล้วขยายฐานให้ใหญ่ขึ้นกว่า
ของเดิมมาก คือทำฐานเป็น ๖ เหลี่ยม กว้างเหลี่ยมละ ๖ เมตร ทำฉัตร
ปักไว้บนยอดเจดีย์อีกชั้นหนึ่ง สูงทั้งหมดด้วยประมาณ ๒๐ เมตร

จากเชิงดอยมีบันไดคอนกรีตกว้างประมาณ ๓ เมตรทอดขึ้นไปสู่
ลานวัด สะดวกแก่การขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์และชม
ทิวทัศน์รอบเมืองเชียงราย อากาศบนดอยก็สดชื่น ทานทกาดังเห็นด-
เนินน้อยมอยดาดำได้ขึ้นไปบนดอยดอยตุงแล้ว จะรู้สึกถึงความเหน็ดเหนื่อย
เมื่อยล้าหายไปได้ดังปลิดทิ้งทีเดียว

อำเภอแม่สาย

อำเภอแม่สายเป็นอำเภอชายแดนติดกับแคว้นเชียงตุงของสหภาพ
พม่า มีถนนจากอำเภอแม่จันไปอีกประมาณ ๓๐ กิโลเมตร แต่เดิม
อำเภอแม่สายเป็นเพียงกิ่งอำเภอเท่านั้น เพิ่งมายกฐานะเป็นอำเภอขึ้น
เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ถนนพหลโยธินไปสุดตรงเชิงสะพาน
ข้ามแม่น้ำสายที่ทอดข้ามไปยังฝั่งสหภาพพม่า ในระหว่างสงครามมหา
อาเซียบูรพาสะพานนี้ได้ถูกระเบิดพังพินาศ โครงเหล็กยึดสะพานได้ขาด
และจมลงในลำน้ำสาย การข้ามพากจากฝั่งไทยไปยังฝั่งพม่าจึงต้องใช้
เรือซดลำใหญ่ต่อกันเข้า ๒ ลำแล้วเขาไม้กระดานปูให้เต็ม ทำออกผูกเรือ

ไหวงตามกระแสน้ำไปยังฝั่งตรงข้าม แต่ในปัจจุบันรัฐบาลไทยกับรัฐบาล
สหภาพพม่าได้ร่วมกันออกเงินสร้างสะพานชนใหม่ ยาว ๘๓.๓๐ เมตร
ขึ้นเงินค่าก่อสร้างเป็นจำนวน ๓,๘๘๗,๐๐๐ บาท และได้ทำพิธีเปิดเมื่อ
วันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ขณะการเดินทางเข้าไปในเขตของสหภาพ
พม่าจึงได้ตรวจดูความเดิมเป็นอันมาก

ตัวแม่น้ำสายเป็นแม่น้ำเล็กๆ ตอนที่มีสะพานข้ามไปนั้นจะกว้าง
ไม่เกิน ๕๐ เมตร ถ้าท่านยืนอยู่ที่ตรงหัวสะพานทางฝั่งประเทศไทย มอง
เข้าไปในเขตพม่าจะเห็นภูเขาตลบซับซ้อนกันดงแตรแม่น้ำสายเรื่อยไปจน
ถึงรัฐเชียงตุงที่เคยชื่อ่นทางฝั่งประเทศไทยนั้นเป็นทิวราบโล่ง มีภูเขา
เป็นทิวไปแต่เฉพาะทางทิศตะวันตกเท่านั้น พวกก๊อซังเป็นชาวเขาทาง
ฝั่งฟ้าสหภาพพม่าแต่งกายสวยงามตามแบบฉบับของเขาท้องถิ่นข้ามไป
ข้ามมาอยู่เต็มอ โดยนายด่านและเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองไม่สนใจ
การเข้าออกของชนจำพวกนี้เลย ถ้าท่านผ่านไปจะพบเห็นพวกก๊อมาซัง
ของอยู่ตามตลาดที่อำเภอแม่สายทุกวัน เพราะอำเภอแม่สายมีตลาดใหญ่
มีของขายสารพัดอย่าง อาหารการกินก็อุดมสมบูรณ์ แม่ของในเขต
พม่าก็ยังมียาที่ตลาดแม่สายหลายอย่าง เช่นส้มเขียวขุ่นและบุหงาพม่าใน
ประเทศสหภาพพม่า เป็นต้น ท่านที่มีกล้องถ่ายรูปติดมือไปด้วย จะตั้ง
ภาษาไปขอให้พวกก๊อซังให้ถ่ายรูปก็ได้ เขาจะไม่ขัดข้องและไม่กระตาค
อายอย่างใดเลย นับว่าชาวเขาเหล่านี้ได้พบเห็นชาวเมืองหรือชาวต่างถิ่น
มามากจนหายกลัวกล้องถ่ายรูปเสียแล้ว ซึ่งผิดกับชาวเขาซึ่งอยู่ตาม
ดอยที่ห่างไกลชุมชนออกไป เขาเหล่านั้นมักจะกลัวไม่ค่อยยอมให้
ถ่ายรูปเสียเลย ยิ่งหญิงสาวแล้วมักจะชอบนวดงาช้างโม่งเรอกไม่ค่อย

จะยอมให้ตายง่าย ๆ จะกลัวเขาไปทำเสน่ห์หรืออย่างไรแล้วแต่ท่านจะ
นึกถึงนิมิตฐานเขาเองก็แล้วกัน

พระธาตุตอยเวา เป็นพระเจดีย์ตั้งอยู่บนเนินเล็กห่างจากทิว
การอำเภอแม่สายไปประมาณ ๒ กิโลเมตร อยู่ใกล้ชายแดนทางฝั่งท่า
ขเหล็กของสหภาพพม่า พระธาตุตอยเวาเป็นเจดีย์โบราณ มีประวัติ
เล่าสืบต่อกันมาว่า พระองค์เวาซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓๐ แห่งราชวงศ์
สิงหนวัติ ครองเมืองโยนกนาคนครโปรดให้สร้างขึ้น และได้มีผู้ซ่อมแซม
กันเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา คนร้ายได้ลักลอบ
ขุดเอาสิ่งของมีค่าในพระเจดีย์ของกันไป ทำให้เจดีย์ปรักหักพังลง ชาว
อำเภอแม่สายจึงได้พร้อมใจกันบูรณะขึ้นใหม่ โดยสร้างตามแบบของ
กรมศิลปากร และอธิบดีกรมศิลปากรได้ไปวางศิลาฤกษ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔
และเมื่อคราวบูรณะนั้น ได้ขุดพบผอบหินคำในพระเจดีย์องค์เดิม ในผอบนั้น
มีพระธาตุบรรจุอยู่ ว่ากันว่าเป็นพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์จักรี
บรรจุลงไว้ในเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่โดยฝังลึกลงไปกว่าระดับเดิม ๕ เมตร

ถ้ำป่อมและถ้ำปลา ตรงหลักกิโลเมตรที่ ๒๘๒.๖๐๐ ของถนน
พหุโยธินซึ่งเป็นทางยาวเหยียดทอดไปสู่อำเภอแม่สาย มีทางแยกเข้าไป
ยังพุทธสถาน ถ้ำป่อมและถ้ำปลา ทางแยกนี้ยังไม่ได้ลงพจนานุกรมให้
เรียบร้อย แต่หน้าแสงรถยนต์แล่นเข้าไปได้โดยสะดวก ต้องข้ามทางแยก
ที่จะเข้าไปยังถ้ำป่อมและถ้ำปลา เป็นนิคมของชาวฮ่อหรือจะเรียกให้ตรง
ก็คือนิคมของพวกจีนในแคว้นยูนนาน ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่เมื่อคราวที่พวก
คอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของเมาเซตงได้ยึดครองประเทศจีน ชาวฮ่อ
เหล่านี้ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณ

น โดยอยู่ร่วมกันเป็นหมวดหมู่อย่างแบบชาวนิยม มีที่ให้เพาะปลูก
พืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ นับว่าเป็นความกรุณาของรัฐบาลเป็น
อย่างยิ่ง(๑)

เมื่อท่านผ่านไปจะสังเกตเห็นได้ทันทีว่าบ้านเรือนของพวกฮั่นผิด
กับบ้านเรือนของชาวไทย คือชาวไทยนิยมปลูกเรือนยกพื้นสูง ใต้ถุน
เรือนใช้เป็นทึบหน้าต่าง ท่อผ้า และกิจการอย่างอื่น ส่วนพวกฮั่นนิยม
ปลูกเรือนพื้นติดดิน โดยใช้พื้นดินเป็นพื้นเรือน ไม่ได้ใช้ไม้ปูพื้นเหมือน
อย่างไทย คงใช้ไม้ทำเป็นม้านั่งและเป็นเตียงนอนเท่านั้น ส่วนพन्दนั้น
ทุบปราบเสียเรียบเหมือนพื้นไม้

ผู้ชายชาวฮั่นแต่งกายเหมือนอย่างชาวจีนสมัยโบราณ คือมุ่ง
กางเกงขายาว ขากว้างอย่างที่เราเรียกว่า “กางเกงจีน” สวมเสื้อแขน
ยาว แขนปลอยไม่มีกระดุมติดเหมือนอย่างเสื้อชุดของฝรั่ง มีเชือก
สวมทับเสื้อแขนยาวนอกซ้นหนึ่ง ได้หมวกชนตัดกลมคล้ายหมวกแขก
ชอบสูบบุหรี่ยาแดง ส่วนผู้หญิงนั้นนิยมแต่งกายรัดตัวและรัดข้อม เป็น
กางเกงขาใหญ่อย่างกางเกงแพรที่ชาวกรุงเทพฯ นิยมแต่งอยู่กับบ้านใน
ปัจจุบัน สวมเสื้อแขนยาวสีขาวบ้าง สีน้ำตาลบ้าง ไม่นิยมใส่เสื้อสีแดง
กับกางเกงทึบๆ ใจเมื่อยาและรักเป็นเบี่ยงน้อยไว้ข้างหลังบ้าง หมวกเบี่ยง
ไว้รอบศีรษะบ้าง

ชุดทางแยกนกกิ้ง “พทชถาน” สร้างติดกับหน้าผาที่เป็นเพิง
กระพุ้งเขาไป โดยก่อเสริมเต็มแต่งชนบาง และระบายดีเป็นรูปต้นโพธิ์

(๑) ได้ทราบจากรัฐบาลกำลังจะให้พวกจีนฮั่นเหล่านี้ อพยพไปอยู่ทางจังหวัดเพชรบูรณ์
แล้ว

ใจทหน้าผา ภายในพุทธสถานกว้างขวางใหญ่โต มีพระพุทธรูปนอน
องค์ใหญ่ปิดทองเหลืองอร่ามต้งเป็นประธาน แต่หน้าเดียวคายนทีผมนอน
ก่อนไปทางฝีมือพม่า ถ้าได้ช่างทางเมืองได้มาขึ้นแล้ว คงจะมีลักษณะ
เป็นไทยชัดเจนนึงขึ้น ภายในพุทธสถานยังเดินทะเลไปย้งถาดเล็ก ๆ
ถาดหนึ่ง เรียกว่าถาดใหม่ มีพระพุทธรูปยืนประดิษฐานไว้กลางถาด
สำหรับให้ประชาชนสักการบูชาด้วย พุทธสถานนี้ใครทราบว่ามีพระภิกษุ
พินิต อาจารย์วัดบึงดัดนามาสร้างจนเมื่อประมาณ ๑๐ ปีมาแล้ว

บริเวณพุทธสถานนมรมนเจียบดั่งค ยามเย็นเมื่อดวงอาทิตย์ดับ
เหลียมเขาจะทำให้งบริเวณนมนมคกรมเขอกเย็น ได้ยินแต่เสียงจิ้งหรีด
และจิ้งจกเรไรดังเสียงดังสะท้อนหน้าผา ดังก้องกังวานไปตามถาดยดม และ
เสียงนกร้องเพรียกพร้องหากเพือกดบดังร้องดังดังนบ่า รู้สึกว่าเป็น
ธรรมชาติที่น่าชมและน่าเพลิดเพลินเจริญใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้ที่มีจิตใจไม่
สงบจะมาขอพักอาศัยบำเพ็ญวิปัสสนาเพื่อรักษาจิตใจให้สบายขึ้น มาใช้
ธรรมประกอบกับธรรมชาติให้ช่วยรักษา เชื่อว่าคงจะดีกว่าที่จะทนอยู่
ในสังคมที่จอแจเต็มไปดด้วยแสงสีวิทยาศาสตร์อย่างเช่น ในกรุงเทพฯ
เป็นแน่

จากพุทธสถาน ถ้าเดินเลียบตามเชิงเขาไปทางทิศใต้ประมาณ
๓๐๐ เมตร จะถึงถาดปลา เป็นถาดอยู่สูงชันไปจากพื้นดินประมาณ ๑๐๐ เมตร
ในบริเวณนมนมคกรมนมรมน ภายในถาดกว้างใหญ่และเป็นโพรงลึก
เข้าไปมาก ใต้ถาดมีโพรงขนาดคอดใหญ่พวยพุ่งลงมาคุดอยู่ที่เชิงเขาตรงทาง
ที่จะขึ้นไปย้งปากถาด มีปลาน้อยใหญ่เป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ในซอกหิน
หน้าคุดออกมาจากถาด ปลาดังใหญ่ ๆ ฉายวนเวียนหาตะไคร่น้ำและ

แมลงเล็ก ๆ กินเป็นอาหาร ส่วนปลาตัวเล็ก ๆ นั้นออกมาว่ายวนเวียน
ทวนกระแสน้ำอยู่ในแอ่งหินที่อยู่ติดกับเชิงเขา พระอิศการพุทธสถานได้
ก่ออิฐเป็นขอบล้อมรอบแอ่งนี้ ทำคล้ายเป็นสระแถวหน้าตารายมีคั่นไว้
ไม่ให้ปลาไหลออกไปตามกระแสน้ำ คงให้ว่ายวนเวียนอยู่ในบริเวณนั้น
ทงนกเพื่อให้ประชาชนชมได้โดยสะดวก และทำป้ายห้ามจับปลามากินได้
ด้วย เพื่อเตือนใจผู้ที่เข้าไปชมไม่ให้คิดสร้างบาปขึ้นในบริเวณพุทธ-
สถานแห่งนี้

พระธาตุคดยุง ระหว่างทางตามถนนพหลโยธินจากอำเภอ
แม่จันไปอำเภอแม่สาย ใกล้จากอำเภอแม่จันไปประมาณ ๑๖ กิโลเมตร
มีทิวเขาสูงตระหง่านตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของถนนพหลโยธิน ทิวเขานี้
มีชื่อเรียกขานกันว่า **คดยุง** มาแต่โบราณกาล บนยอดคดยุงมีเจดีย์ขาว
เด่นมองเห็นแต่ไกล เจดีย์องค์นี้คือ “**พระธาตุคดยุง**”

พระธาตุคดยุงเป็นปูชนียสถานแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพสักการะ
ของพุทธศาสนิกชนทางภาคเหนือ มีเทศกาลนมัสการกันเป็นประจำทุกปี
เริ่มแต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ของทางเมืองเหนือ (ตรงกับเดือน ๔ ของ
ทางใต้ ประมาณเดือนมีนาคม) ในวันนี้ประชาชนจะเตรียมหาอาหาร
แล้วพากันขึ้นไปพักแรมกันอยู่บนคดยุง พอรุ่งเช้าของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ต่าง
ก็พากันหุงหาอาหารเตรียมสำหรับทำบุญตักบาตร เมื่อได้บาตรพระ-
ภิกษุสงฆ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็พากันไปนมัสการพระธาตุ ปฏิบัติกัน
เช่นนี้มาเป็นประจำทุกปีจนถือกันเป็นประเพณี ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า
“**เข้าเวณี**” และประเพณีนมัสการพระธาตุคดยุงนี้ ไม่เฉพาะแต่พุทธ-
ศาสนิกชนทางภาคเหนือเท่านั้น แม้ชาวเชียงใหม่ซึ่งอยู่ในเขตของประเทศ
สหภาพพม่า ก็หุงหาอาหารมานมัสการกันในปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก

ประวัติของพระธาตุคอกยดงเท่าที่ปรากฏในพงศาวดารโยนกมีว่า เมื่อครั้งพระเจ้าอชุตราชซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓ ของราชวงศ์สิงหนวัติ ครองอาณาจักรโยนกนานจนครได้ ๓ ปี ถึงปีมะแม พ.ศ. ๑๔๕๔ พระมหากษัตริย์ได้นำพระบรมอัฐิธาตุและรากขวัญ (๑) เบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าจากมัยมประเทศมาถวาย พระเจ้าอชุตราชจึงโปรดให้สร้างมหาสถูปขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมอัฐิธาตุไว้บนยอดคอกยดงเจ้า อันเป็นคอกยดงที่เชื่อกันว่ามีเทพยดาสิงสถิตอยู่แต่โบราณกาล และโปรดให้ทำตุง (๒) ตะขบใหญ่ยาวถึง ๑,๐๐๐ วา ปักไว้บนคอกยดงเจ้า ด้วยเหตุนี้ในสมัยต่อมาประชาชนในภาคเหนือจึงนิยมเรียกคอกยดงเจ้าว่า “คอกยดง” แล้วชอคอกยดงเจ้าก็ค่อย ๆ เลือนหายไปจากความทรงจำของประชาชน ในปัจจุบันหนุ่มสาวชาวเมืองเหนือไม่ค่อยรู้จักชอคอกยดงเจ้าเสียแล้ว คงรู้จักแต่ในนามของคอกยดงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

พระธาตุคอกยดงนี้เป็นที่เคารพสักการะของพระมหากษัตริย์ที่ครองอาณาจักรโยนกทุกพระองค์ แม้พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์มังรายซึ่งครองอาณาจักรล้านนาไทย ตลอดจนเจ้านายในราชตระกูลนันทบุปผาขึ้นไปนมัสการมิได้ขาด และได้ซ่อมแซมพระเจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมอัฐิธาตุให้คงอยู่ตลอดมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แต่น่าเสียดายที่รูปทรงของเจดีย์ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมเสียแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าพระครูศรีวิชัยหรือท้าวเมืองเหนือเรียกกันว่า “ครูบาศรีวิชัย” นั้น ได้สร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบเจดีย์ของเดิมเสียแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เจดีย์องค์ใหม่นี้ในปัจจุบันจึงเป็นของใหม่ทั้งร่างขึ้น

(๑) กระตุกไหลปลาร้า.

(๒) ถีอธง.

เมื่อ ๓๐ - ๔๐ ปีมาแล้ว และต่อมาพระภิกษุม้าได้เรียกรวบรวมเงินมาจาก
 เชียงตุงและได้บอกบุญชาวบ้าน ในท้องถิ่นนั้นบรรณเจดีย์ของกษัตริย์
 ศรีสวัสดิ์ราชธานีใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ จึงทำให้เจดีย์มีรูปทรง
 เป็นแบบพม่าไป

การไปนมัสการพระธาตุดอยเวาออกจะลำบากยากเย็นกว่าพระธาตุ
 แห่งอื่นเล็กน้อย เพราะพระธาตุองค์นี้อยู่บนยอดเขาสูงถึง ๒,๐๐๐ เมตร
 แต่ถ้ามหาผู้ใดมีศรัทธาจริง ๆ ก็ไม่เหลือความลำบากไปได้ ทางที่เข้า
 ไปพระธาตุดอยเวา มีทางแยกจากถนนพหลโยธินเข้าไป ๒ กิโลเมตร
 เมื่อถึงหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่เรียกว่าปางดาร์แล้ว จะต้องเดินต่อไปอีก
 ประมาณ ๖ กิโลเมตร จึงจะถึงดอยสูง ต่อจากนั้นจะต้องปีนเขาขึ้นไปยัง
 พระธาตุซึ่งอยู่บนยอดดอย การขึ้นเขานี้ถ้าใครกระทำในเวลากลางวัน
 แล้ว ท่านจะรู้สึกเหนื่อยน้อยกว่าการปีนขึ้นไปในเวลากลางคืนซึ่งมี
 แสงแดดแรงกล้า

อำเภอเชียงแสน

อำเภอเชียงแสนอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงราย ทว่าการ
 อำเภอดังอยู่ในกำแพงเมืองเชียงแสนซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขง การไปอำเภอ
 จะไปได้ตามถนนพหลโยธิน ซึ่งทอดจากจังหวัดเชียงรายไปยังอำเภอ
 แม่จัน แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินสายเชียงแสน-เชียงแสนหลวงไปอีก
 เป็นระยะทางประมาณ ๓๒ กิโลเมตร ถนนสายนี้ตัดผ่านกำแพงเมืองตรง
 ประตูเชียงแสน ผ่านกลางเมืองเข้าไปและไปสิ้นสุดลงที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง

ภายในกำแพงเมืองเชียงแสนมีวัด เดิมไปด้วยต้นสักขนาดใหญ่
 จะหาต้นไม้ชนิดอื่นเช่นแซ่มไค้ยาก บ้านเรือนของชาวอำเภอเชียงแสน

กีดกันแต่ปลูกสร้างชนคดียไม่เลิกทั้งนั้น แต่คงปลูกอยู่กันเป็นหมู่ต่าง ๆ
ไม่หนาแน่นนัก ยังคงมีท้าวอยู่ชุกชุมมากมาย ทั้งนี้เพราะเหตุว่าเชียงแสน
เป็นอำเภอทมิฬเหนือทกวางขวาง แต่มณฑลเมืองน้อยที่สุดในจังหวัดเชียงราย
คือนมพละเมืองทงหมดเพียง ๑๘,๐๐๐ คนเท่านั้น ผิดกับอำเภออินทขิม
มณฑลเมืองน้อยถึง ๒๐,๐๐๐ คนขึ้นไปทั้งนั้น บางอำเภอมีพลเมืองตง
แสนเศษก็มี

อากาศทางอำเภอเชียงแสนนั้นหนาวหนาวๆจัด มีหมอกดงหนาทบ
ปกคลุมดงเมืองและดำนานาโรงเต็มไปหมด เรือเดินสวนกันเพียง ๒-๓ ฉ
กมของไม่เห็น แม้ตามถนนในเมือง ถ้าขบรยยนต์โดยไม่เปิดไฟหน้ารถแล้ว
เมื่อมีรถสวนมากอาจชนกันได้ หมอกจะตกหนาแน่นอยู่เช่นนั้นจนกระทั่ง
เวลา ๑๐.๐๐ น. จึงจะจางหายไป เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ปรากฏความตบดง
หนามาก ทำให้บ้านเรือนพังไปหลายหลัง และไร่ยาสูบก็เสียหายเกือบ
หมด ตบดงตกดงมาปกคลุมพนดินชาวไทล้งทวไปหมด ซึ่งมองดู
คล้ายกับหิมะตกในประเทศหนาวฉะนั้น

เชียงแสนเป็นเมืองโบราณ พระเจ้าแสนภูซึ่งเป็นราชันต์ดาของ
พระเจ้ามังรายทรงสร้างชนตรงซากเมืองรอยเก่าเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๓ และ
ทรงขนานนามว่าเมืองหิรัญนครชัยบุรีศรีช้างแสน ดำเนินโยนกระบุง
เดือนปีที่สร้างเมืองเชียงแสนว่า

“อยู่มาไม่นานเท่าใด พระเจ้าแสนภูซึ่งครองเมืองเชียงรายมีพระ-
ราชประสงค์จะสร้างพระนครอยู่ใหม่ จึงให้แสวงหาทชย์ภูมิดินอันสมควร
จะสร้างเป็นมหานครราชธานี อำมาตยทงหลายตรวจหาได้ทเมือง
รอยเก่าริมแม่น้ำของ (โขง) อันเป็นแคว้นแคว้นเมืองโยนกนาคบุรีแต่

โบราณ เป็นชัยภูมิสถานสมควรสร้างเป็นพระนครได้ จึงโปรดให้สร้าง
พระนครใหม่ในที่นั้น ให้ขุดคูและก่อปราการ ๓ ด้าน แต่ด้านตะวันออก
เว้นไว้ เอาแม่น้ำของเป็นปราการเวียง ดังพระกตปบาทฝั่งหลักเมืองใน
เดือนเจ็ด (๑) ชน ๒ คำ ปีมะโรงศักราช จุลศักราช ๖๘๐ (พ.ศ. ๑๘๗๓)
ยามแตรคำได้คณาในราชคฤห์ วงปราการด้านกว้าง ๗๐๐ วา (๑,๔๐๐ เมตร)
ด้านยาวไปตามแม่น้ำของ (โขง) ๑,๕๐๐ วา (๓,๐๐๐ เมตร) มีประตู
๕ แห่ง คือ ประตูยางเทิง ๑ ประตูหนองมุด ๑ ประตูเชียงแตง ๑ ประตู
ท่าม่าน ๑ ประตูดินขอ (๒).....”

การสร้างเมืองครั้งแรกในสมัยพระเจ้าล้านทองนี้ เพียงแต่ขุดคูแล้ว
เอาดินขนมาถมเป็นเชิงเทินไว้โดยรอบ ต่อมาในสมัยพระเจ้าล้านช้างแสน
ครองเมืองเชียงใหม่นั้น พวกข่อยได้ยกกองทัพใหญ่มาตีเมืองเชียงแสน
พระเจ้าล้านช้างแสนจึงโปรดให้สร้างบ่อนปราการขึ้นใหม่ โดยก่อด้วย
อิฐถือปูน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ ในปัจจุบันนี้จะยังเห็นได้วาทางทิศเข้า
เมืองเชียงแสนทางประตูป่าดึก ทำเป็นบ่อนใหญ่ก่อเป็นกระพุ้งออกมา
นอกกำแพงเมือง ล้อมบ่อนทางประตูอื่น ๆ และบ่อนมุมกำแพงเมือง
ทำเล็กกว่าบ่อนที่ประตูป่าดึกทั้งนั้น บ่อนเหล่านี้นคงจะเป็นของสร้าง
ขึ้นใหม่ภายหลังรัชกาลพระเจ้าแสนภูเป็นแน่ น่าเสียดายที่ในปัจจุบันนี้
ใบได้มากำแพงเมืองได้ปรักหักพังเสียหมดแล้ว น่าจะถูกรื้อเสียเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๔๗ ในคราวที่กองทัพไทยฝ่ายเมืองเหนือได้เมืองเชียงแสนจาก
พม่า ส่วนคนนอกเมืองได้นั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นส่วนมาก แต่ก็ยังพอสังเกตเห็น
ได้ชัดว่าแต่เดิมคงจะเป็นคูกว้างใหญ่ เมืองเชียงแสนในปัจจุบันนี้

(๑) เท่ากับเดือน ๕ ของชาวเมืองใต้.

(๒) ดินขอ คือกระเบื้อง.

โตกว้าง ๓,๐๐๐ เมตร ยาว ๒,๕๐๐ เมตร ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูป
ในพงศาวดารโยนกทั้งล่อนกว้างและล่อนยาว

พระยาแสนภูครองเมืองเชียงแสนอยู่ไม่นาน เมื่อพระยาชัย-
สงครามซึ่งเป็นพระราชบิดาทรงคต พระยาแสนภูจึงไปครองเมือง
เชียงใหม่แทนพระราชบิดา ล่อนเมืองเชียงแสนนั้นให้เจ้าคำฟูราชบุตร
ครองสืบแทนต่อไป จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๘๖๕ พระเจ้าแสนภูจึงกลับมามี
ครองเมืองเชียงแสนอีกครั้งหนึ่ง แล้วเปลี่ยนให้เจ้าคำฟูไปครองเมือง
เชียงใหม่แทน พระเจ้าแสนภูทรงคตที่เมืองเชียงแสนใน พ.ศ. ๑๘๗๗

เมื่อพระเจ้าคำฟูได้สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าแสนภูแล้ว จึงกลับไป
ครองเมืองเชียงใหม่ตามเดิม คงโปรดให้เจ้าผายราชโอรสครองเมือง
เชียงแสนสืบแทนพระองค์ต่อไป จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๘๘๘ พระเจ้าผาย
ได้ครองราชสมบัติ จึงได้เสด็จไปครองเมืองเชียงใหม่อันเป็นราชธานี
แล้วโปรดให้เจ้าก้อนา ราชโอรสมาครองเมืองเชียงแสนแทน จนถึง
พ.ศ. ๑๘๙๐ เมื่อพระเจ้าก้อนาได้ราชสมบัติแล้วจึงเสด็จไปครองเมือง
เชียงใหม่ ล่อนเมืองเชียงแสนก็ไม่มียกฐานะเป็นท้าวมาครองอีก มี
แต่เชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ล้านนาไทยบ้าง เสนาพยุพมาตยทมิฬความดี
ความชอบและเข้มแข็งในการศึกสงครามบ้าง มาครองเมืองเชียงแสนสืบ
ต่อมาจนกระทั่งพระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่า ซึ่งทรงมีเดชานุภาพมาก
ได้ยกกองทัพมาบุกรุกอาณาจักรล้านนาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๐ เชียงแสน
จึงได้ตกอยู่ในอำนาจของพม่า ต่อจากนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์ไทยทางเมือง
ได้ซึ่งทรงมีพระบรมเดชานุภาพมาก เช่น สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระ
พระนารายณ์ ก็ได้จัดส่งกองทัพไปปลดแอกจากพม่าเสียเป็นคราว ๆ ไป

แต่ด้วยสภาพของเมืองเชียงแสนก็ไม่จริงยั่งยืน เพราะเชียงแสนอยู่ใกล้กับพม่า พอพม่ามาถล่มมากชนก่ดงกองทัพเข้ามาตกลบคนไปเป็นเมืองชนของตนเสียอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยซึ่งพม่ายึดครองอยู่ได้แล้ว แต่เมืองเชียงแสนซึ่งมีเจ้าเมืองเป็นชนชาติพม่าไม่ยอมอ่อนน้อม พระยาภาวดี เจ้าเมืองนครลำปาง ซึ่งเป็นผู้เข้มแข็งในการศึกจึงรับอาสาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปตีเมืองเชียงแสนจากพม่าได้ แต่แล้วพม่าก็ตั้งกองทัพมาชิงกลับคืนไปได้อีก เชียงแสนจึงเป็นเมืองที่ถูกพม่ายึดครองอยู่จนตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กับพระยายมราชยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนอีก กองทัพของเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กับพระยายมราชไปตั้งพักอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๓๔๖ เพื่อล้อมทပ်กับกองทัพของหัวเมืองฝ่ายเหนือ มีกองทัพของพระยาอปราชญ์เชียงใหม่ของเจ้าภาณุทัต ๑ กองทัพของเจ้าอนเวียงจันทน์ ๑ กองทัพของเมืองลำปางทัพ ๑ และกองทัพของเมืองน่านอกทัพ ๑ รวมเป็น ๕ กองทัพด้วยกัน ปรากฏว่าได้ยกไปตีเมืองเชียงแสนเมื่อเดือน ๕ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๔๗ แต่กองทัพพม่าซึ่งตั้งรักษาเมืองอยู่ได้ต่อสู้เป็นด้ามารดกองทัพไทยไม่ด้ามารดจะตีหักเข้าไปในเมืองได้ จึงตั้งล้อมเมืองอยู่จนเข้าฤดูฝน ทหารในกองทัพของเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์และพระยายมราชซึ่งเป็นชาวใต้ ไม่เคยชินกับอากาศทางเมืองเหนือ ได้

เจ็บป่วยล้มตายลงเป็นอันมาก เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรษจึงโปรดให้
โดยทัพกลับกรุงเทพ ฯ คงเหลือแต่กองทัพของหัวเมืองฝ่ายเหนือคงด้อม
เมืองเชียงแสนอยู่ต่อไป

เมื่อกองทัพกรุงเทพ ฯ ถอยกลับไปหมดแล้ว พวกราษฎรชาวเมือง
เชียงแสนทอดอยากมาเป็นเวลานาน ก็พากันเปิดประตูเมืองรับกองทัพ
ไทยให้เข้าไปฆ่าฟันฆ่า จนกระทั่งแม่ทัพพม่าทราบดีว่าเมืองเชียงแสน
ก็ตายในหีบ พม่าเห็นว่าจะคงรักษาเมืองอยู่ต่อไปไม่ได้ จึงรีบถอยหนี
ข้ามแม่น้ำโขงไป ครั้นกองทัพไทยยึดเมืองเชียงแสนได้แล้ว จึงกวาด
ต้อนครอบครัวชาวเมืองไปรวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน ๒๓,๐๐๐ คน แล้วรอ
กำแพง(๑) เผาบ้านเมืองเสียหมด เพื่อไม่ให้เป็นที่กำบังแก่ฝ่ายข้าศึกที่จะ
มาตั้งมั่นอยู่ในเมืองเชียงแสนได้อีก

ครอบครัวชาวเมืองเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนไปในคราวนี้ ได้ถูก
แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้ เมืองเชียงใหม่ส่วน ๑ เมืองนครลำปาง
ส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมืองเวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ดังเข้ามา
ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกรุงเทพ ฯ ซึ่งโปรดให้
ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เมืองสระบุรีบาง(๒) และทรงแบ่งให้ไปอยู่ที่เมือง
ราชบุรีบาง(๓)

- (๑) คงจะรีดแต่เพียงใบเสมาเพื่อไม่ให้ใช้เป็นที่ย่ำลูกปืนเท่านั้น ส่วนบ่อนปรการ
นั้นยังคงเหลืออยู่จนถึงเวลาปัจจุบัน
- (๒) ในปัจจุบันนี้ยังปรากฏว่ามีครอบครัวชาวเมืองเชียงแสนอยู่ที่ตำบลเสาไห้ พวกนี้
เรียกตัวเองว่า “ขวน” อันหมายถึงไทยขวนซึ่งเป็นชาวเมืองโยนกเดิม
- (๓) อยู่ที่ตำบลคูบัว สตรีชาวเมืองเชียงแสนที่ตำบลคูบัวนี้ยังนิยมแต่งกายด้วยผ้าซิ่น
ลายขวางอย่างที่นิยมกันทางเมืองเชียงใหม่และเชียงราย

เชียงใหม่กลายเป็นเมืองร้างอยู่กว่า ๗๐ ปี จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้เจ้าอินต๊ะ บุตรเจ้าบุญมา เจ้าผู้ครองนครลำพูนเป็นหัวหน้านำราษฎรที่เคยมีภูมิลำเนาอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่มาแต่เดิม แต่ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง ได้ราษฎรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๓,๕๐๐ คน ก่อตั้งไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิมของตน ณ เมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ชาวอังกฤษคนหนึ่งซึ่งไปเที่ยวเมืองเชียงใหม่ หลังจากปีทศวรรษครุฑชาวเมืองเชียงใหม่ได้กลับไปอยู่ที่เดิมแล้ว ๗ ปี ได้เขียนบันทึกข้อความตอนหนึ่งว่า

“ขณะที่ข้าพเจ้าไปเที่ยวเมืองเชียงใหม่ เพิ่งมีพลเมืองทยอยกันเข้ามาอยู่ ทั้งเพิ่งมีบ้านช่องที่สร้างขึ้นใหม่ประมาณ ๖๐๗ หลัง มีสร้างในเมือง ๓๓๕ หลัง นอกนั้นสร้างอยู่นอกเมือง เจ้าหลวง (หมายถึงเจ้าอินต๊ะ) เล่าว่าพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินสยามจะต้องปฏิบัติตามจนสำเร็จ ข้าพเจ้าพบข้อพิพาทจำนวนมากในระหว่างที่ข้าพเจ้ากลับมาเมืองเชียงใหม่ :.....”

และมีข้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ก่อนที่เรามาถึงที่พักไม่นานนัก เราสวนทางกับชาวอพยพจากเมืองลำพูนหลายร้อยคน ซึ่งกำลังเอนกายลงพักผ่อนในตอนเที่ยงวัน ข้าง ๆ ตัวมีถุงย่ามสัมภาระวางอยู่ พวกเขาก็กินหญ้าอยู่ใกล้ ๆ สัมภาระส่วนใหญ่ของชาวอพยพเหล่านี้ พวกผู้ชายหอบกันมาด้วยไม้คาน”

ต่อมาเมื่อคนไทยใหญ่ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษที่อยู่ในเขตเมืองเชียงตุง ได้พากันอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ตั้งเป็นเมืองขึ้นอย่างเดิม แต่ไม่ได้โปรดให้ผู้ใดเป็นเจ้าเมือง คงโปรดให้

เจ้าอินต๊ะเจ้าการให้ราษฎรมาตั้งบ้านเรือนและทำมาหากินให้เป็นปกติสุข และคอยดูแลทุกข์สุขของราษฎรในเมืองนั้น และให้เมืองเชียงแสนทอจวนใหม่ขนนอยู่กับเมืองเชียงราย จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ จึงโปรดให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ และเมืองเชียงทอง เข้าเป็นจังหวัดเรียกว่า “จังหวัดพายัพเหนือ” ต่อมาได้มีประกาศเดิมนับตั้งกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ยกฐานะเมืองเชียงรายขึ้นเป็นเมืองจัตวา และยุบเมืองต่าง ๆ หลายเมืองลงเป็นอำเภอ เมืองเชียงแสนก็ถูกยุบเป็นอำเภอในคราวนั้นด้วย และให้ขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงราย

เชียงแสนเมื่อมีฐานะเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงรายแล้ว กระทรวงมหาดไทยก็ได้ตั้งทนายอำเภอขึ้นในบริเวณกำแพงเมืองเชียงแสน ตอนริมแม่น้ำโขง แต่ต่อมาเมื่อเกิดข้อข้องเกี่ยวกับสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส จึงต้องย้ายทนายอำเภอไปตั้งที่ตำบลแม่จัน ซึ่งอยู่ห่างจากทนายอำเภอเดิมเข้ามาในเขตไทย ๓๒ กิโลเมตร ตำบลที่ตั้งทนายอำเภอใหม่นี้ ประชาชนนิยมเรียกกันว่า “เชียงแสนใหม่” หรือ “เชียงแสนแม่จัน” ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอเชียงแสนเป็นอำเภอแม่จัน และได้ตั้งกิ่งอำเภอเชียงแสนขึ้นใหม่ โดยตั้งทนายการกิ่งอำเภอในกำแพงเมืองเชียงแสนซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขงเหมือนอย่างที่เคยตั้งมาแต่ครั้งก่อน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๐ จึงมีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเชียงแสน

เขตของกำแพงเมืองเชียงแสนแต่เดิมกินไปถึงดอนแท่นซึ่งปัจจุบัน
เป็นเกาะอยู่กลางแม่น้ำโขง แต่กระแสน้ำในแม่น้ำโขงได้เปลี่ยนทางเดิน
เสียใหม่ ไหลตัดตรงมาทางฝั่งขวาอันเป็นทตงเมืองเชียงแสนและกัดเซาะ
ดินริมตลิ่งหน้าเมืองพังลงไปในน้ำหมด(๑) ทำให้ร่องน้ำทางหน้าเมือง
เชียงแสนลึก หน้าตั้งไม่ดำมารถจะลุยข้ามไปได้ ต้องใช้เรือขุดเป็น
พาหนะข้ามฟากไปยังดอนแท่นซึ่งเป็นเกาะอยู่กลางลำน้ำโขงหน้าเมือง
เชียงแสน ล่องทางฝั่งประเทศลาวนั้นเป็นทางโค้ง ทำให้เกิดหาดทราย
งอกขึ้นเรื่อยมา จนปรากฏว่าหน้าตั้งนาถเพียงแค่ว่าเขาเท่านั้น ดินที่
งอกขึ้นใหม่ทางฝั่งประเทศลาวนั้นก่อคุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก
เป็นอย่างยิ่ง ปรากฏว่าในปัจจุบันชาวอำเภอเชียงแสนพากันข้ามฟากไป
ทำไร่ยาลูกกันอยู่เลื่อม

ชีวิตของชาวอำเภอเชียงแสนดำเนินไปด้วยความสงบสุข จะหาข้อ
อาชญาเกิดขึ้นได้ยากเต็มที ราษฎรที่อยู่ภายในกำแพงเมืองดูเหมือนจะ
รู้จักกันเกือบทั่วทุกดวงคน ต่างคนจึงถือเสมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน
การดกเด็กขโมยน้อยและการปล้นทรัพย์นั้นไม่ค่อยมีปรากฏ ทุกคนทมิ
ภูมิดำเนินอยู่ในอำเภอเชียงแสนล้วนแต่ต้องการทำมาหากินโดยสุจริต
ทั้งนั้น มีพืชผลอย่างใดก็นำติดตัวไปขายที่ตลาดนัดในตอนเช้า พอ
ด้ายเหนื่อยต่างก็พากันไปทำงานอย่างอื่น พวกที่มิอาชีพในการประมง
ก็จัดหาเรือพายไปตามลำน้ำโขง ทอดแหลงจนกันเรื่อยไป ปลาใน
ลำน้ำโขงตอนหน้าอำเภอเชียงแสนนั้นมีขนาดเล็กลที่สุด คือขนาดเท่า

(๑) กำแพงเมืองเชียงแสนถ้าจะพังลงน้ำจริงก็จะต้องพังลงไปถึง ๔๐๐ เมตร เพราะ
ตามตำนานว่าเมืองเชียงแสนกว้าง ๑,๔๐๐ เมตร แต่ในปัจจุบันวัดได้ถึงที่สุดกำแพง
ริมแม่น้ำโขงเพียง ๑,๐๐๐ เมตรเท่านั้น.

ปลาสร้อยปลาชิว และขนาดใหญ่ที่สุดคือปลากังหันที่ไม่ในตำนาน นอกจากร้านน้ำโง่งแห่งเดียวเท่านั้น ชีวิตอย่างนี้รู้สึกว่ามันไปตามธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่มีสิ่งใดเคลือบแฝงปรุงแต่งให้โดดเด่นและเร้าร้อนเหมือนอย่างชีวิตในเมืองหลวงหรือตามหัวเมืองใหญ่ ๆ เลย นับว่าเป็นชีวิตที่สงบสุขอย่างแท้จริงทีเดียว

ถ้าท่านพอใจในสภาพบรรยากาศและศิลปะซึ่งบรรพบุรุษของเราได้สร้างไว้แต่โบราณกาลและพอใจในธรรมชาติและชีวิตอันแท้จริงของชาวเมืองเชียงแสนแล้ว ท่านอาจจะพักค้างคืนที่อำเภอเชียงแสนสักคืนหนึ่งหรือสองคืนก็ได้ เชียงแสนมีโรงแรมไว้คอยต้อนรับท่านถึง ๒ แห่ง โบราณสถานก็อยู่ไม่ห่างไกลจากโรงแรมมากนัก ท่านสามารถจะเดินไปชมได้โดยสะดวก การเดินทางกลับไปยังจังหวัดเชียงรายก็ไม่ลำบาก มีรถยนต์ประจำทางเดินระหว่างจังหวัดเชียงรายกับอำเภอเชียงแสนเป็นประจำทุกวัน เที่ยวแรกออกจากอำเภอเชียงแสนในตอนเช้าประมาณ ๘.๐๐ น. ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๒ ชั่วโมงถึงจังหวัดเชียงราย

เชียงแสนเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งทางภาคเหนือ และเป็นเมืองที่มีมรดกและราชทายาทของราชบัลลังก์ครอบครองอยู่เป็นเวลานาน จึงมีโบราณสถานสร้างไว้มากมายหลายสิบแห่ง พันธียที่จะพรรณนาให้ทั่วถึงได้ จะขอล่าวแต่เฉพาะที่สำคัญๆ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาพอที่จะอาศัยใช้เป็นหลักฐานได้ และตั้งอยู่ในที่ที่พอจะสามารถไปชมได้โดยสะดวก โดยเริ่มตั้งแต่โบราณสถานซึ่งตั้งอยู่ริมถนนที่จะผ่านเข้าไปในกำแพงเมืองก่อน คือ

73508 ๕๘

วัดกุเต้า ตามทางหลวงแผ่นดินที่ทอดไปสู่อำเภอเชียงแสน ปรากฏใน
กิโลเมตรเศษก่อนจะถึงกำแพงเมืองเชียงแสน ถ้าท่านมองไปทางทิศใต้
จะพบเจดีย์ตั้งสูงเด่นเป็นสง่าอยู่ห่างจากถนนไปประมาณ ๓๐๐ เมตร เจดีย์
องค์นี้ทำเป็นรูปวงแปดเหลี่ยมบรรดาเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในลานนาประเทศ คือ
ทำฐานเป็นสี่เหลี่ยม กว้างยาวประมาณด้านละ ๒๐ เมตร องค์เจดีย์
ทำเป็นรูปกลมคล้ายกระป๋องนมตั้งซ้อนกันขึ้นไป ๓ ชั้น ชั้นล่างทำใหญ่
ลดชั้นที่ ๒ และที่ ๓ นนเล็กลงไปเป็นลำดับ มีรูปเทวดาปูนปั้นประดับ
ติดอยู่ทั้ง ๓ ชั้น ชั้นล่างเป็นรูปเทวดาประนมมือเพียงอก ชั้นกลาง
เป็นรูปเทวดาประนมมือเหนือศีรษะ ชั้นยอดเป็นรูปเทวดาประนมมือ
เพียงอกลดลัดกันไป เทวดานี้ทำรูปทรงสวยงามมาก แต่ลวดนูนไม่มี
ภูษณาภรณ์สวมใส่ ลวดนูนมีลวดลายซึ่งทำคล้ายแบบโครยงจีน

รูปทรงของเจดีย์จะดูได้แบบอย่างมาจากประเทศใด หรือจะเป็น
แบบที่คิดขึ้นเองตามความคิดของผู้สร้างนั้น ไม่สามารถจะทราบได้
เพราะเจดีย์มีรูปกลมอย่างกระป๋องนมตั้งซ้อนกันขึ้นไป ๓ ชั้นเช่นนี้ ยังไม่
เคยพบเห็นในต่างประเทศ โดยเฉพาะที่ประเทศลังกา แม้จะมีเจดีย์ใหญ่
ที่เรียกกันว่าสถูปมหาปราสาทก็ตาม แต่รูปทรงของเจดีย์ไม่กลม หากทำ
เป็นสี่เหลี่ยมตั้งซ้อนกันขึ้นไป ๗ ชั้น จะเปรียบเทียบกับเจดีย์
วัดกุเต้าเห็นจะไม่ถนัดนัก

ทางทิศตะวันออกของเจดีย์มีซากโบสถ์หรือวิหารเหลืออยู่ มีพระ
ประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย คงเหลืออยู่แต่พระองค์
เท่านั้น ล้วนพระกรรณหักหายไปหมด

ประวัติของวัดนี้ยังไม่สามารถจะหาหลักฐานได้แน่นอนว่าใครเป็น
ผู้สร้าง มีแต่ตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่า พวกจีนมาตั้งรางวัลแข่งกันกับ

พวกไทยที่สร้างพระเจดีย์หลวงในเมืองเชียงใหม่ พยายามว่าใครจะเห็น
ยอดก่อนกัน แต่พระเจดีย์หลวงสูงกว่าจึงเห็นยอดก่อน พวกจีนแพะพั้น
จึงหนีไป พระเจดีย์ของคนจีนเรียกกันว่า “กู่เต้า” คำว่า เต้า แปลว่า
ต้ม หมายถึงความพ่ายแพ้ของพวกจีนที่สร้าง ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนไปว่า
“กู่เต้า” โดยหมายถึงลักษณะเหมือนผดแดงไม่ซ้อนกัน (๑)

พระธาตุจอมกิติ ทางทิศเหนือของกำแพงเมืองเชียงใหม่ห่างจาก
กำแพงเมืองไปประมาณ ๒๐๐ เมตร มีเนินเล็ก ๆ ลูกหนึ่งอยู่ติดกับ
ตอยถ่าน มีทางรถยนต์ตัดขึ้นไปบนเนินจนถึงลานพระธาตุ บนเนินมี
ทวารมกวางขวาง และพระธาตุจอมกิติตั้งอยู่บนเนินนี้ เมื่อคราวที่
หน่วยศิลปากรซึ่งประจำอยู่ที่อำเภอเชียงใหม่ได้ขุดแต่งพระธาตุจอมกิติ
ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้พบบันไดนาคทางมมลานพระธาตุด้านทิศตะวันออก
เฉียงใต้ ทอดลงไปสู่เชิงเนิน บันไดนี้กว้าง ๘ เมตร มีประมาณ ๓๕๐ ขั้น
แต่ชนบันไดทำแบบคดๆ ถ้าจะเทียบกบบันไดพระธาตุดอยสุเทพที่จังหวัด
เชียงใหม่แล้ว ช่วงบันไดพระธาตุจอมกิติชั้นหนึ่งๆ นั้นจะเท่ากับครึ่งของ
บันไดพระธาตุดอยสุเทพเท่านั้น

พระธาตุจอมกิติเป็นเจดีย์เหลี่ยมแบบย่อไม้สิบสอง ฐานทำเป็น
๘ เหลี่ยม ยอดทำเป็นรูปกลมแบบเจดีย์ดงก้า กว้างยาวด้านละประมาณ
๘.๗๐ เมตร สูงประมาณ ๒๕ เมตร มีฐานทักษิณสี่เหลี่ยมกว้างใหญ่
คอกกว้างยาวด้านละ ๓๕.๕๐ เมตร มีบันไดชน ๓ ด้าน อยู่ทางทิศตะวันออก
ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ส่วนทางทิศใต้ไม่มีบันได องค์เจดีย์มี
ลวดลายปูนปั้นสวยงามมาก

(๑) นิเทศสารศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๔ หน้า ๘๗.

ตามตำนานกล่าวว่า ศักราช ๓๐๒ ปีเต่าไข่ เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ
วันจันทร์ มีพระเถระชาวโกศตนคร เมืองสุทรวมาด มีนามว่าพระ-
พุทธโฆษาจารย์ ได้ไปศึกษาพระพุทธานุศาสน์ในลังกาทวีป แล้วนำเอา
คัมภีร์พระไตรปิฎกและพระบรมสารีริกธาตุ (กระดูกหน้าผากของพระ-
พุทธเจ้า) รวม ๑๖ องค์จากลังกาทวีปมาถวายแด่พระเจ้าพังคราช
เจ้านครโยนกนาคนบุรีเชียงแสน พระเจ้าพังคราชจึงโปรดให้แบ่งพระบรม
สารีริกธาตุขนาดใหญ่ออก ๓ ก้าง ๒ รวม ๓ องค์ ส่งไปประทานพระยา
เรือนแก้ว เจ้าเมืองชัยนาทราช ซึ่งพระยาเรือนแก้วได้สร้างเจดีย์
ประดิษฐานไว้ ณ ดอยจอมทอง เมืองพะเยา ส่วนพระบรมสารีริกธาตุ
ที่เหลืออยู่นั้นพระเจ้าพังคราชจึงโปรดให้สร้างเจดีย์องค์ ๓ ก้าง ๓ วา
๒ ศอก (๗ เมตร) สูง ๖ วา ๒ ศอก (๓๓ เมตร) ขึ้นบนดอยน้อย
ตูกหนึ่ง แล้วนำพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ เมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
เดือน ๖

ในสมัยต่อมาปรากฏตามตำนานว่า ศักราชได้ ๘๔๔ ตัว ปีเม็งเม็ด
เดือน ๕ ออก ๑๒ ค่ำ หมื่นเชียงตุงได้ครองเมืองเชียงแสน และให้สร้าง
(อาจจะเป็นซ่อมก็ได้) พระธาตุจอมกิติ เจดีย์กว้าง ๔ วา ๒ ศอก
(๘.๒๕ เมตร) สูง ๑๒ วา ๒ ศอก (๒๕ เมตร) พระธาตุจอมกิตินั้น
เข้าใจว่าคงจะปฏิสังขรณ์กันมาหลายครั้งหลายหน แต่ไม่มีเรื่องราว
ปรากฏในจดหมายเหตุหรือพงศาวดาร จึงไม่สามารถจะทราบรายการ
ซ่อมโดยละเอียดได้

รูปทรงของพระธาตุจอมกิตินั้นคล้ายเจดีย์ทางล้านนาไทยทั่วไป คือ
ทำฐานสูงขึ้นไปแล้วมีสถูปทรงกลมแบบเจดีย์ตั้งกายอยู่บนฐาน เจดีย์กลม
ที่อยู่บนยอดฐานนั้นเข้าใจว่าคงจะเป็นทวารุพระบรมสารีริกธาตุ เท่าที่

ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าแบบอย่างเจดีย์ทางเมืองเหนือทั่วไปมักทำคล้าย
แบบทวดจำนวนแทบทั้งหมด เว้นแต่เจดีย์ที่เก่ามาก เช่น เจดีย์วัดกกก
หรือวัดจามเทืองวงศ์ จังหวัดลำพูนแห่ง ๑ เจดีย์ที่ก่อด้วยศิลาแลงทำเป็น
เจดีย์ยอดทวดเจดีย์เจดีย์ยอด จังหวัดเชียงใหม่แห่ง ๑ เจดีย์วัดกุเตาที่
อำเภอเชียงแสนแห่ง ๑ และเจดีย์ที่เรียกกันว่าพระธาตุเจ้าอีกแห่ง ๑
จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าเจดีย์ที่สร้างขนทางล้านนาไทยหรือทางเมืองเหนือ
นี้ น่าจะเป็นของที่สร้างขนในเมื่อลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาแพร่หลายในดิน
แดนแถบนี้แทบทั้งหมด จะมีสร้างก่อนลัทธิลังกาวงศ์สักเพียงไม่กี่องค์ ถ้า
ได้มีการสำรวจตรวจค้นสืบตักขกรรมทางล้านนาไทยให้ทั่วถึง อาจจะ
ได้ความรู้เพิ่มเติมขึ้นอีกไม่น้อย เพราะในล้านนาไทยปรากฏว่าเป็นถิ่นที่
ไทยได้อพยพลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนสมัยสุโขทัยเป็นเวลายาวหลายร้อยปี
น่าจะมแบบเจดีย์ที่เก่าแก่ซึ่งยังไม่ถูกซ่อมแปลงใหม่หมดเหลืออยู่บ้าง

กำหนดค้อยที่จะขึ้นไปดูองค์พระธาตุกับทางด้านหลังค้อยมีด้านัก
ดังมีและมีพระดังมีประจำอยู่ทางฝ่ายวิปัสสนาธุระและคณักรระ มีชาวบ้าน
ไปทำบุญกันเต็มอิมิได้ขาด ทางหลังค้อยยังมีของติดค้อยอย่างหนึ่ง คือ
บ่อน้ำพุ เป็นบ่อน้ำที่ขุดมาแต่โบราณกาล น้ำในบ่อใสสะอาดและ
จิตต์นิท พระภิกษุสงฆ์และประชาชนที่ตงบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนั้น
ได้อาศัยใช้น้ำในบ่อน้ำบริโภคน้ำเป็นประจำ แต่น้ำก็ยังคงมีอยู่ในบ่อ
ตลอดทั้งปี ไม่เคยเหือดแห้งลงไปเลย ในปัจจุบันชาวอำเภอเชียงแสนได้
รวมกันบริจาคเงินสร้างลานซีเมนต์ขึ้นและก่อสร้างบ่อน้ำขึ้นไปประมาณ
๑ เมตร และทำโพงไผ่สำหรับตักน้ำด้วย ทงนเพื่อให้ประชาชนได้ตักน้ำ
จากบ่อไปใช้โดยสะดวก และป้องกันมิให้น้ำสกปรกไหลจากเชิงเขาลงไป
ในบ่อน้ำด้วย

วัดป่าสัก อยู่ทางทิศตะวันตกนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ อยู่ห่างจากกำแพงเมืองประมาณ ๓๐๐ เมตร วัดนี้มีเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ฐานเป็นสี่เหลี่ยม ทำฐานวัดฐานด้านละ ๖ ชั้น มีพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ในชั้นเหลืงด้านทั้ง ๔ ด้าน ตรงมุมฐานเจดีย์บนเป็นรูปครุฑ ผีมองามมาก เจดีย์ตอนล่างทำเป็นชั้นทั้ง ๔ ทิศ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในชั้นเหลืงด้านเหนือชั้นขึ้นไปทำเป็นรูปกลมตั้งซ้อนกันขึ้นไปอีก ๕ ชั้น แต่ชั้นยอดได้หักพังลงมาเสียแล้ว ถอดตายที่ประทับเจดีย์ของคันทาแปดกมากและทำตะเขยคงคงมากกว่าที่พบเห็นตามโบราณสถานแห่งอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่ มีหน้าเกยวัดมีหรือที่เรียกกันเป็นคำมัญว่าหน้าราหู ทำประดับไว้เหนือชั้นทุก ๆ ด้านและมีถอดตายบนประกอบด้วยงามมาก

เรื่องราวของวัดป่าสักนี้มีปรากฏในตำนานว่า คักราชได้ ๖๕๗ ปี มะแม ด้ปัดศก (พ.ศ. ๑๙๓๙) มีพระมหาเถรองค์หนึ่งชื่อพระพุทฺธโฆษาจารย์ไปเฝ้าพระธาตุโคปุระ (พระธาตุกระดูกาคุ่มเบองขวา) ของพระพุทธเจ้าใหญ่เท่าเม็ดถั่วเขียวมาแต่เมืองปาฏฐิบตฺร เขามาถวายพระเจ้าแสนภูซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าแสนภูพร้อมด้วยพระพุทฺธโฆษาจารย์ จึงโปรดให้สร้างมหาเจดีย์บนบรรจพระบรมธาตุบนวัดนอกกำแพงเมือง ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ให้สร้างเป็นพระอารามมเหนือทกวางด้านละ ๕๐ วา (๓๐๐ เมตร) เสร็จแล้วพระเจ้าแสนภูจึงโปรดให้เอาต้นสักไปปลูกล้อมรอบกำแพงวัด ๓๐๐ ต้น พระราชทานชื่อพระอารามที่สร้างใหม่นี้ว่า “อารามป่าสัก” แล้วทรงแต่งตั้งให้พระพุทฺธโฆษาจารย์เป็นสังฆราชมหาเถร สถิตอยู่ ณ พระอารามนี้

วัดป่าดักเป็นวัดร้างและคงจะร้างมานานตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โบสถ์วิหารจึงปรักหักพังเหลือแต่ซาก หาชนิตไม่ได้ นอกจากเจดีย์ใหญ่องค์เดียวเท่านั้นที่ยังทรงรูปอยู่ได้จนถึงเวลาปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้นก็ฐานของเจดีย์ก็ปรากฏว่าชำรุดทรุดโทรม มีอิฐลวดลงดินลงมากองอยู่ทพันดินเป็นอันมาก พระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์หักพัง คงเป็นเช่นนี้เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ กรมศิลปากรจึงได้จัดการซ่อมใหม่ โดยรักษารูปทรงของเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลงใหม่ ส่วนลวดลายที่ปรักหักพังลงดินลงมากองอยู่รอบฐานเจดีย์ก็ได้เก็บรวบรวมรักษาไว้ ณ หน่วยงานศิลปากรที่ ๕ ซึ่งตั้งอยู่ทางวัดเจดีย์หลวง ผู้สนใจใคร่จะชมอาจขออนุญาตเจ้าหน้าที่เข้าชมได้ทุกวัน เว้นวันหยุดราชการ

วัดเจดีย์หลวง ตั้งอยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่ อยู่เลยประตูเชียงใหม่เข้าไปประมาณ ๒๐๐ เมตร ถ้าผ่านไปตามถนนในเมืองจะพบเจดีย์ใหญ่อยู่ทางขวามือ ซอเดิมของวัดนี้ชื่อว่าวัดหลวง ตามตำนานกล่าวว่าพระเจ้าแสนภูซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้ามังราย ได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีแทนเมืองเชียงรายได้โดยยราชย์อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ได้ ๓ ปี ทรงพิจารณาเห็นว่า วัดหลวงเป็นวัดของเมืองเก่าเป็นทิวบรรพบุรุษของพระพุทธรูปองค์ ก็ทรงมีพระราชศรัทธาบูรณะขึ้น โดยทรงสร้างวิหารหลวงกว้าง ๘ วา ๓ คอก (๑๖.๗๕ เมตร) ยาว ๑๗ วา ๒ คอก (๓๕ เมตร) ทรงสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่สูง ๒๗ วา ๒ คอก (๕๕ เมตร) ฐานกว้าง ๑๗ วา (๓๕ เมตร)

วิหารวัดเจติยหลวงในปัจจุบันปรากฏว่าทำเป็น ๒ ตอน ตอนหน้า
 ทำเป็นมุขยื่นออกไป ๖.๕๐ เมตร กว้าง ๑๓.๕๐ เมตร ตอนหลังกว้าง
 ๑๖ เมตร ยาว ๓๘ เมตร โดยเฉพาะส่วนกว้างยาวของวิหารตอนหลังนั้น
 มีขนาดใกล้เคียงกันกับวิหารซึ่งพระเจ้าแสนภูทรงสร้าง ส่วนตอนหน้า
 เห็นจะเป็นส่วนที่สร้างเสริมขึ้นใหม่ในสมัยต่อมา แต่ส่วนพระเจดีย์นั้น
 ในปัจจุบันวัดด้านสูงได้เพียง ๔๐ เมตร ส่วนกว้างของฐานก็เพียง
 ๒๖.๕๐ เมตรเท่านั้น ซึ่งเล็กและเตี้ยกว่าขนาดที่กล่าวไว้ในตำนานมาก
พิพิธภัณฑสถาน ข้างวัดเจติยหลวงเป็นที่ทำการของหน่วยศิลปากรที่ ๔
 หน่วยศิลปากรมีหน้าที่ดูแลรักษาโบราณวัตถุสถานซึ่งกรมศิลปากรขน
 บัญชีไว้ในเขตเมืองเหนือทางปวง มีจังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่ ลำพูน
 ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ณ ที่ทำการของหน่วยศิลปากร
 ที่ ๔ นี้ มีพิพิธภัณฑสถานซึ่งเก็บรวบรวมของโบราณอันตกหล่นอยู่
 ตามบริเวณวัดร้างและจุดพบในที่ที่ไม่มีเจ้าของมาจัดการรวบรวมไว้ให้
 ประชาชนชม เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ซึ่งพบทั่วภาคนี้ นอกเมืองเชียงใหม่
 ก็ได้เก็บมารวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑสถานเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้
 ยังมีพระพิมพ์และพระพุทธรูปที่ตั้งไปจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่
 กรุงเทพฯ อีกหลายสิบองค์ ผู้ใดสนใจใคร่จะชมอาจขออนุญาต
 เจ้าหน้าที่จะเข้าชมได้ทุกวัน เว้นวันหยุดราชการ

วัดผ้าขาวพานหรือผ้าขาวบ้าน อยู่ติดถนนซึ่งตัดผ่านไปริมแม่น้ำโขง
 เหนือท่าว่าการอำเภอเชียงแสนไปประมาณ ๓๐๐ เมตร เหตุที่เจตน์สร้างวัด
 ผ้าขาวพานขึ้นนั้น ตามตำนานกล่าวว่ามีตาผ้าขาวคนหนึ่งลงไปอาบน้ำ
 ในแม่น้ำโขงที่พระธาตุภูเขารอบภูเขา ถูกกระแสน้ำพัดจมลงถึงแก่ความ

ตาย แล้วกระแสน้ำได้พัดพาศพของตาผ้าขาวไปพานอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง
ริมแม่น้ำโขง พระยาตากได้แก่มาเมืองพร้อมกับด้วยเสนาอำมาตย์ราช-
บริพารไปพบเข้า บังเกิดความสังเวช จึงสร้างพระเจดีย์บนองค์หนึ่งสูง
๕ วา ๒ ศอก (๘ เมตร) แล้วบรรจุพระบรมธาตุ ๓๐๕๐ พระองค์ไว้ใน
เจดีย์นั้นด้วย และขนานนามวัดที่สร้างขึ้นใหม่ว่า “วัดผ้าขาวพาน” ซึ่ง
ชาวเมืองเหนือได้ออกเสียดังตัว พ เป็นเสียงตัว ป ไป จึงเรียกกันว่า
ผ้าขาวบ้าน

ในวัดนี้มีเจดีย์เก่าอยู่องค์หนึ่ง อยู่หลังโบสถ์ เป็นเจดีย์แบบเมือง
เหนือ ยังมีทองจังโกของเก่าอยู่เกือบตลอดทั้งองค์ ในโบสถ์มีพระ-
พุทธรูปสมัยพุทธหลายองค์ เป็นพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลังทงน
องค์หนึ่งมีขนาดสูงประมาณ ๘๐ ซม. มีจารึกอักษรพม่าเมืองทวายด้วย

วัดพระเจ้าล้านทอง อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดผ้าขาวพาน
ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อครั้งราชได้ ๘๕๓ ตัว ปักัดเจ้า ระกา เอกศักดิ์
เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ วันพุธ ซึ่งเป็นวันทพระเจ้าติโลกราชโปรดให้หม่นงว
ครองเมืองเชียงแสนแทนหม่นเชียงรุ่งซึ่งถึงอนิจกรรม ปราบทวายแต่
หม่นงวเป็นเจ้าเมืองเชียงแสนแล้วกรตั้งกวาดนมิไชคตอย่างย้ง ค่อม
เงินทองให้ดมาเทมาจนรารวยช่นอย่างรวดเร็ว หม่นงวจึงได้ออก
อย่างหนึ่งว่า พญาศรีวิชัยเงินกอง เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความมั่งคั่งของ
ตน หม่นงวจึงได้สร้างวัดชนทกตางเมือง สร้างพระพุทธรูปช่นองค์หนึ่ง
หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๒ กำ (ประมาณ ๒.๓๐ เมตร) พระพุทธรูปองค์นี้
หล่อด้วยทองเบญจโลหะ ด้านทองถึงด้านหนึ่ง^(๑) และสร้างเจดีย์ช่น

(๑) เท่ากับพันชั่ง

องค์หนึ่ง สูงกว้าง ๓ วา (๖ เมตร) สูง ๗ วา (๑๔ เมตร) บรรจุพระบรมธาตุ แล้วขนานนามพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่นี้ว่า "พระเจ้าล้านทอง" ส่วนวัดนี้จะขนานนามว่าอย่างไรไม่ปรากฏตามตำนานประชาชนจึงเรียกกันว่าวัดพระเจ้าล้านทองตามชื่อของพระพุทธรูปที่หมิ่น
งดสร้าง

วัดนมเคียดเก่าอยู่หลังวิหารองค์ ๑ สร้างทำยอดเหลี่ยมไม่ดับต้อง มีเศียรบริวารทั้ง ๔ ด้าน เศียรบริวารหน้าเป็นรูปเศียรมคทายชุมพวดมาเศียรองค์ใหญ่ที่เป็นประธานทำเป็นแปดเหลี่ยม แต่ทรวดทรงก็เหมือนกับเศียรทางเมืองเหนือโดยทั่วไป

พระเจ้าล้านทองซึ่งอยู่ในวิหารเป็นพระพุทธรูปหล่อแบบสมัยเชียงแสนรุ่นหลัง หรือที่เรียกกันว่าแบบเชียงใหม่ แต่ฝีมือช่างมพอใช้มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย สมัยเชียงแสนรุ่นแรกอยู่ทางด้านขวามือของพระเจ้าล้านทอง และพระแสนแสนอยู่ทางด้านซ้าย พระแสนแสนมีจารึกที่ฐานเป็นอักษรพจนเมือง จารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๒ ท่อนพระประธานมีพระพุทธรูปยืน ปางอุมาตราบและปางลีลา เป็นพระพุทธรูปหล่อใหม่ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปคันถุช้อย ๓ องค์ ขนาดสูงประมาณ ๗๕ ซม. เป็นพระพุทธรูปสร้างหลังสมัยเชียงแสนท่งนั้น องค์กลางว่าเป็นพระพุทธรูปลังกา เรียกกันว่าพระเจ้าทองทิพย์ พระพุทธรูปองค์นี้มีประวัติว่าพระเจ้าติโลกราชทรงได้มาจากวัดร้างแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ แล้วนำมาประดิษฐานไว้ ณ วัดนี้

ได้ไปสร้างพระธาตุเจดีย์ชนบทโดยลูกทพฺพนเขาร พระธาตุเจดีย์ของคท
พระยาตากะแกมมามองดูร่างชนบทจึงมีชื่อว่า พระธาตุปู่เขา สืบต่อ
มาจนทุกวันนี้

เจดีย์ของคนตาเชอในตำนานว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๒ แล้ว น่าจะ
เปรียบเทียบกับเจดีย์ทางเมืองไตได้สร้างชนในสมัยเดียวกัน ความส่ว
นคล้ายคลึงกันอย่างไรหรือไม่ การกำหนดฝีมือเปรียบเทียบกัน
เช่นนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอเชิญชวนนักโบราณคดีไปตรวจพิจารณาและ
วินิจฉัยต่อไป เพื่อให้ทราบโดยแน่นอนว่าแบบอย่างของศิลปและสถา-
ปัตยกรรมนั้น จะติดกับคักราชในตำนานที่กล่าวไว้อย่างไรหรือไม่

พระพุทธรูปอมหา พระพุทธรูปจมนานกาดอกันว่า เป็นพระพุทธรูป
องค์มหาอยู่ในวัดแห่งหนึ่งในกำแพงเมืองเชียงแสน แต่กำแพงเมือง
และบริเวณที่ตั้งวัดนั้นได้ถูกสลายไปในแม่น้ำโขงกัดเซาะพังทลายลงไปใน
น้ำหมด พระพุทธรูปองค์มหานักจมนาลงสู่ใต้ท้องน้ำด้วย มีผู้เล่ากันสืบ
ต่อมาว่าชาวประมงได้งมพบพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สูงประมาณ ๒ คืบ
(๑ เมตร) ซึ่งจมอยู่ในน้ำหน้าเกาะดอนแท่น ตรงข้ามกับเมืองเชียงแสน
ในปัจจุบัน และได้นำไปไว้ที่วัดพระเจ้าล้านทอง ท่านพระครูพุทธวิธว-
เรศ เจ้าอาวาสวัดมุงเมืองไปพบเข้า จึงได้นำไปไว้ที่วัดมุงเมือง ใน
ปัจจุบันพระพุทธรูปองค์มหายังคงอยู่ทุกวันนี้ เป็นโลหะปิดทอง ทำเป็นรูปเปลว
เพลิง คล้ายแบบที่ทำในสมัยเชียงแสน มีขนาดวัดด้านสูงได้ ๙๐ เซนติ-
เมตร กว้าง ๖๐ เซนติเมตร หากคำนวณตามสัดส่วนสูงของพระพุทธรูป
ถ้าเป็นพระพุทธรูปนั่งจะมีสัดส่วนสูงประมาณ ๖.๖๐ เมตร หน้าที่กว้าง
๕.๒๐ เมตร นับว่าเป็นพระพุทธรูปหล่อขนาดมหามหาทีเดียว

เรื่องพระพุทธรูปจมนานชาวอำเภอเขียงแสนเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง แต่ไม่มีผู้ใดกล้ายืนยันได้ว่าพระพุทธรูปนั้นจมอยู่ ณ ที่ใดแน่ แต่กรมศิลปากรก็ได้พยายามสืบสวนเรื่องนี้ และได้ทราบจากปากคำของนายแก่น กัญญา ซึ่งเล่าว่า จันทน์ในเดือนเมษายน ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๖ ปีใดจำไม่ได้แน่ เวลาเย็นเกือบค่ำ นายแก่นได้พายเรือเล็กออกไปหาปลาตรงหัวเกาะดอนแทน เมื่อทอดแหหาปลาทางด้านนอกของเกาะ เผอิญแหไปติดวัตถุสิ่งหนึ่งเข้า ไม่สามารถจะดึงแหออกมาได้ จึงได้ดำน้ำลงไปงมแห ไปพบวัตถุสิ่งหนึ่งใหญ่โตมาก เมื่อได้คลำดูรู้สึกว่ามีลักษณะคล้ายพระโอษฐ์ พระนาสิก และพระเนตรของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ และเมื่อได้คลำต่อไปก็พบหมอนตะมุลตะปาค่ายพระเกศาพระพุทธรูป นายแก่นได้พยายามปลดแหออกจากพระพุทธรูป แต่ถึงแม้จะพยายามปลดสักเท่าไรก็ไม่หลุดออกจากพระพุทธรูปนั้น นายแก่นจึงขนจากनावางดังแหงติดอยู่ที่พระพุทธรูปเต็มแรงจนแน่นขาดประจวบกับเวลานั้นเป็นเวลาที่แดดจางไม่ได้พยายามตรวจดูรอบดูว่าเป็นพระพุทธรูปหรือสิ่งอื่นใด แต่นายแก่นเชื่อว่าวัตถุที่พบนั้นคงจะเป็นพระพุทธรูปมากกว่าสิ่งอื่นใดเป็นแน่ โดยเฉพาะทางหน้าเกาะนั้น นายแก่นยังเล่าว่าได้พบอิฐและกระเบื้องกองอยู่เกลื่อนกลาดเป็นจำนวนมาก ทางท้ายเกาะก็ได้พบอิฐและกระเบื้องเหมือนกัน

ได้ทราบว่าชาวอเมริกันคนหนึ่งซึ่งทำงานอยู่ที่บริษัทอินเตอร์เนชันนลเอดส์วันส์ จำกัด ได้เคยมีจดหมายแจ้งให้กระทรวงวัฒนธรรมทราบเรื่องพระพุทธรูปจมนานแล้วตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมก็ได้สั่งให้กรมศิลปากรสืบสวนว่าเป็นเรื่องจริงเพียงไรหรือไม่ แต่การสืบสวนนั้นมียุทธวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทราบได้ คือ

ตั้งประธานำดำรงไปดำรงจุด ในการนี้จะใช้ประธานำธรรมด้าย่อมไม่ได้
ผล จะต้องใช้ประธานำส่วมเครื่องดำรงไป เพราะจะต้องใช้เวลานาน
และอาจจะต้องหาขอบเดิม ไปชดช้อยคืนและทรายที่กองทับถมอยู่ด้วย
ก็ได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องเตรียมการและวางแผนงานอย่างละเอียดถี่ถ้วน
และจะต้องรอให้น้ำลดลงเต็มที่แล้วก่อน จึงจะสะดวกในการดำรงไปตรวจ
ดูให้แน่ชัดได้ แต่ถ้อยอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าหวังว่าคงจะมี โอกาสเหมาะ
สักครั้งหนึ่งซึ่งจะทำให้กรมศิลปากรสามารถปฏิบัติงานขึ้นได้ แล้ว
ประกาศให้ประชาชนทราบว่าจุดซึ่งจมอยู่หน้าเกาะดอนแท่นนั้นเป็น
พระพุทธรูปจริงหรือไม่ และถ้าเป็นพระพุทธรูปจริงข้าพเจ้าเชื่ออย่าง
แน่นอนว่าชาวเมืองเหนือคงจะพากันมาดูตากชนจากล้านนา แล้วหาทาง
ไถ่บนบกเพื่อสักการบูชาต่อไปเป็นแน่

อำเภอพะเยา

อำเภอพะเยาอยู่ต้นทางที่จะไปจังหวัดเชียงราย มีถนนลาดยางจาก
ลำปางผ่านอำเภองาวไปถึงอำเภอพะเยาเป็นระยะทาง ๑๔๐ กิโลเมตร
ภูมิประเทศต้องข้างทางจากลำปางไปนั้นต้องผ่านไปนหุบห้วยเหวเขา
ยามเย็นท่านจะได้ยินเสียงสัตว์บ้านนาชนิดเรียกร้องหาคู่กันอยู่แข่งแซ่
บางที่ท่านจะพบค้างและชะนีห้อยโหนโยนตัวอยู่บนยอดไม้สูงลิบลึง หรือ
ถ้าปะเหมาะเคราะห์ดีอาจจะเห็นเสือปลาวังผ่านหน้ารถไปก็ได้ ถนนที่
ผ่านไปบางที่ก็เรียบไปตามเชิงเขาบ้าง ตัดผ่านชายเนินไปบ้าง ต้องข้าง
ทางเป็นต้นไม้ใหญ่สูงตระหง่านบดบังดวงอาทิตย์ในยามเย็น บางต้นจะ
มีกล้วยไม้ดอกออกดีเหลืองอยู่บนคาคบไม้ระดับข้อพรวดตามลำยลม รู้สึก
ว่าเป็นธรรมชาติที่น่าชมอย่างยิ่ง ตลอดเวลา ๔ ชั่วโมงที่ต้องเดินทาง

จากลำปางไป ท่านจะไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในธรรมชาติอันแสนงามที่ท่านได้พบเห็นสองข้างทางเลย

นอกจากจะมีภูมิประเทศด้วยดงดงงามแล้ว พะเยายังเป็นอำเภอที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดเชียงราย มีชาว พะเยา และปลาอย่างเหลือเฟือ จะเห็นได้จากอำเภอพะเยาไปจังหวัดเชียงรายนั้นเป็นทิวเขากว้างใหญ่ไพศาล มีเนื้อที่สำหรับทำไร่ทำนาหลายแสนไร่ ที่อำเภอพะเยามีทะเลสาบกว้างใหญ่เรียกกันว่า “กว๊านพะเยา” ในกว๊านนั้นมีปลาอุดมสมบูรณ์ มีน้ำได้สามารถจะมองเห็นปลาที่ว่ายแหวกอยู่ในน้ำได้ ปลาตะเพียนและปลากลายนั้นชุมที่สุด นอกจากนั้นยังมีปลาสวาย ปลาช่อน และปลาร่อน ซึ่งซ่อนตัวอยู่ใต้ท้องน้ำ ไม่สามารถจะมองเห็นได้ แต่ปลาเหล่านี้กรมประมงได้ส่งคนพันไร่ไปไม่ยอมให้ราษฎรจับ จนกว่าจะโตได้ขนาดจึงปล่อยออกไปตามห้วยหนองคลองบึง เพื่อให้ราษฎรจับกินเป็นอาหารต่อไป

รอบกว๊านพะเยามีหมู่บ้านตั้งเรียงรายกันเต็มไปหมด ตรงสุดถนนที่ทอดไปยังกว๊านนั้นมีสะพานไม้ยื่นเข้าไปในกว๊าน และที่ปลายสะพานมีศาลาขนาดใหญ่ มีอาหารและเครื่องดื่มจำหน่ายด้วยราคาย่อมเยา ถ้าท่านมีโอกาสดูไปนั่งพักผ่อนในยามเย็นท่านจะรู้สึกดีว่าอากาศในบริเวณนั้นโปร่งและบริสุทธิ์คล้ายกับอากาศทะเล แต่ได้เปรียบกว่าไม่มีไอน้ำเค็มมาจับผิวหนังของท่านให้เหนียวเหนอะหนะเหมือนอย่างทงอยู่ริมทะเลเลย ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ท่านจะได้ชมตึกนาในกว๊านนี้เป็นขวัญตาอีกด้วย คุณค่า ๆ ทางเมืองเหนือเด่นตึกนาได้เก่งมากไม่แพ้ชาวกรุงเทพฯ เลย ตึกนาในกว๊านพะเยานี้ปรากฏว่าดาราวาทยณตร์ไทย

บางคน ได้ไปประดิษฐ์ฝีมือให้ชาวอำเภอพะเยาได้ชมเป็นขวัญตามา
หลายครั้งแล้ว

อำเภอพะเยามีเทศบาลเมือง เพราะมีประชาชนอยู่หนาแน่น มี
ร้านรวงขายเครื่องอุปโภคบริโภคแทบทุกชนิด มีนาประปา มีไฟฟ้า
และมีโรงพยาบาล นอกจากนั้นยังมีโรงฟอกหนัง โรงเลื่อย และโรงบ่ม
ใบยา โรงพยาบาลของอำเภอขนาดใหญ่โตและมีเนื้อที่กว้างขวาง นับว่า
อำเภอพะเยาเป็นอำเภอที่มีการพัฒนาและอนามยดีที่สุดใน
ภาคเหนือ

พะเยาเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในล้านนาไทย ปรากฏชื่อในศิลา
จารึกว่า “พยาว” และในตำนานเมืองพะเยาเรียก **ภูกามยาว** ต่อมาได้
เรียกเพี้ยนเป็นพะเยาไป ปรากฏตามตำนานจากอนทชนจอมขรรคม^(๑)
จะมาสร้างเมืองชนน พะเยาเป็นเมืองมาก่อนแล้ว แต่ว่าใครสร้างไปหลาย
ร้อยปี เมื่อ พ.ศ. ๑๖๓๘^(๒) ชนจอมขรรคมได้มาสร้างชนใหม่ชนททาง
เขาชนภู่สร้างกำแพงเมืองยาวไปตามกด้านพะเยา ตัวเมืองกว้าง ๓,๐๐๐ วา
(๒,๐๐๐ เมตร) ยาว ๑,๑๐๐ วา (๒,๒๐๐ เมตร) คูเมืองกว้าง ๗ วา (๑๔
เมตร) มีประตูใหญ่ ๘ ประตู แต่ชำรุดตายทากกำแพงเมืองพะเยาใน
ปัจจุบันนี้ได้ถูกรื้อทำลายและทุบปร่าเป็นถนนไปเสียหมดแล้ว ไม่มถึง
ใดที่จะเหลือเป็นหลักฐานนอกจากคูเมืองบางตอนที่ยังถมไม่หมด ซึ่ง
ยังปรากฏเป็นร่องลึกลงไปจากพื้นดินพอสังเกตเห็นได้

ในตำนานกล่าวว่าเมื่อชนจอมขรรคมตั้งเมืองพะเยาชนน มีพล-
เมืองถึง ๑๕๐,๐๐๐ คน และได้จัดเป็นแขวงจังหวัดได้ ๓๖ พันนา คือ

(๑) เป็นโอรสองค์ที่ ๒ ของลาวเงิน กษัตริย์ล้านนาไทย ตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองหิรัญนคร
เงินยาง (เมืองเชียงแสนเก่า)

(๒) ตำนานสังหนวงศ์ว่า พ.ศ. ๑๖๑๑

ราชบุรุษคนหนึ่งกำหนดให้ถอนหาหมั้น^(๑) ไพร์ & คนยกเป็นหัวหน้า
คนหนึ่ง & หวนยกเป็นหมวดนำหนึ่งในพันมา มหะเมืองชนเป็นอันมาก
และบอกอาณาเขตได้โดยทั่วทิศได้ลงมาต่อแดนหริภุญชัยนครและเขลางค์
ลัมปะนครฝ่ายเหนือ ทิศตะวันออกต่อแดนชวราชนครคือเชียงทอง
ทิศตะวันตกเฉียงใต้ตั้งแต่คอยหลักโกได้นั้นเข้าไปหนองพาวเรื่อยไป^(๒)
พอชนจอมธรรมครองเมืองพะเยาได้ ๒๕ ปีก็ทวงคืน ชนเจียงราชไอรัด
ได้โดยราชสมบัติสืบแทนต่อไป ชนเจียงพระองค์ทรงเข้มแข็งในการศึก
โดยยกกองทัพไปปราบชอมและแกว แล้วได้ตั้งประทับอยู่ ณ เมืองแกว
ที่พระองค์ได้และทรงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ครอบครองเมืองนั้นเมื่อ
พ.ศ. ๑๐๗๗ ด้านเมืองพะเยานนทรวงมอบให้ไอรัดของพระองค์ ทรง
พระนามว่าท้าวจอมผาเรืองครองสืบแทนต่อไป

กษัตริย์ทรงเมืองพะเยาซึ่งมีชื่อในประวัติคำสัตย์รวมด้วยกับ
พระเจ้ามังรายและพ่อขุนรามคำแหง ก็คือ พระยาจำเมือง ปรากฏว่า
พระเจ้ามังรายทรงเชิญให้ไปช่วยพิจารณาภูมิประเทศที่จะสร้างเมืองชน
ใหม่ที่ริมแม่น้ำระมิงค์^(๓) ร่วมกับพ่อขุนรามคำแหง เพราะเคยเป็นเพื่อน
กันมา แต่ครั้นสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ความเจริญรุ่งเรืองก็หันเห
ไปอยู่ทางเมืองเชียงใหม่หมด เรื่องราวของเมืองพะเยาก็เงียบหายไป
จะมีกษัตริย์องค์ใดครองเมืองพะเยาสืบต่อจากพระยาจำเมืองอีกหรือไม่
ไม่สามารรถจะหาหลักฐานได้ แต่เป็นที่เชื่อได้ว่าเมืองพะเยาคงจะต้องรวม
อยู่ในอาณาจักรล้านนาไทยอันมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีต่อมา

(๑) ไม่ใช่ ๕๐,๐๐๐ ไร่ หาหมั้นนี้เทียบเท่ากับปลูข้าวเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วได้ ๕ ถัง

(๒) ดูรายละเอียดในพงศาวดารโยนก

(๓) คือเมืองเชียงใหม่

พะเยาเป็นเมืองที่มีประวัติว่าสร้างมาแต่โบราณ ก่อนเมือง
เชียงแสนของพระเจ้าแสนภู ก่อนเมืองเชียงรายและเชียงใหม่ของพระ-
เจ้ามังรายอีก แต่ว่าโบราณสถานในเมืองนี้ได้ถูกซ่อมแปลงให้ผิดแผก
แตกต่างไปจากของเดิมหมด โบราณสถานบางแห่งถูกรื้อทำลายแล้ว
สร้างของใหม่ทับลงไป ฉะนั้นพะเยาจึงไม่มีโบราณสถานที่ดีงดงาม
เหมือนอย่างเมืองเชียงใหม่และเชียงแสน แต่ดังอย่างวัดโบราณสถาน
ที่อาเภอพะเยากองมพอจะขอได้อยู่ ๓-๔ แห่ง ซึ่งจะได้นำกล่าวตามลำดับไป

วัดศรีอุโมงค์คำ วัดนี้มีชื่อเรียกกันเป็นสามัญว่าวัดสูง ทุ่งนกเนื่องจาก
ฐานพระอุโบสถก่อสูงชันไปมาก ได้ฐานก่อเป็นอุโมงค์ใหญ่เดินลอดเข้า
ไปได้อย่างสบาย แต่เนื่องจากต้องตัดถนนผ่านเขตวัดไป และถนนอยู่
ใกล้วิหารทางวัดจึงต้องสร้างกำแพงวัดใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ แล้วจึง
ซ่อมแซมพระอุโบสถใหม่และก่ออิฐปิดอุโมงค์เสีย ในปัจจุบันจึงไม่
ได้เห็นอุโมงค์ของเดิม

สิ่งที่น่าสนใจอย่างขมขื่นปรากฏอยู่ในวัดนี้ก็คือ "พิพิธภัณฑ์สถาน"
ซึ่งพระโสดาภรณ์มุนีเป็นผู้สนใจเก็บรวบรวมจากที่ต่าง ๆ มารักษาไว้
ในวัดศรีอุโมงค์คำ มีพระพุทธรูปศิลาสมัยเชียงแสนทองคำใหญ่และ
เด็กหลายสิบองค์ กับศิลาจารึกภาษาไทยอีกประมาณ ๒๐ หลัก บนกุฏิ
ของท่านยังมีพิพิธภัณฑ์โดยรวบรวมโบราณวัตถุที่พบทางเมืองเหนือ
ไว้อีกเป็นจำนวนมาก เช่นไหเคลือบและชามเคลือบดินาตาลแก่ สีเขียว
และสีนวล ลูกชั่งสมัยสุโขทัย ห่วงคล้องยาสูบดินเผา ฉาบ ผ้อง พระพุทธรูป
สมัยต่างๆ รวมทั้งพระสังกัจจายน์ พระนาคเขม และพระพุทธรูปไทยใหญ่
ด้วย ผู้สนใจทางโบราณคดีอาจติดต่อยืมชมได้ ท่านเจ้าอาวาสไม่
หวงแหน ยินดีต้อนรับทุกท่านที่ขอการชม

วัดศรีโคมคำ ชื่อของวัดนี้เป็นชื่อตั้งใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ กล่าวชื่อ
วัดศรีโคมคำ ชื่อเดิมของวัดนี้เรียกกันว่าวัดทุ่งเอียง เป็นวัดโบราณ
เก่าแก่วัดหนึ่งในอำเภอพะเยา จะตั้งเกิดได้จากพระอุโบสถที่ยังไม่ได้
ซ่อมแซมลงใหม่ให้เสียรูปทรง คือผนังพระอุโบสถไม่ได้เจาะหน้าต่าง
แต่ทำเป็นช่องกากบาทสำหรับให้แสงสว่างเข้าไปข้างใน แบบเจาะผนัง
แทนหน้าต่างปรากฏว่าเป็นแบบโบราณ ในสมัยสุโขทัยนิยมเจาะผนัง
แบบนทงนูน แม้ในสมัยอยุธยาตอนต้นก็ยังนิยมกระทำกันอยู่ เช่นวัด
พระมหาธาตุและวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

วิหารซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าตนหลวงก็ทำใหญ่โตมาก แต่
นำเสียค่ายพระครูศรีวิชัยได้ซ่อมเสียใหม่หมดทั้งหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕
หน้าบันจำหลักเป็นรูปครุฑอยู่ตรงกลาง มีรูปเลื้อยอยู่ข้าง ทวยจำหลัก
เป็นรูปพญานาค แต่ต่อมาวิหารหลังนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมลงอีก นางสาว
ทองคำ ชันตระกูล เจ้าของโรงเลื่อยไทยวัฒนาได้นำศรัทธาซ่อมขึ้นใหม่อีก
ครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ และได้บอกบุญเรียกรูปปิดทองพระเจ้าตนหลวง
ซึ่งเป็นพระประธานองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ในวิหารนี้

ประวัติของพระเจ้าตนหลวงมีปรากฏอยู่ในตำนานว่า

วันหนึ่งมีประชาชนได้เข้าไปหาสองพ่อเฒ่าแม่เฒ่าดำนักรวยา ซึ่ง
ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณทุ่งเอียงอันเป็นที่ดินของมรดกมรดก มีหนองนา
กว้างใหญ่ ประชาชนได้กล่าวกับเฒ่าสองคนผัวเมียนั้นว่า เมื่อพระพุทธ-
เจ้ายังมีพระชนม์อยู่ได้เสด็จมาที่นี่ และทรงทำนายว่า ทดาดทุ่งเอียงนี้
ต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานพระศาสดาของพระองค์ ประชาชนได้นำพ่อเฒ่า
ไปยังหนองนา พบทองคำแท่งหนึ่งหนักดีแล่นล่องหม่นทวย แดงมอม
ให้พ่อเฒ่าเป็นทุนสำหรับสร้างพระพุทธรูป ซึ่งสองผัวเมียผู้เฒ่าทำตาม

ผู้เฒ่าทั้งสองใช้เวลากลับมาพบและบนดินเผาด้วยแรงศรัทธา และเริ่มสร้างพระพุทธรูปขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๕ เมื่ออายุของลำไยได้ ๕๔ ปี และอายุของภรรยาได้ ๕๐ ปี จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๓๖๗ จึงได้สร้างเสร็จ นับเวลาสร้างพระพุทธรูปของคนนางถึง ๓๓ ปี ต้นปูนนารักและทองคำ เป็นจำนวนมาก และในตำนานยังบอกขนาดของพระเจ้าตนหลวงไว้ อย่างละเอียดพิสดาร ว่าพระเกศามักเส้น พระเม้าใหญ่เท่าไต พระเศียร อดรอบเท่าไต พระเนตรยาวเท่าไต รายละเอียดของพระพุทธรูปที่สร้าง ลำไยภรรยาสร้างชนน มีปรากฏในตำนานพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ ซึ่งพิมพ์จำหน่ายที่อำเภอพะเยาแล้ว นอกจากนี้ยังมีคณาจารย์อยู่หลัก ๑ อยู่ทางมุกคุดตานตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจารึกอักษรไทยและจารึก เพียงหน้าเดียว มีศักราช ๙๕๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๓๕ บอกเรื่องราวของ พระเจ้าตนหลวงไว้โดยละเอียด

บริเวณนี้มีลูกกรงปิดกันไว้ ภายในลูกกรงนมพระพุทธรูปศิลา ลัมัยเชียงแสนหลายสิบองค์ นับว่าเป็นที่รวมพระพุทธรูปศิลา ลัมัย เชียงแสนไว้ได้มากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองเหนือ แต่น่าเสียดายที่ล่อนมาก พระเศียรได้หักหายไปหมด เข้าใจว่าคงจะไปอยู่ที่วัดศรีโคมคำ เพราะพิพิธภัณฑสถานทวดนมแต่พระเศียรพระพุทธรูปทงนม ล่อนองค์ พระพุทธรูปไม่มีเลย

ที่นอกคคมีนถาวรพระศรีวิชัย ทำเป็นวิหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ และต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้จัดเป็นพิพิธภัณฑสถาน มีของ โบราณหลายอย่าง เช่นพระพิมพ์ดินเผา ลัมัยทวารวดี ลัมัยลพบุรี มี พระรอดลำพูน พระลิลาลัมัยสุโขทัยทำด้วยหิน เศียรพระพุทธรูปเล็ก ๆ

สมัยเชียงแสนหลายเศียร ขวานหินชนิดไม้มีบ้าง หีบพระธรรมลายทอง
 ทำเป็นภาพพระเวสสันดรกำลังหลงน้ำในทอกลูกช้างให้พวกพราหมณ์
 และตอมมหาภินเนชกรรมณ มีมือเขียนงามพอใช้ มีจารึกว่าสร้างเมื่อศักราช
 ๑๓๘๖ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๐๗ นอกจากนยงมหนังสืออักษรรวมออกหลายเล่ม

วัดลี วัดนี้แต่จะไม่มีตำนานพิสดารเหมือนวัดอื่น ๆ ก็ตาม แต่พอจะทราบ
 ได้จากศิลาจารึกซึ่งตั้งไว้หน้าฐานชุกชี เป็นจารึกอักษรไทยด้านเดียวว่า
 “พระเจ้าลัทธิมนพญาจประทานทนต์ผูกพุทธเจ้ามาจัดดี เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๘”
 เป็นอันว่าวัดนี้สร้างมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ นับเป็นเวลาได้ ๔๖๗ ปีแล้ว

ประตูทางเข้าวัดทำเป็นรูปพญานาคเลื้อย ยกศีรษะขึ้นข้างละตอ
 รูปร่างคล้ายพญานาคที่ปลายเนินซึ่งเป็นทางขึ้นวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัด
 น่าน มีเจดีย์ทึบยอดแหลมแบบเจดีย์ทางเมืองเหนือ สูงประมาณ ๓๐ เมตร
 ในวิหารมีพระประธานปูนปั้นตุงเรียงกัน ๓ องค์ แต่ได้ถูกซ่อมแปลงใหม่
 โดยฝีมือพวกไทยใหญ่และทาสี่เสียด้วย จึงทำให้ตักศิลาของพวก
 ไทยใหญ่ไป แต่วัดของไทยใหญ่แท้ ๆ ยังมีอยู่ต่างหากอยู่วัดศรีบุญเรือง
 อยู่ไม่ห่างจากวัดลี วัดนี้มีเจดีย์แบบพม่า ตักศิลาทำเป็นตักศิลาเหลี่ยม
 หลังคาตัด คล้ายตักศิลาใหม่ เสาวิหารและประตูหน้าต่างก็ประดับ
 กระจกสีดูแพรวพราวไปหมด ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปางมารวิชัย
 สูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร ทำมุงกุฏและเครื่องถนิมพิมาภรณ์ล้อมทับ
 ลงไปอีกชั้นหนึ่ง เครื่องทรงเหล่านี้น่าจะสวมใส่เข้าแล้ว ทำให้มองเห็น
 พระพุทธรูปเป็นรูปพระมหากษัตริย์ไป รู้สึกว่าเป็นของแปลกดี ถ้าผู้ใด
 สนใจในศิลปกรรมแบบต่าง ๆ แล้ว ควรหาโอกาสไปชมเสียด้วย

วัดป่าแดง-ขุนนา อยู่ห่างจากอำเภอพะเยาไปประมาณ ๒ กิโลเมตร
มณฑลนรยนต์แต่เดิมได้ตั้งวัดไปจนถึงวัด วัดเดิมเป็น ๒ วัด เรียกว่า
วัดป่าแดงหลวงหรือป่าแดงดอนชัย ซึ่งมีตำนานว่าร่วมกับพระชาติคือน้อย
วัดหนึ่ง กับวัดขุนนาคือกวัดหนึ่งเป็นวัดร้างมานานแล้ว มีเจดีย์เก่า
อยู่องค์หนึ่งเป็นเจดีย์กลมแบบเจดีย์ลังกา ต่อมาพระโศภนธรรมมุนี
เจ้าคณะอำเภอพะเยาได้เรียกรื้อเงินสร้างวิหารใหญ่ขึ้นหลัง ๑ เป็นวิหาร
โถง แล้วก่อเจดีย์ขึ้นบนซากเจดีย์ของเก่า ทำเป็นเจดีย์เหลี่ยมแบบ
เมืองเหนือ ทำฐานซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้น สูงประมาณ ๓๕ เมตร และ
ได้ทราบจากพระโศภนธรรมมุนีได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดพบ
จากเจดีย์เก่าในวัดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ มาบรรจุไว้ในเจดีย์ที่สร้างใหม่
บัดนี้

ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของวัดป่าแดงดอนชัยมีกวัดหนึ่ง ชื่อ
วัดขุนนา เป็นวัดร้างเหมือนกัน มีเจดีย์เก่าอยู่โดดหงุดหงิดมาเหลือเพียง
คอระฆัง

วัดร้างทั้งสองนี้โดยรวมเป็นวัดเดียวกันเรียกว่า “วัดป่าแดง-
ขุนนา” และในปัจจุบันนี้เดิมพระสังฆมาเจ้าพรหมอยู่แล้ว เนื่องจาก
วัดน้อยไม่ทางไกลหมู่บ้านมากนัก ราษฎรที่อยู่ในละแวกนั้นคงจะ
สามารถอุปการะได้ตามสมควร ฉะนั้นจึงหวังว่าคงจะไม่มีใครปล่อยทิ้ง
ให้วัดร้างต่อไปอีกเป็นแน่

วัดพระธาตุจอมทอง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพะเยาไปประมาณ
๒ กิโลเมตรครึ่ง วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเล็ก ๆ ใกล้ถ้ำผาพะเยา มีทาง
รถยนต์ขึ้นไปได้จนถึงลานหน้าพระธาตุ เมื่อขึ้นไปบนเขาจะมองเห็น

กฉานพะเยา วัดป่าแดงและบริเวณรอบ ๆ อำเภอพะเยา ผู้ประสงค์
จะชมภูมิประเทศของอำเภอพะเยาให้ทั่วแล้ว ควรขึ้นไปบนเนินนี้ ท่าน
จะมองเห็นได้โดยถนัดชัดเจนทีเดียว

๗๖ ๕๔
ทอคนมพระมหาธาตุฐานทำยอดแหลมเหมือนอย่างเจดีย์ทางเมือง
เหนือทั่วไป แต่ฐานของพระมหาธาตุจอมทองหน้าไม้สูงจะสูงนัก ข้าง
พระมหาธาตุมีวิหารโถง มีพระพุทธรูปปูนปั้น แต่ฝีมือไม่งาม มีกู่
พระเจ้าทันใจ ทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ ประดิษฐานพระเจ้าทันใจ ซึ่งทำเป็น
พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย สูงประมาณ ๗๕ เซนติเมตร พระ-
พุทธรูปองค์นี้ประวัติเล่าต่อกันมาว่า ถ้าผู้ใดป่วยไข้อย่างใดให้นำ
ดอกไม้มารูปเทียนไปบูชาแล้วอธิษฐานขอให้หาย ผู้นั้นจะหายจากโรคภัย
ไข้เจ็บทันทีทันใดก็เหลือเกิน แต่ขณะที่เราเข้าไปนมัสการนั้นมิได้
เจ็บไข้ได้ป่วยประการใด จึงเพียงแต่อธิษฐานว่าขอให้ท่านลดบันดาลให้
พระพุทธรูปศักดิ์นาเจริญรุ่งเรืองต่อไปอีก ๕,๐๐๐ ปี ส้มดัมโนปนิชาน
ของชาวพม่าด้วยเทอญ

ประวัติของพระมหาธาตุจอมทองมีเกยข้องพันกับพระธาตุจอมกิติ
ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายอยู่บ้าง คือปรากฏในตำนานว่า
พระองค์พญคราช เจ้าผู้ครองโยนกบุรีศรีช้างแสน โปรดให้แบ่งพระบรม
สารีริกธาตุ ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์นำมาจากลังกาทูลไปให้พระยา
เรณูแก้วเมืองไชยนาถราช พระยาเรณูแก้วจึงสร้างเจดีย์บรรจุพระบรม
สารีริกธาตุ ไว้บนดอยแห่งหนึ่งนอกเมืองพะเยา เรียกว่า พระธาตุ
จอมทอง

พระธาตุคุดน้อย อยู่บนเนินเขาสูงๆ ในเขตตำบลจำปาหวาย ทางทิศตะวันออกเพียงใดเขตเทศบาลเมืองพะเยา รูปทรงของพระธาตุ ทำเป็นเหลี่ยมมีฐานสูงขึ้นไปแบบเจดีย์ทางล้านนาไทย

ตำนานของพระธาตุองค์นี้เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าคล้ายตำนานของปฐมนิยต์ล้านนาหลายแห่งทางล้านนาไทย คืออ้างถึงเมื่อกครั้งพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ได้เสด็จมาโปรดสัตว์ในแคว้นล้านนาไทย ครั้นเสด็จมาถึงคอดตอง (คอดจอมทอง) เมืองพะเยา ทรงบรรจุดินพระเกศาไว้ ณ ที่นั้น ตรัสพยากรณ์ท่อนเองเอง แล้วไปบรรจุดินพระเกศาที่วัดป่าแดงหลวง แล้วเสด็จไปถึงคอดน้อย มีสองเฒ่าผัวเมีย นำแดงโมมาถวาย พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า เคยตกนาคจากที่ใดมาดม ต้องเฒ่าผัวเมียทั้งสองตอบว่า ตกมาจากบวกลงอก ทางทิศตะวันตกของคอด พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำมา ปรากฏว่าพญานาคซึ่งอยู่ในหนองน้ำนั้นไม่พอใจ แต่พระอานนท์บอกให้ทราบว่าป็นศิษย์ของพระศากยวงศ์ ขณะนั้นพระพุทธองค์กำลังเสด็จมาถึงทันแล้ว พญานาคได้ฟังก็เกิดความเลื่อมใส จึงชวนภรรยาเฒ่าเฒ่าไปถวายพระพุทธเจ้า พระอานนท์จึงทูลขอเส้นพระเกศาของพระพุทธเจ้าให้พญานาค พญานาคจึงอัญเชิญไปบรรจุไว้ที่ถาดทางทิศตะวันออกของคอดตอง แล้วสร้างเจดีย์สูง ๗ คอก กว้าง ๓ วา ๓ นิ้วไว้ ณ ที่นั้น

ลัทธิของเฒ่าผัวเมียนำแดงโมมาถวายพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้พยากรณ์ไว้ว่า ภายหลังจากจะได้เกิดเป็นเจ้าเมืองทนช่อว่า “พระยาหน้อย” แล้วจะได้มาสร้างพระธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยม และพระธาตุนี้จะได้ชื่อว่า “พระธาตุคุดน้อย”

ที่ทำการกรมประมง อำเภอพะเยา นอกจากจะมี โบราณสถานที่น่าสนใจ
 มากแล้ว ยังปรากฏว่ามีภูมิประเทศสวยงาม มีทะเลสาบอยู่ใกล้อำเภอ
 มีเนินเล็ก ๆ ที่สามารถขึ้นไปชมทิวทัศน์ได้รอบด้าน นอกจากนี่ยังมี
 ที่ทำการของกรมประมงประจำอำเภอพะเยาอีก ที่ทำการนี้สร้างขึ้นมาเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๘๓ ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยา ห่างจากที่ว่าการอำเภอพะเยาไปเพียง
 กิโลเมตรเศษเท่านั้น ในบริเวณที่ทำการของกรมประมงตกแต่งไว้
 อย่างสวยงามมาก มีสระใหญ่อยู่ตรงกลางทำเขื่อนฝั่งทอ และทำประต
 ระบายน้ำ โดยให้น้ำจากกว๊านพะเยาเข้ามาในสระนี้ให้เต็มเปี่ยมอยู่เต็ม
 มีไม้ดอกและไม้ใบปลูกอยู่ริมถนนบนเกาะ กลางสระก็ปลูกไม้ดอกต่าง
 พรรณและต่างสีต่างงามน่าชมมาก นอกจากนี้ยังมีบ้านพักรับรอง
 ตกแต่งอย่างสวยงามปลูกเป็นดงอยู่ในบริเวณที่ทำการด้วย นับว่า
 เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่น่าเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ถ้าท่านมีโอกาส
 ไปที่ศาลาอำเภอพะเยาแล้ว ควรหาโอกาสไปชมให้ได้ ท่านสามารถ
 จะเข้าไปชมในบริเวณที่ทำการของกรมการประมงได้ โดยไม่ต้องรอรับ
 อนุญาตจากเจ้าหน้าที่อย่างใดเลย

โรงพยาบาลพะเยา อำเภอพะเยา มีของดีหลายอย่าง ซึ่งจะหาอำเภอ
 อื่นใดในจังหวัดเชียงรายเทียบเทียมได้ยากนัก โรงพยาบาลพะเยานับว่า
 เป็นที่หนึ่งซึ่งไม่มีโรงพยาบาลใด ๆ ในจังหวัดเชียงรายจะเทียบได้ เขต
 ของโรงพยาบาลกว้างขวางใหญ่โตและตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสม
 อย่างยิ่ง คืออยู่ริมกว๊านพะเยา แม้โรงพยาบาลนี้จะอยู่ไกลจากที่ชุมชน
 ไปสักหน่อย ก็อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพะเยาออกไปประมาณ
 ๓ กิโลเมตรก็ด แต่ถนนลาดยางทอดไปสู่โรงพยาบาลนี้ รถสามารถ
 เครื่องสามารถจะเดินไปได้เพียง ๕ นาที โดยมีความสะดวกน้อยที่สุด

ตัวโรงพยาบาลสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นตึกใหญ่โต มี
ห้องคนไข้ ทดตรวจโรค ทักษะงานของนายแพทย์และนางพยาบาลพร้อมมูล
นอกจากนี้ยังมีสะพานยาวถึง ๑๐๐ เมตรทอดไปยังศาลาที่สร้างขึ้นในกว๊าน
พะเยา ถ้าท่านมีโอกาสดูไปนั่งพักผ่อนหย่อนใจที่ศาลานี้ จักรู้สึกเป็นสุข
สดชื่นอย่างยิ่ง ดมจากกว๊านพะเยาจะพัดพาเอาอากาศอันสดชื่นมา
ต้องกายท่านอยู่ตลอดเวลา ละดกน้อย ๆ ในกว๊านจะโผล่เด่นขึ้นมา
โดยไม่หยุดยั้ง นักเป็ดน้ำซึ่งมีชุกชุมในกว๊านจะดำดุ่มดำว่ายหาปลากิน
เป็นอาหาร ไก่ต๊อกออกไปจากขอบกว๊านทางฝั่งปากโนนหมกเขาดีนาเงิน
ทอดเป็นทางยาวไปจนสุดด้ายตา ทิศนี้สภาพเหล่านี้จะทำให้ท่านรู้สึกเป็น
สุขใจและสดชื่นอยู่กับธรรมชาติอันงดงาม ยากที่จะลืมเลือนได้

อำเภอพาน

อำเภอพานเป็นเมืองเก่าเรียกว่าเมืองพาน เป็นเมืองเล็ก ๆ เมือง
หนึ่งซึ่งไม่มีประวัติพิสดารอย่างใด แต่เมืองนี้มีของดีอยู่อย่างหนึ่ง คือมี
ผู้พบถ้ำขามชนิดเคลือบสีเหลืองนวลอยู่เต็มอ ๆ เมื่อต้น พ.ศ. ๒๕๐๔ ก็
ยังมีผู้พบถ้ำขามเป็นอันมาก ในสมัยโบราณเมืองนกงจะเป็นที่ทท
ถ้ำขามเคลือบจำหน่ายในเมืองเหนือแห่งหนึ่งเป็นแน่ และคงจะคงเตาเผา
ถ้ำขามเองเหมือนอย่างทเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย แต่จะเป็นของ
ททในสมัยเดียวกันกับสมัยสุโขทัยหรือประการใด เป็นเรื่องที่จะต้อง
สืบสวนและค้นคว้าต่อไป โดยเฉพาะเตาเผาถ้ำขามเคลือบเช่นนี้พบ
ทางเมืองเหนือหลายแห่ง เช่นที่อำเภอเด่นก้าแพง จังหวัดเชียงใหม่แห่ง ๑
ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายแห่ง ๑ และที่อำเภอพานนอกแห่ง ๑
จึงทำให้ข้าพเจ้าคิดว่า ในสมัยโบราณไทยเราคงสามารถทำถ้ำขามใช้เองได้

เพิ่งมาเด็กเลยเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาเอง ทั้งคงจะเนื่องจากกรุงศรี-
อยุธยาอยู่ใกล้ทะเล ดังข้อด้วยข้ามจากเมืองจันทได้สะดวกและคงจะมี
ราคาถูกกว่าหาชนใช้เองภายในประเทศ นอกจากเรื่องด้วยข้ามซึ่งพบ
ที่อำเภอพานแดง ความเป็นมาอย่างอื่นของอำเภอในอดีตราว เราไม่
สามารถจะทราบได้ คงทราบแต่ว่าเมืองพานได้ตั้งฐานะลงเป็นกิ่งอำเภอ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้วยกขึ้นเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงรายเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๕

เมื่อยังไม่ได้ตัดถนนสายลำปาง-เชียงราย^(๑) ผ่านไป อำเภอ
เป็นอำเภอลัดเลาะ ห่างไกลความเจริญมาก บ้านช่องและร้านโรงฉนวน
สร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยใบตองดัดแบบท้องถิ่น ถ้าบ้านใดมุงหลังคา
ด้วยกระเบื้องไม้แดง นับว่าเจ้าของบ้านเป็นผู้ฐานะดีอย่างยิง แต่เมื่อ
ได้ตัดถนนพหลโยธินผ่านไปแล้ว ความเจริญของอำเภอพานได้แผ่ขยาย
ออกไปอย่างรวดเร็ว ต้องสร้างถนนพหลโยธินเต็มไปดวยตึกบ้านช่อง
เป็นย่านการค้าทันสมัยต่าง ๆ ชายแทบทุกชนิด ตลาดของอำเภอขึ้น
สร้างใหม่กว้างขวางและสะอาดเรียบร้อย มีทั้งร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม
ของดีและของแห้ง นับว่าเป็นอำเภอหนึ่งทางเมืองเหนือซึ่งมั่งคั่ง
จะเจริญกว่าหนาน้อยขึ้นเป็นลำดับไป

อำเภอมีปณิชนัยสถานที่สำคัญอยู่แห่งหนึ่ง เรียกกันว่าพระธาตุ
จอมแก้ว อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปสัก ๒ กิโลเมตร พระธาตุนั้นตั้งอยู่
บนเนินเล็ก ๆ มีถนนรถยนต์ชนไปได้โดยสะดวก ถ้าท่านนำรถยนต์ไปดวย

(๑) ต่อมาถนนสายนี้ได้รวมเรียกว่าถนนประชาธิปไตย แล้วเปลี่ยนเป็นถนนพหลโยธิน
ถนนนี้ตั้งต้นจากอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิที่กรุงเทพฯ ผ่านหลายจังหวัดในภาคกลาง
และภาคเหนือ ไปสิ้นสุดลงที่ริมแม่น้ำสาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

จะสามารถเดินขึ้นไปจอดได้จนถึงลานหน้าพระธาตุทีเดียว รูปร่างของ
พระธาตุก็เหมือนกับเจดีย์ทางเมืองเหนือโดยทั่วไป คือฐานเป็นเหลี่ยม
ก่อตั้งขึ้นไป องค์เจดีย์ไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก สูงประมาณ ๑๒ เมตร
ส่วนฐานนั้นเหลี่ยมหนึ่ง ๆ กว้างประมาณสัก ๒ เมตร ข้างพระธาตุมี
วิหารหลังหนึ่ง ภายในวิหารมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยเชียงแสนรุ่นแรก
หน้าตักกว้างประมาณ ๖๕ เซนติเมตร ทรวดทรงและพระพักตร์ทำ
งามมาก

เมื่อขึ้นไปบนเขาสูงจนแล้วจะมองเห็นทิวทัศน์โดยรอบอำเภอพาน
ภูมิประเทศทางเมืองเหนือแม้จะมองตามพินราวกับปรากฏว่าล้วยดงดงมา
อยู่แล้ว ค้อมทั้งนา ป่าเขาและห้วยสะพาน ชารหนอง สลับกันไป แต่
เมื่อขึ้นไปมองจากที่สูงแล้ว จะรู้สึกว่างมากกว่าที่เห็นอยู่บนพินราวมากนัก
จังหวัดเชียงรายมีเนินเขาเล็ก ๆ เช่นนี้อยู่แทบทุกอำเภอ ฉะนั้นเมื่อท่าน
ขึ้นไปบนเนินเหล่านี้แล้ว จะได้รับประโยชน์ถึง ๒ ประการ คือได้
นมัสการพระบรมธาตุอย่างหนึ่ง กับได้ชมภูมิประเทศอันงดงามอีกอย่าง
หนึ่งด้วย

ตามถนนพหลโยธินระหว่างอำเภอพานไปจังหวัดเชียงราย ตรง
กิโลเมตรที่ ๓๕๐ มีพินาร่อนแห่งหนึ่งอยู่ริมถนน กรมทางหลวงแผ่นดิน
ได้ทำบันไดลงไปจากขอบถนน ทำชันชาล่ายื่นไปใกล้พินาร่อนแล้วทำ
มายาวไว้สำหรับให้คนพักผ่อนและชมพินาร่อนด้วย พินาร่อนนี้ปรากฏ
ว่ามีกระแสน้ำร้อนไหลพวยพุ่งออกมาจากใต้ดิน เป็นน้ำร้อนจัดขนาดที่
เอามือลงไปแช่ไม่ได้ทีเดียว ถ้าท่านลองเอาไข่ทอดลงไป ภายใน ๕ นาที
ไข่นั้นจะสุกทันที น้ำประหลาดที่หาในบริเวณนั้นเมื่อได้รับความสะอาด

น้ำจะพุทขึ้นมามากกว่าเดิม ถ้ายังสะท้อนมากเท่าได้น้ำก็ยิ่งพุทขึ้นมา
เท่านี้

ถึงหน้าศักรัยยังกวานักคอ ถึงแม่น้ำน้ำจะรอนแค้นรอนดึก
ปานใดก็ตาม แต่ปรากฏความตมไมนาชนเขยวช่อมเต็มไปหมด ไม่น
ที่ท่าว่าจะเหือดแห้งลงไปเพราะการเขยอยู่ในน้ำรอนนั้นเลย นอกจากจะมี
ตมไม้เล็ก ๆ หนอยู่ในน้ำรอนแล้ว ยังมีปลาตัวเล็ก ๆ ว้ายวนเวียนอยู่
ในกระแสน้ำรอนออกดอย นับว่าทางปลาและตมไม้ได้จัดตัวตัวเองให้
เข้ากับอนหมมในน้ำได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับปลาในชั่วโลกเหนือ
ซึ่งมีชีวิตอยู่ในน้ำแข็งที่มอญหมมตาที่ดุได้ชวนาตาปีฉะนั้น น้ำในพุ
น้ำรอนนั้นเล็กกว่าฝ่ามือได้ตมและได้อาบแล้ว จะทำให้โรคผิวหนังและ
ปวดเมื่อยตามข้อหายได้อย่างน่าประหลาดทีเดียว

ฝ่ายแม่ดาวก็เป็นตมที่ทนายไทยนามอ๊กแห่งหนึ่ง มีเชือกขนนา
ขนาดใหญ่กันแม่น้ำดาวเพื่อทนายไฉ่ดำหรับใช้ประโยชน์ในการกลักรรรม
ริมเขื่อนเป็นเนินเขาทางดองฝั่งแม่น้ำ มีบ้านพักของพนักงานเจ้าหน้าที่
ปลูกเรียงรายกันน้อยบนเนินนี้ เมื่อขึ้นไปบนเนินจะมองเห็นภูมิประเทศ
ในบริเวณนั้นได้ทอดถึง อากาศก็บริสุทธิ์สดชื่นดีมาก ถ้าท่านรู้จักกับ
เจ้าหน้าที่ประจำฝายนั้นแล้ว จะขอพักอาศัยสักคืนหนึ่งก็ได้ เขาจะไม่
ขัดข้องเลย การคมนาคมระหว่างจังหวัดเขยวรายกัสดวก ท่านสามารถ
จะนำรถยนต์ไปได้จนถึงเนินเขาอันเป็นที่ตั้งของฝายแม่ดาวนั้นได้ทีเดียว

เขยวรายเป็นจังหวัดซึ่งมีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล มีอำเภอถึง
๑๒ อำเภอ แต่ละอำเภอก็มีภูมิประเทศดอยงามน่าทัศนาจริงเป็นอย่างยิ่ง

บางอำเภอยังมีโบราณวัตถุสถานที่นักศึกษาหาความรู้ซึ่งยังไม่มีนัก-
โบราณคดีคนใดเคยเข้าไปสำรวจตรวจค้นเลยก็มี เช่นอำเภอเวียงป่าเป้า
มีเตาเผาถ้วยชามเหมือนอย่างเตาที่เรียงทุ่งหวดสุโขทัย อำเภอเชียงคำ
และเชียงของก็เป็นเมืองโบราณ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดเคยสำรวจตรวจค้นกัน
อย่างจริงจังเลย น่าเสียดายอยู่อย่างหนึ่งที่ว่ากรมมรดกระหว่างอำเภอ
ต่ออำเภอ และระหว่างอำเภอกับจังหวัดไม่ค่อยจะติดต่อกัน ถ้ามีถนน
หนทางดีโดยนักทัศนาจรสามารถจะไ้รถยนต์ได้สะดวกทุกๆ อำเภอแล้ว
เชื่อว่าอำเภอต่างๆ ของหวดเชียงรายคงจะมีนักทัศนาจรไปชมไม่น้อยเด
ๆทีเดียว

